

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

AAPO RIIHIMÄKI
HELSINGIN SANOMAT OSANA ELIITTIEEN VALTARAKENNETTA JA
VUOROVAIKUTUSVERKOSTOA
HALLITUSOHJELMAN JULKISUUDESSA 2007–2015

Pro gradu –tutkielma
Valtio-oppi
Kevät 2016
Ohjaaja: Ilkka Ruostetsaari

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

RIIHIMÄKI, AAPO: Helsingin Sanomat osana eliittien valtarakennetta ja vuorovaikutusverkostoa hallitusohjelman julkisuudessa 2007–2015

Pro gradu -tutkielma s. 77

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma/Valtio-opin opintosuunta

Maaliskuu 2016

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Suomen suurinta sanomalehteä, Helsingin Sanomia, eliittivallan kontekstissa. Tutkimuksen tehtävä on selvittää, millainen vallankäyttäjä ja millainen vallankäytön areena Helsingin Sanomat on yhteiskunnassa hallitusohjelmasta käydyn julkisen keskustelun perusteella. Lisäksi tarkastelen, onko sen asemassa tapahtunut muutoksia vuosien 2007–2015 välisenä aikana, jolloin irtisanomisten vuoksi Helsingin Sanomien toimitukselliset resurssit ovat pienentyneet, mutta toimittajien katsotaan yleisesti tulleen kantaaottavimmiksi.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu kahdesta osasta. Aluksi esittelen, miten eliittiteorioissa hahmotetaan yhteiskunnan valtarakennetta ja millainen on Suomen eliittirakenne. Toisessa osassa tarkastelen tiedotusvälineiden valtaresursseja ja kartoitan, millainen on eliittien ja tiedotusvälineiden välinen valtasuhde. Esittelen myös, miten valtasuhde on muuttunut vuosien aikana ja millainen valtainstituutio Helsingin Sanomat on Suomessa.

Tutkimuksen aineistona on 713 Helsingin Sanomissa julkaistua artikkelia, joissa käsitellään vuosien 2007, 2011 ja 2015 hallitusohjelman sisältöä. Tutkimuksen metodina olen käyttänyt määrällistä sisällönanalyysiä, jossa aineistosta on luokiteltu erilaisia muuttujia.

Tutkimuksen tulosten mukaan Helsingin Sanomat on muuttunut julkisuuden agendan määrittämisessä aiempaa itsenäisemmäksi suhteessa eliitteihin. Lisäksi lehden toimittajat ottavat jutuissa entistä useammin tulkitsevan roolin sen sijaan, että he antaisivat julkisuudessa vallan haastattelemilleen lähteille.

Tulosten perusteella Suomen valtaeliitti hallitsee suurelta osin hallitusohjelman julkisuutta Helsingin Sanomissa, mutta sen osuus kokonaisjulkisuudesta on ollut laskussa vuosien 2007 ja 2015 välisenä aikana. Sen sijaan tavallisen kansan osuus julkisuudessa on selvässä nousussa. Selvästi vaikutusvaltaisain eliittiryhmä on poliittinen eliitti, mutta myös muut eliittiryhmät pääsevät julkisuuteen.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
2. Valta ja demo-elitismi	4
2.1. Mitä valta on?	4
2.2. Eliittien valta ja demo-elitismi	5
2.3. Eliitit Suomessa	9
3. Onko media itsenäinen vallankäyttäjä vai vallan väline?	13
3.1. Medioitunut Suomi	16
3.2. Kuka julkisuutta todella ohjaa?	19
3.3. Median murros ja Helsingin Sanomat valtainstituutiona	25
4. Tutkimuskysymykset ja miten niihin vastataan	29
4.1. Aineiston rajaus	29
4.2. Metodina määrällinen sisällönanalyysi	31
5. Aineiston analyysi	33
5.1. Aineiston rakenne	33
5.2. Valtaeliitti hallitsee puolta hallitusohjelman julkisuudesta	39
5.3. Poliitiikka ohjaa uutisvirtaa	46
5.4. Toimituksen ja toimittajan roolit	51
5.5. Pääkirjoitukset, kolumnit ja yleisönosasto	61
6. Johtopäätökset ja pohdintaa	66
Lähdeluettelo	72

1. JOHDANTO

”Sanoma vähentää 241 työpaikkaa”, Helsingin Sanomat uutisoi vuoden 2015 lokakuussa (HS 20.10.2015). Uutinen oli tuttua luettavaa viime vuosina median myllerrystä seuranneille. Sanoman edelliset laajamittaiset YT-neuvottelut olivat päättyneet vuoden 2014 tammikuussa. Niiden seurauksena mediayhtiö Sanoman ehkä tunnetuimmasta julkaisusta, Helsingin Sanomista, oli vähennetty 54 lehden toimituksen työntekijää. Se oli lehden oman ilmoituksen mukaan 16 prosenttia toimituksen koosta. (HS 8.1.2014.)

Irtisanomiset olivat osa niin sanottua median murrosta. Painettujen sanomalehtien levikit ovat kääntyneet laskuun. Samoin on käynyt myös ilmoitustuloille. Lukijat ovat siirtyneet internetiin, jossa suuri osa sisällöstä on saatavilla ilmaiseksi. Ehkä pahiten murros on iskenyt juuri Helsingin Sanomiin, jonka levikki on tämän vuosituhaten aikana pienentynyt yli kolmanneksella (Tilastokeskus 2015).

Voi sanoa, että yksi Suomen yhteiskunnan merkittävimmistä instituutioista on lyöty polvilleen. Risto Kunelius, Elina Noppari ja Esa Reunanen ovat tutkineet (2009, 266, 268) Suomen päättäjien suhdetta tiedotusvälineisiin. Tutkimuksesta selvisi, että Suomen päättäjät pitävät Helsingin Sanomia merkittävänä yhteiskunnallisen vallan käyttäjänä, ja se nostettiin selväksi valtakunnan ykkösmediaksi – niin merkittäväksi osaksi Suomessa käytävää julkista keskustelua, että sitä on lähes mahdotonta sivuuttaa.

Päätöksentekijöiden suhde mediaan ja sitä kautta myös Helsingin Sanomiin on kahdenlainen. Lehti on valtainstituutio ja merkittävä osa Suomen mediakenttää. Median tehtäväksi on nähty perinteisesti vallanpitäjien valvominen, niin sanottuna neljäntenä valtiomahtina toimiminen (esim. Seppänen & Väliaverron 2012, 170; Willis 2010, 14–15). Media raportoi päättäjien tekemisistä ja nostaa esille yhteiskunnan epäkohtia. Toiminnassaan se on kuitenkin enemmän tai vähemmän riippuvainen siitä, mistä se yleensä raportoi eli päätöksentekijöistä. Tiedotusvälineiden ja politiikan suhdetta on luonnehdittu kamppailuksi niiden keskinäisestä vallasta. Tätä valtataistelua on kuvattu muun muassa köydenvetona, jossa lähteet yrittävät viedä toimittajaa ja saada julkisuuteensa juuri oman ydinsanomansa ja toimittajat taas yrittävät saada lähteiltään haluamansa informaation. (Gans 1979, 116–117; Salminen 2006.) Poliitiikan ja median välinen valta-asetelma on hahmoteltu myös vaihtosuhteeksi, jossa politiikan pääomaa on tieto ja journalismin pääomaa julkisuus. Kummallakin on valtaa toiseen osapuoleen nähden, koska molemmat tarvitsevat toisensa hallitsemää resurssia. (Kunelius ym. 2009, 59.)

Eliittiteorian mukaan valtaa yhteiskunnassa pitää sen ylin kerrostuma, eliitti. Ylin kerrostuma voi jakautua useampaan eri eliittiin, jotka muodostavat yhdessä valtaeliitin. Kuten Herkman (2011, 12)

tuo esiin, median suhde valtaan on monimutkainen. Toisaalta media kontrolloi ja haastaa vallankäyttäjiä, toisaalta se toimii itse valtajärjestelmän osana. Esimerkiksi Helsingin Sanomien päällikkötoimittajat kuuluvat Ilkka Ruostetsaaren (2014) määritelmän mukaan Suomen valtaeliittiin. Helsingin Sanomat on valtaeliitille myös tärkeä osa sen vuorovaikutusverkostoa. Se on tavoiteltu esiintymisen alusta, jossa päätöksentekijät puhuttelevat myös toisiaan (Kunelius ym. 2009, 269).

Eliittirakenteen hahmotan tutkielmassani pitkälti Etzioni-Halevyn demo-elitismiä mukaillen. Etzioni-Halevyn (1993) mukaan valtaeliitti ei ole yksi yhtenäinen kokonaisuus, vaan se on jakautunut useampaan sektoriin – muun muassa politiikan, hallinnon ja elinkeinoelämän sektoreihin – jotka kamppailevat keskenään vallasta. Hänen mukaansa eliittien suhteellinen autonomisuus toisistaan on demokratian toimivuuden edellytys.

Tutkijoiden keskuudessa on ollut erimielisyyttä siitä, kuinka paljon tiedotusvälineillä on itsenäistä valtaa. Näkemyksen vaihtelevat kahden ääripään välillä. Toiset näkevät ne merkittävinä itsenäisinä valtainstituutioina. Toisen ääripään mukaan tiedotusvälineillä ei ole juurikaan itsenäistä valtaa, vaan ne toistavat valtaa pitävien eli käytännössä valtaeliitin mielipiteitä. (Kunelius ym. 2009, 11.) Viime aikojen trendit myös tukevat molempia ääripäitä. Toisaalta tiedotusvälineiden katsotaan muuttuneen vuosien aikana kantaaottavimmiksi (esim. Niemi 2014; Kunelius ym. 2009). Median murros on kuitenkin syönyt merkittävän osan toimitusten työvoimasta, ja journalismin monikanavaistuminen kasvattanut yksittäisen toimittajan työtaakkaa. Kun toimittajan kiire kasvaa, on selkeä uhka, että myös yksittäisiin asiakokonaisuuksiin pystytään käyttämään vähemmän voimavaroja ja valtaa siirtyy enemmän lähteelle (Kunelius ym. 2009, 312).

Tutkielmassani yhdistyvät kaksi minulle tärkeää aihealuetta: journalismi ja politiikan tutkimus. Työssäni kuuluu tutkimuskirjallisuuden lisäksi jonkin verran oman kokemukseni journalismin alalta. Olen keväääseen 2016 mennessä työskennellyt toimittajana Ilkassa, Aamulehdessä, Iltalehdessä ja Helsingin Sanomissa. Vuosien aikana niiden toimitukselliset käytännöt ovat siten tulleet tutuiksi.

Kiinnostuin itse Suomen valtaeliitin ja tiedotusvälineiden suhteesta luettuani muutama vuosi sitten Kuneliuksen, Nopparin ja Reunasen (2009) teoksen. Siinä tiedotusvälineiden ja eliittien valtasuhdetta tutkittiin haastatteleamalla suomalaisia päätöksentekijöitä. Ville Pitkänen (2009) tutki samana vuonna journalistien yhteiskunnallista valtaa haastatteleamalla toimittajia. Kuneliuksen ja hänen kollegoidensa teoksen lukemisen jälkeen minua on kiinnostanut, miten tiedotusvälineiden ja valtaeliitin suhde näkyy valtakunnan niin sanotun ykkösmedian Helsingin Sanomien sisällössä.

Tutkimustehtäväni on selvittää, millainen toimija Helsingin Sanomat on osana eliitin valtarakennetta Etzioni-Halevyn demo-elitismi-teorian kontekstissa, missä määrin se on käyttää itsenäisesti valtaa ja missä määrin eliitit käyttävät valtaa siihen nähden. Lisäksi tarkastelen, onko sen asemassa tapahtunut muutoksia vuosien 2007, 2011 ja 2015 aikana.

Sanomalehdessä käydään julkista keskustelua, joka kuitenkin koskettaa usein vain tiettyjä eliittiryhmiä. Jotta julkinen keskustelu koskettaisi valtaeliitin sektoreita mahdollisimman laajasti, olen valinnut aineistokseni hallitusohjelman sisältöä koskevat artikkelit. Hallitusohjelmasta sovittaessa politiikan peruslinjaukset lyödään pitkälti lukkoon neljäksi vuodeksi (esim. Wiberg 2009, 20). Tämän vuoksi siitä käytävän julkisen keskustelun merkitys korostuu, ja on tavanomaistakin tärkeämpää, ketkä pääsevät esittämään näkemyksiään julkisuudessa. Rajauksesta tekee mielenkiintoisen myös se, että Pietilän ja Sondermannin (1994, 152) mukaan Helsingin Sanomat ottaa itse etäisyyttä yhteiskunnallisesti vaikeisiin asioihin ja antaa niissä diskursiivisen vallan lähteelle. Toimittajat ovat kuitenkin 1990-luvun jälkeen tulleet kriittisemmiksi päättäjiä kohtaan (Kunelius ym. 2009). Tämän vuoksi on mielenkiintoista nähdä, missä määrin Pietilän ja Sondermannin havainto näkyy Helsingin Sanomien viime vuosien artikkeleissa.

Rajasin aineistokseni vuosien 2007, 2011 ja 2015 hallitusohjelman sisältöä käsittelevät artikkelit, jotka on julkaistu Helsingin Sanomissa noin kuukauden sisällä hallitusohjelman julkistamisesta. Lopullinen aineistoni on 713 artikkelia, jotka olen kerännyt Helsingin Sanomien verkkoarkistosta. Tutkimuksen metodina olen käyttänyt määrällistä sisällön analyysiä, jossa olen luokitellut aineistosta erilaisia muuttujia.

Tutkielmani toisessa luvussa tarkastelen, mitä valta on ja mitä eliittien vallalla käytännössä tarkoitetaan nykypäivän yhteiskunnassa. Kolmannessa luvussa kartoitan aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta tiedotusvälineiden vallasta. Lisäksi tuon esiin journalismin viimeaikaisia trendejä ja esittelen, millainen toimija Helsingin Sanomat on suomalaisessa yhteiskunnassa. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni metodin ja perustelen aineistoni rajauksen. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset ja lopuksi summaan kuudennessa kappaleessa tutkielmani yhteen ja pohdin Helsingin Sanomien tulevaisuutta valtainsstituutiona.

2. VALTA JA DEMO-ELITISMI

Helsingin Sanomat on osa Suomen eliittirakennetta, ja sitä pidetään merkittävänä institutionaalisen vallan käyttäjänä (Kunelius ym. 2009). Tämän luvun alussa pohdin, mitä valta ylipäänsä on. Eliittiteorioissa valtaa pitää yhteiskunnan ylin kerrostuma, eliitti. Esittelen tässä luvussa, miten eliittiteorioissa hahmotetaan yhteiskunnan valtarakennetta ja millainen on Suomen eliittirakenne. Kuvailen näin, millaisessa kontekstissa näen tutkielmassani Helsingin Sanomat osana yhteiskunnan valtarakennetta.

2.1. Mitä valta on?

Valta on ollut yksi yhteiskuntatieteiden keskeisimmistä tutkimuskohteista. Missään vaiheessa ei ole kuitenkaan löytynyt konsensusta siitä, mitä valta oikeastaan on. Vallan määritelmässä on hyvä lähteä liikkeelle Max Weberin klassisesta määritelmästä, johon sen jälkeiset valtateoriat pitkälti perustuvat. Weberin (1978, 53) mukaan valta merkitsee ihmisen, ryhmän tai instituution kykyä saada oma tahtonsa läpi muiden mahdollisesta vastustuksesta huolimatta. Valta on tällöin voimavara, jota eri ihmisillä ja organisaatioilla on hallussaan. Joillakin on valtaa enemmän kuin toisella. Koska yhteiskunta ei jakaudu kahtia niin, että joillakin on valtaa ja joillakin ei, on syytä puhua vallan aste-erosta. Vallan jakaantuminen määrittyy valtaresurssien mukaan. Kuneliuksen ym. (2009, 19) mukaan vallan ydintä on yhteiskunnan institutionalisoituneiden resurssien jatkuva hallussapito.

Valta nähdään ennen muuta toimijan resurssina – resurssina vaikuttaa jonkin muun toimiin siten, että se saa oman tahtonsa lävitse (esim. Mills 1959; Parsons 1986). Millsin (1959, 9) mukaan valta on resurssi, jota kertyy eri instituutioihin. Henkilöllä ei voi olla valtaa, ellei tämä vaikuta yhteiskunnan kannalta tärkeiden instituutioiden toimintaan. Parsons taas on nähnyt vallan itsenäisenä ja konkreettisena vaihdon välineenä. Hänen mukaansa vallan määrä on kuvattavissa aste-erolla. (Parsons 1986, 94; 101–103.)

Lukes (2005, 16–19) on jakanut vallan kolmiin ”kasvoin”, joita hän kuvaa vallan tarkastelun eri ulottuvuuksina. Ensimmäinen ulottuvuus perustuu pluralistien ja erityisesti Robert Dahlin (1958) käsitykseen vallasta. Dahlin mukaan A:lla on valtaa B:hen, jos hän voi saada B:n tekemään jotain, mitä B ei muussa tapauksessa tekisi. Dahlin valtakäsityksen ytimessä on vallan potentiaali – eli A voi halutessaan vaikuttaa B:hen. Valta ilmenee silloin, kun A saa B:n tekemään konkreettisesti jotain, mitä tämä ei muuten tekisi. Pluralistinen lähtökohta paneutuu ilmeisen ja näkyvän vallankäytön tutkimukseen. Se keskittyy siihen, kenen preferenssit voittavat, kun päätöksentekotilanteessa on ilmeinen konflikti osapuolten intressien välillä. Tämä kuitenkin rajaa vallan tutkimuksen koskemaan vain tilanteita, joissa osapuolten välillä on näkyvä konflikti.

Vallan toinen ulottuvuus perustuu Peter Bachrachin ja Morton Baratzin (1970, 7–44) kritiikkiin pluralistista lähestymistapaa kohtaan. He laajentavat vallan määritelmän kattamaan myös sen ”toiset kasvot”. Bachrachin ja Baratzin keskeisin kritiikki pluralistista valtakäsitystä kohtaan on, ettei pluralistinen lähestymistapa ota huomioon sitä, mistä ylipäänsä tehdään päätöksiä. Heidän mukaansa pluralistinen valtakäsitys jättää huomiotta, että päätöksien tekemättä jättäminen on myös vallankäyttöä. Toinen ulottuvuus tuo päätöksenteon agendan osaksi vallan tarkastelua. Valtaa on sillä, joka pystyy määrittelemään, mistä asioista tehdään päätöksiä. Bachrach ja Baratz tuovat myös ihmisten ennakoasenteisiin vaikuttamisen osaksi vallankäytön kehystä. Heidän mukaansa vallitsevat arvot, uskomukset, tavat ja institutionalisoituneet käytännöt tuottavat joillekin hyötyä toisten kustannuksella.

Lukesin mukaan vallalla on myös kolmas ulottuvuus, ihmisten ajatusten ja mielihaluojen kontrollointi. Hänen mukaansa johtajat vaikuttavat aina siihen, millaisia ajatuksia ihmisillä on ja mistä heillä on ylipäänsä ajatuksia. Vallan kolmannessa ulottuvuudessa A saa B:n tekemään jotain, mitä tämä ei muuten tekisi ilman, että B on tietoinen A:n vaikutuksesta. Vaikutukseen voi päästä esimerkiksi propagandalla. (Lukes 2005, 25–28.)

Erilaiset käsitykset vallasta eivät sulje toisiaan pois, vaan paremminkin täydentävät toisiaan ja antavat erilaisia näkökulmia ymmärtää vallankäyttöä yhteiskunnassa. Valta on tärkeää ymmärtää kahden tai useamman toimijan suhteena, sillä valta ei ole koskaan absoluuttista siten, että toisella sitä on ja toisella ei. On myös tarpeen ymmärtää, että C.W. Millsin (1959) valtakäsitystä mukaillen yhteiskunnassa valta on kasaantunut eri instituutioihin, jotka taas yrittävät vaikuttaa toisten instituutioiden tekemisiin. Yhtäältä on huomioitava, että vallankäyttöä on paljon muuallakin kuin sen ilmeisemmässä muodossa kuten päätöksentekotilanteissa, joissa toimijoiden preferenssit eivät ole yhtenevät.

Tiedotusvälineiden ja Helsingin Sanomien valtaresurssi tulee esiin vallan toisessa ja kolmannessa ulottuvuudessa. Helsingin Sanomia on pidetty vahvana mielipidevaikuttajana (esim. Kunelius ym. 2009). Se voi myös päiväjärjestysvallallaan nostaa joitakin näkökulmia tai asioita julkiseen keskusteluun ja siten vaikuttaa välillisesti myös päätöksenteon agendaan. Esittelen tarkemmin tiedotusvälineiden valtapotentiaalia kolmannessa luvussa.

2.2. Eliittien valta ja demo-elitismi

Eliittiteoriat ovat muodostaneet yhdessä pluralismin ja marxismen kanssa yhden yhteiskunnallisen vallankäytön keskeisimmistä viitekehyksistä. Eliittiteoria on kamppailut suosioista etenkin marxismen kanssa, mutta jäi sen varjoon varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Viime

vuosikymmenten aikana kiinnostus eliittiteorioita kohtaan on kuitenkin ollut kasvussa, kun samalla marxismi on menettänyt merkitystään yhteiskunnan valtarakenteiden tutkimuksessa. (Ruostetsaari 2014, 14–15.)

Klassisen eliittiteorian mukaan yhteiskunnallista valtaa pitää sen ylin kerrostuma, eliitti. Se ei kuitenkaan pidä dikotomista jakoa valtaa pitävään eliittiin ja hallittuihin itsestään selvänä, vaan yhteiskuntien valtarakenteista voidaan erottaa useita kerrostumia. Klassisen eliittiteorian mukaan tämän yhteiskunnan ylimmän kerrostuman on oltava kohesiivinen, yhtenäinen ja itsetietoinen ryhmä, mikä on edellytys sille, että eliitti on olemassa. Jos ryhmä ei toimi yhtenäisesti ilman yhteisiä tarkoitusperiä, kyseessä ei ole eliitti, vaan pelkästään kategoria, jonka yhteiskunnan huipulla olevat henkilöt muodostavat. (Parry 1969, 32; Ruostetsaari 2003, 41–42; Etzioni-Halevy 1993, 30.)

Klassisen eliittiteoria käytännössä sulkee pois demokratian mahdollisuuden. Esimerkiksi Moscan ja Pareton mukaan heidän teostensa tarkoitus oli häivyttää myytti demokratiasta. Klassinen eliittiteoria katsoo, että valta on yhteiskunnassa pienen ryhmän käsissä. Eliitti hallitsee kansalaisia eli massaa, jolla ei ole lainkaan valtaa. Sillä ei katsota oleva valtaa edes vaaleissa, vaan massa haluaa tulla hallituksi. Se nähdään apaattisena, atomisoituneena ja kykenemättömänä kollektiiviseen toimintaan. (Parry 1969, 47–50, 141.) Historia tuntee kuitenkin monia esimerkkejä yhteiskunnallisista liikkeistä, jotka massat ovat organisoineet, esimerkiksi ydinaseiden vastaisen ja feministisen liikkeen (Ruostetsaari 1992, 20).

Klassinen eliittiteoria on saanut kritiikkiä erityisesti pluralisteilta. Esimerkiksi klassisen eliittiteorian väittämä vallan kumulatiivisuudesta – eli valta tuo aina lisää valtaa – on perustavalla tavalla ristiriidassa pluralismin perusoletuksen kanssa. Klassinen eliittiteoria katsoo, että yhteiskunnassa on vallanpitäjät, jotka käyttävät valtaansa kaikilla yhteiskunnan alueilla. Pluralistit myöntävät, että yhteiskunnassa on vallanpitäjien ydinjoukko. Ero klassisiin eliittiteoreetikoihin on siinä, että valta jakaantuu tällöinkin useille eri henkilöille ja elimille, joilla on erilaiset arvot, rekrytoinnit lähteet ja tavat käyttää valtaansa. Tällöin mikään ryhmä ei kontrolloi yhteiskuntaa yksin, vaan valtarakenne on hajautunut. Eron pluralismin ja klassisen eliittiteorian välillä voi kiteyttää hyvin siten, että klassiset eliittiteoreetikot näkevät yhteiskunnan eliittirakenteen koostuvan yhdestä pyramidista, jonka huipulla vaikutusvaltaisimmat henkilöt ovat, pluralistit taas näkevät valtarakenteen koostuvan useista valtakeskittymästä. Pluralistit eivät myöskään näe, että ryhmät olisivat keskenään tasa-arvoisia, vaan joillain ryhmillä on enemmän valtaa kuin toisilla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita vain yhden eliitin olemassaoloa. (Parry 1969, 58–59; 105–106; Ruostetsaari 1992; 47.)

Esimerkiksi C. Wright Mills (1959) on kritisoinut pluralistien näkemystä. Hän on huomauttanut, että Yhdysvalloissa yhteiskunnan kolmen vaikutusvaltaisen instituution – politiikan, suuryritysten ja

armeijan – johtajat ovat arvoiltaan ja näkemyksiltään hyvin lähellä toisiaan ja myös siirtyvät instituutiosta toiseen. Esimerkiksi poliittisen uran jälkeen on varsin tavanomaista siirtyä yritysmaailmaan ja armeijan palveluksesta politiikkaan. Mills myöntää, että Yhdysvalloissa on useita erillisiä valtahierarkioita, mutta ne eivät hänen mukaansa kilpaile keskenään. Ruostetsaari huomauttaa, että hierarkioiden olemassaolo voi viitata pluralismiin, muttei vielä todista sen olemassaoloa. Hänen mukaansa on olemassa merkittäviä todisteita länsimaisissa järjestelmissä toimivista eliiteistä, jotka ovat keskinäisessä yhteydessä ja joiden jaetut asenteet ovat johtaneet yhteistyöhön konsensuksen ylläpitämiseksi. (Ruostetsaari 1992, 21–22.)

Klassisen eliittiteorian ja pluralismin yhdistelmänä on syntynyt lähestymistapa, josta on käytetty useita eri nimiä kuten demokraattisen elitismien ja kilpailullisen demokratian teoria. Lähestymistavan ydinajatus on, että on olemassa useampia valtaa pitäviä eliittiryhmiä, mutta niiden olemassaolo ei ole ristiriidassa demokratian toteutumisen kanssa kuten klassisessa eliittiteoriassa. Michelsin oligarkian rautaista lakia mukaillen myönnetään, ettei suora demokratia ole mahdollista muuten kuin yksinkertaisimmissa ja pienimmissä organisaatioissa. Useiden kilpailevien eliittien olemassaolo kuitenkin sulkee pois epädemokraattisiksi katsotut seuraukset. Kriitikoiden mukaan klassisen eliittiteorian kriteerit demokratialle ovat epärealistiset. Se, että massat voivat valita – esimerkiksi vaaleissa – eri eliittiryhmien väliltä, täyttää näin demokraattisen järjestelmän vaatimukset. (Ruostetsaari 1992, 22; 2014, 41, 43.)

Eva Etzioni-Halevy on taas jalostanut ajatusta eliittien vallan ja demokratian yhteenkuuluvuudesta nykyaikaiseen yhteiskuntaan yhteensopivaksi. Hän jakaa demo-elitismi-lähestymistavassaan yhteiskunnan vallan rakenteet kolmeen tasoon: eliitteihin, alaeliitteihin ja yleisöön. Tällä pyritään häivyttämään klassisen eliittiteorian pelkistettyä erottelua hallitseviin ja hallittuihin. Etzioni-Halevyn ryhmittelyssä eliittiin lasketaan ne, jotka ovat vallan absoluuttisella huipulla. Ala-eliitit taas pitävät hallussaan keskitason valta-asemia. Näiden alapuolella vallan rakenteissa on vielä yleisö, joka ei ole täysin vailla valtaa, kuten massa klassisessa eliittiteoriassa. Eliitteihin kuuluvat moderneissa yhteiskunnissa vaikutusvaltaisimpien poliittisten instituutioiden johtohahmot, vaikutusvaltaisimman virkamiehet ja myös ne, jotka pyrkivät horjuttamaan vallan rakenteita, mikä nostaa merkittävimpien yhteiskunnallisten liikkeiden johtohenkilöt eliittiin. Alaeliiteillä ei ole yhtä suurta vaikutusvaltaa kuin eliitin ylimmällä kerrostumalla. Alaeliittiin lasketaan esimerkiksi kansanedustajat, joilla ei ole parlamentissa kovin suurta valtaa. (Etzioni-Halevy 1993, 94–95.) Valtarakenteiden kolmijakoista mallia on kritisoitu siitä, ettei Etzioni-Halevy juurikaan perustele sen olemassaoloa. Hänen lähestymistavassaan jää epäselväksi esimerkiksi, mikä lopulta erottaa eliitin ja alaeliitin. (Ruostetsaari 2003, 48.)

Etzioni-Halevyn ydinajatus on, että eliittiryhmien suhteellinen autonomisuus on demokratian toimivuuden edellytys. Eliittiryhmien suhteellinen autonomia ei tarkoita täydellistä riippumattomuutta toista eliiteistä, vaan eliittiryhmällä on huomattavia resursseja, joita voi kontrolloida korkeintaan rajallisesti eliittiryhmän ulkopuolelta. Ryhmien autonomia näkyy erilaisina ja jopa vastakkaisina intresseinä suhteessa toiseen eliittiryhmään. Kun eliittiryhmä käyttää omia resurssejaan ja toimii toista eliittiryhmää vastaan, ilmentää tämä eliitin suhteellista autonomiaa muista eliiteistä. Eliitin tulee olla muiden ryhmien lisäksi riippumaton valtiosta ja myös ihmisistä, joita se edustaa, jotta se olisi suhteellisesti autonominen. Eliitti tai alaeliitti voi osoittaa autonomiaansa kehittämällä ja käyttämällä symbolisia resursseja. Riippumattomuus näkyy symbolisen alamaissuhteen puuttumisella eliittien väliltä. Eliittiryhmä voi korostaa itsenäisyyttään esimerkiksi paljastamalla tietoa, joka on vahingoksi toiselle eliitille. Eliittien yhteenotto voidaan tulkita indikaattorina niiden suhteellisesta autonomiasta. (Etzioni-Halevy 1993, 99–101.)

Etzioni-Halevyn mukaan ilman eliittien autonomiaa demokratian periaatteet eivät voi päteä yhteiskunnassa. Mikäli eliitit kytkeytyvät liian läheisesti toisiinsa, se johtaa niiden etäännyttämiseen vähäosaisista. Niiden hylkääminen taas lisää sosioekonomista epätasa-arvoa ja heikentää demokratian laatua. Etzioni-Halevy näkee, että eliittien autonomia on institutionalisoitunut osaksi länsimaista yhteiskuntaa. Hän huomauttaa, että esimerkiksi oppositiopuolueiden, tiedotusvälineiden ja elinkeinoelämän johto ovat saavuttaneet suhteellisen riippumattomuuden valtion hallinnosta. (Mt., 101, 108.)

Autonomia ei takaa, että eliitit huomioisivat yleisön intressit. Tähän kiteytyy suurelta osin demo-elitismen kritiikki, sillä teorian demokratiakäsitys perustuu valtaa pitävien autonomiaan myös suhteessa niihin, joita eliitit edustavat. Demokraattinen eliittiteoria ja demo-elitismi jättävät suurelta osin huomiotta demokratiakäsityksen keskeisen elementin, kansalaisten osallistumisen heitä itseään koskevien päätösten tekemiseen. Teoriaa on kritisoitu siitä, että siinä yhteiskunnallinen vakaus on huomattavasti keskeisempi arvo kuin kansalaisten demokraattinen osallistuminen, jonka nähdään uhkaavan vakautta (Ruostetsaari 2014, 43).

Etzioni-Halevy (1993, 103–108) kuitenkin huomauttaa, että elleivät demokratian perusedellytykset toteudu, myös autonomisten eliittien pitämä valta on demokratian vastaista. Vallanpitäjät on esimerkiksi valittava vapaissa ja kilpailluissa vaaleissa, jossa kansalaisilla on yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Demokratian perusteita ovat myös sananvapaus, vapaus informaatioon ja yhdistystoimintaan sekä vallan hajauttaminen valtion sisällä. Kun demokratian perusteet puolustavat eliittiryhmien autonomiaa, eliiteillä itselläänkin on kannustin suojella niitä. Näin eliittien autonomian turvaaminen suojelee demokratian perusteita ja demokratian perusteet taas suojelevat eliittien

autonomiata. Tällöin yleisön osallistuminen demokraattiseen päätöksentekoon ja eliittien autonomia kulkevat ikään kuin käsi kädessä, eikä yleisön mielipide ole suinkaan merkityksetön eliitin toiminnalle. Tämä ratkaisee demokratian kannalta olennaisen kysymyksen. Päätäjät ovat vastuussa kansalaisille, mutta eivät ole niin tiukasti sidottuja, että heiltä puuttuisi joustavuus reagoida muuttuviin tilanteisiin ja tapahtumiin.

Yhteistyö ei ole este suhteellisen autonomian toteutumiselle, ellei eliittiryhmä tule riippuvaiseksi liian suuresta osasta resursseja, jotka ovat toisen eliittiryhmän hallussa, ja jos sillä itsellään on käytössä resursseja, joihin toisilla ei ollenkaan tai vain vähän valtaa. Eliitit voivat tehdä yhteistyötä ja olla autonomisia niin kauan kuin niiden resurssit tekevät mahdolliseksi sen, että ne kykenevät ylläpitämään asemansa, vaikka eliittiryhmä kieltäytyisi yhteistyöstä muiden eliittien kanssa. (Etzioni-Halevy 109–113). Teoriaa on arvosteltu siitä, ettei siinä juuri perustella eliittien suhteellisen autonomian alkuperää ja perustaa (Ruostetsaari 2014, 47).

2.3. Eliitit Suomessa

Millsin mukaan valtaeliittiä ovat ne, jotka ovat saavuttaneet yhteiskunnassa sellaisen aseman, että he pystyvät päätöksillään muuttamaan tavallisen kansalaisen elämää. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että he ovat yhteiskunnallisesti merkittävien organisaatioiden johtavissa asemissa. Sillä, tekevätkö valtaeliittiin kuuluvat lopulta päätöksiä, ei ole niin paljon merkitystä kuin sillä, että henkilöllä on hallussaan valtaeliittiin oikeuttava asema. (Mills 1959, 3–4.) Kuten aiemmin toin esiin, Mills näkee vallan ennen kaikkea vallankäytön potentiaalina.

Suomen eliittejä viimeisen reilun kahdenkymmenen vuoden aikana tutkinut Ilkka Ruostetsaari (2014, 66) on määritellyt valtaeliittiin kuuluviksi henkilöiksi ne, joilla on hallussa strategisesti keskeisiä asemia eli käytännössä ylimpiä johtotehtäviä vaikutusvaltaisissa organisaatioissa ja jotka pystyvät sitä kautta vaikuttamaan säännöllisesti merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen yhteiskuntapolitiikan eri sektoreilla.

Ruostetsaari katsoo, että suomalainen yhteiskunta voidaan jakaa pluralistien pyramidinäkemystä mukaillen eri sektoreihin, joilla kullakin on oma sisäinen institutionaalinen rakenne. Hän on jakanut Suomen eliittirakenteen seitsemään sektoriin: poliittiseen eliittiin, hallintoeliittiin, elinkeinoelämän eliittiin, järjestöeliittiin, joukkotiedotuseliittiin, tiede-eliittiin ja kulttuurieliittiin. Kaikilla sektoreilla esiintyy erilaisia vallan muotoja, jotka myös painottuvat eri tavoin (Taulukko 1). Esimerkiksi politiikka- ja hallintosektori edustavat valtiota, jolla on oikeus käyttää pakottavaa valtaa. Elinkeinoelämän sektorilla painottuu taloudellinen valta, kun taas joukkotiedotus-, tiede- ja

kulttuurisektorilla on valtaa vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin. Järjestösektorilla on taas sekä taloudellista että ehdollista valtaa. (Ruostetsaari 1992, 69–70.)

Taulukko 1. Eliittisektorit, niiden vallan resurssit ja muodot Ruotetsaaren (2014, 73) mukaan

Eliittisektori	Vaikutusvallan muoto	Vallan resurssit	Esimerkki instituutiosta
Poliittinen eliitti	Poliittinen valta	Vaalit, auktoriteetti	Eduskunta, hallitus, kunnanvaltuusto
Hallintoeliitti	Hallinnollinen valta	Fyysinen voima, auktoriteetti, asiantuntemus	Armeija, poliisi, oikeuslaitos, ministeriöt
Elinkeinoelämän eliitti	Taloudellinen valta	Materiaaliset ja taloudelliset	Yritykset, pääoma
Järjestöeliitti	Korporatiivinen valta	Taloudelliset, joukkovoima	Työmarkkinajärjestöt, kansalaisjärjestöt
Joukkotiedotuseliitti	Symbolinen valta	Mielipidevaikuttaminen	Joukkotiedotusvälineet
Tiede-eliitti	Symbolinen valta	Asiantuntijavalta, tieto	Yliopistot, tutkimuslaitokset
Kulttuurieliitti	Symbolinen valta	Vaikuttaminen yhteiskunnan henkiseen ilmastoon	Taide, kulttuurin instituutiot

Ruostetsaari kuvaa yhteiskunnan valtarakennetta darts-tikkatauluna, joka sisäkkäisten kehien lisäksi on jaettu seitsemään sektoriin. Ne lähtevät ulkonemaan häränsilmästä, joka edustaa vallan ydintä. Lähimpänä häränsilmää ovat siis ne, jotka ovat korkeimmalla omien sektoriensa hierarkiassa. Tällöin raja, jossa eliitti päättyy ja tavallinen kansa alkaa, on kulloinkin tutkimuksen lähtökohdista määräytyvä empiirinen kysymys. (Ruostetsaari 2003, 49.) Jatkossa puhun valtaeliitistä silloin, kun tarkoitan eliittiä kokonaisuudessaan, ja eliiteistä silloin, kun puhun niistä erillisinä ryhminä.

Vuonna 2011 Suomen valtaeliittiin laskettiin kuuluvaksi 1409 eliittiasemaa. Tämä ei tarkoita, että eliittiin kuuluisi juuri edellä mainittu määrä henkilöitä, sillä jollain voi olla hallussaan samanaikaisesti

useampia eliittiasemia. Valtaeliitin koko on kasvanut vuodesta 1991 lähtien lähes 300 asemalla. Hallinnolliset organisaatiomuutokset vuosien aikana ovat aiheuttaneet muutoksia eliitteihin luetuissa virka-asemissa. Eliittiasemien lukumäärän kasvu on ollut suurinta poliittisessa eliitissä ja hallintoeliitissä, mihin on vaikuttanut paljon Suomen liittyminen Euroopan unioniin. (Ruostetsaari 2014, 67–69.)

Viimeisen 20 vuoden aikana Suomessa on tapahtunut suuria muutoksia, jotka ovat jättäneet jälkensä myös maan eliittirakenteeseen. Vielä 1990-luvun alussa Suomen eliitti oli Ruostetsaaren mukaan niin yhtenäinen, että saatettiin puhua yhdestä, yhtenäisestä valtaeliitistä. Muutokset eliittirakenteessa eivät kuitenkaan ole olleet dramaattisia, sillä eliitit kytkeytyvät Ruostetsaaren mukaan edelleen niin vahvasti toisiinsa, että Suomessa voidaan edelleen puhua valtaeliitin olemassaolosta, tosin varovaisemmin kuin vielä 1990-luvun alussa. (Mt., 250–251.)

Perinteisen väittämän mukaan Suomi ei ole valtio vaan klubi. Tällä on painotettu sitä, kuinka pienessä maassa kaikki tärkeät päättäjät tuntevat toisensa ja ovat myös tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. Väite saa myös tukea historiasta, sillä erilaiset epäviralliset keskusteluryhmät ovat perinteisesti kuuluneet suomalaiseen päätöksenteon kulttuuriin. Keskusteluryhmiä on ollut niin eri organisaatioiden välillä kuin niiden sisällä. Ruostetsaaren tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että epävirallisten henkilösuhteiden merkitys olisi vähentymässä. Niillä on kuitenkin edelleen merkittävä rooli vallankäytössä, sillä 87 prosenttia valtaeliitistä uskoi, että epävirallisilla suhteilla on ainakin jonkin verran vaikutusta. (Mt., 172–174.)

Kokonaisuudessaan Suomen valtaeliitin yhtenäisyyden voi tulkita heikentyneen 2000-luvun aikana. Tämän on aiheuttanut esimerkiksi kansainvälistyminen. Eliitit ovat erilaistuneet elämäntavoiltaan, niiden vuorovaikutusverkostot yhteiskunnan instituutioihin ovat löyhtyneet, asenteellinen yksimielisyys on heikentynyt ja niiden vaihtuvuus on lisääntynyt. Sen sijaan eliitin asenteellinen etäisyys kansasta on pienentynyt 2010-luvulle tultaessa. (Mt., 199, 244, 247.) Eliittien mielipiteet kuitenkin eroavat johdonmukaisesti kansalaisten enemmistön mielipiteistä, kun on kyse näkemyksestä maahanmuuttoon, tuloerojen tasa-arvoon, julkisen sektorin kokoon tai Euroopan integraatioon. Eliitit, kulttuurieliittiä lukuun ottamatta, integroituvat intresseiltään verraten tiiviisti yhteiskunnan eri sektoreiden päättäjiin. Tämän voi katsoa heijastavan tietoisuutta eliittiin kuulumisesta. (Ruostetsaari 2013, 272; 280). Lisäksi eri kansanryhmien asenteellinen etäisyys eliiteistä poikkeaa toisistaan, eli Suomessa ei voi perustellusti puhua yhdestä kansan mielipiteestä ja yhdestä eliitin (Ruostetsaari 2014, 247).

Helsingin Sanomat on osa joukkotiedotuseliittiä ja siten myös osa Suomen eliittirakennetta. Sen päällikkötoimittajat ja toimituspäälliköt kuuluvat Ruostetsaaren (2014) määrittelemään valtaeliittiin.

Helsingin Sanomat on kuitenkin myös areena muiden eliittiryhmien vallankäytölle. Käsittelen seuraavassa luvussa tätä lehden kaksinaista roolia osana eliittien rakennetta. Lisäksi esittelen, millainen valtainstituutio Helsingin Sanomat on ja millaisessa muutoksessa lehti ja koko media-ala on ollut viime vuosina.

3. ONKO MEDIA ITSENÄINEN VALLANKÄYTTÄJÄ VAI VALLAN VÄLINE?

Media nähdään yleisesti yhtenä yhteiskunnan tärkeimmistä valtainstituutioista. Kuitenkin näkemykset tiedotusvälineiden vallasta vaihtelevat kahden ääripään välillä. Median tulkitaan tärkeäksi vallankäyttäjäksi, joka palkitsee ja tuomitsee henkilöitä ja asiakysymyksiä oman logiikkansa mukaisesti ja näin syrjäyttää muiden yhteiskunnan valtainstituutioiden kuten poliittisen järjestelmän valtaa. Viestinnän tutkimuksessa tätä näkemystä edustaa käsitys, jonka mukaan esimerkiksi politiikka on tullut riippuvaiseksi tiedotusvälineiden vaatimuksista, mikä vaikuttaa myös politiikan sisältöön. Toisen ääripään mukaan medialla ei ole juurikaan itsenäistä valtaa, vaan se toistaa talouden ja politiikan valtaa pitävien näkemyksiä. (Kunelius ym. 2009, 11; Van Aelst & Walgrave 2006, 89–91.)

Tiedotusvälineiden vapautta ja riippumattomuutta pidetään usein demokraattisen kansalaisyhteiskunnan olennaisena edellytyksenä. Media välittää tietoa yhteiskunnan tapahtumista, kertoo faktojen merkityksen, on areena julkiselle keskustelulle tai yleisen mielipiteen muodostamiseen, välittää yhteiskunnan instituutioiden toimintaa julkisuuteen, tuo esiin erilaisia poliittisia näkemyksiä ja toimii vallan vahtikoirana. (McNair 2006, 21–22.) Erityisesti julkista harkintaa korostavassa deliberatiivisen demokratian teoriassa median tarjoaman informaation tärkeys korostuu. Esimerkiksi Habermas on nostanut esiin tiedotusvälineiden merkityksen yhteiskunnassa. Jotta julkisuuden ja yleisön välillä olisi kommunikaatiota, tarvitaan välittäjä – media. Habermasin esittämässä julkisuuden ideaalissa kansalaiset saavat vähintään suhteellisen häiriintymätöntä informaatiota, jotta he voivat muodostaa mielipiteensä ja osallistua sen pohjalta julkiseen keskusteluun (Habermas 2004, 17, 354–360).

Myös Etzioni-Halevy on korostanut median riippumattomuuden arvoa, ja hän pitää informaation vapautta yhtenä demokratian toteutumisen tärkeimpänä edellytyksenä. Jotta vaalit olisivat vapaat ja demokraattiset, kansalaiset tarvitsevat informaatiota, jonka sisältöä valtiolta ei valvo. Median riippumattomuuden ohella on tärkeää myös se, että tiede-eliitti, hallintoeliitti ja oppositio voivat tarjota vapaasti informaatiota kansalaisille. Näin julkisuus ei tarjoa yksipuolista informaatiota, joka voi jopa kääntyä propagandaksi. Etzioni-Halevyn mukaan opposition esittämät näkemykset valtiovallasta eivät välttämättä ole objektiivisia. Jos sen tarjoama informaatio on kuitenkin riippumatonta valtion hallinnon kontrollista, se muodostaa tärkeän tasapainomekanismin informaatiolle, jota valtion hallinto tarjoaa kansalaisille. (Etzioni-Halevy 1993, 104–105.) Näin median riippumattomuus luo edellytykset edustukselliselle demokratialle. Äänestäjät seuraavat

edustajiensa toimia viestimien välityksellä ja ilmaisevat vaaleissa tyytyväisyyden tasonsa äänestämällä (Nieminen 1998, 282).

Tiedotusvälineiden yhteiskunnallinen valta on journalismissa, jonka läpi maailman tapahtumat ja ihmisten sanomiset suodatetaan lukijalle. Schudson (2003, 11) on määritellyt journalismin toiminnaksi, jossa tuotetaan tai välitetään informaatiota yleisesti kiinnostavista ja tärkeistä ajankohtaisista tapahtumista. Bourdieun (2005, 30–31) mukaan ei ole hedelmällistä tarkastella yksittäisiä journalisteja, vaan heidän muodostamaa journalismin kenttää kokonaisuutena. Hänen kenttäteoriaansa mukaan journalismi toimii omalla journalismin kentällään, joka on itsenäinen ja autonominen, mutta myös vuorovaikutuksessa muiden kenttien kuten politiikan kentän kanssa. Juho Rahkonen on määritellyt Bourdieuta mukaillen journalismin kentän ”voimien ja odotusten muodostamaksi kokonaisuudeksi, joka määrittää tuolla kentällä olevien toimintamahdollisuuksia.” Journalistit toimivat ainoastaan journalismin kentällä ja poliitikot politiikan kentällä. Vaikka poliitikko antaa lausunnon tiedotusvälineille, hän toimii tällöin kuitenkin aina politiikan kentällä. Rahkonen mukaan esimerkiksi poliitikolle ja tutkijalle on tärkeää olla tietoinen journalismin kentän rakenteista, koska journalismin kentällä on vaikutusta siihen, miten he saavat sanomansa julkisuuteen. (Rahkonen 2006, 52–57.)

Journalistisen kentän valta perustuu siihen, että journalisteilla on valta-asema määritellä, mistä asioista ihmiset saavat tietoa ja missä määrin ja mistä näkökulmasta heidän saamansa tieto on esitetty. Vaikka uutistuotannon normeihin kuuluu, etteivät toimittajat saa puuttua vieraiden puhujien puheiden sisältöön ja että he sitoutuvat tasapuoliseen ja totuudenmukaiseen kerrontaan, Ridellin (1997, 152–154) mukaan on huomioitava toimittajan diskursiivinen erityisasema. Toimittajalla on uutisjutun rakentajana mahdollisuus merkittävään diskursiiviseen vallankäyttöön ja runsaasti tulkinnallista vaikutusvaltaa. Hän päättää ensi kädessä sen, miten johonkin yhteiskunnalliseen kysymykseen tulee suhtautua – onko asia positiivinen vai negatiivinen (Pitkänen 2009, 87). Salmisen (2006, 67) mukaan toimittaja käyttää valtaansa, kun hän valitsee juttuaiheita. Hän päättää, mistä aiheista ihmiset ovat kiinnostuneita, ja määrittelee muun muassa otsikoilla ja jutun sijoituksella, kuinka paljon heidän tulisi olla kiinnostuneita aiheesta.

Joukkotiedotuksen tutkimuksessa on muodostunut kaksi merkittävää joukkoviestinnän valtapotentiaalia kuvaavaa vaikutusteoriaa, *päiväjärjestysteoria* (agenda-setting) ja *kehysanalyysiteoria* (framing). Päiväjärjestysteorian mukaan tiedotusvälineet käyttävät valtaa nostamalla erilaisia puheenaiheita julkisuuden agendalle ja ovat näin rakentamassa myös päätöksenteon päiväjärjestystä. Teorian mukaan tiedotusvälineet määräävät sen, mistä ihmisillä on ylipäänsä mielipiteitä. Kehysanalyysiteoria on syntynyt osittain kritiikkinä päiväjärjestysteorialle.

Sen perusidea on, että journalistit omaksuvat erilaisia näkökulmia, kehyksiä, joiden läpi he tarkastelevat maailmaa artikkeleissaan ja joista suurelta osin riippuu se, millaisen painoarvon eri näkökulmat saavat jutuissa. Päiväjärjestysteoria ja kehysanalyysi täydentävät toisiaan. Kyse on siitä, mistä aiheista ja minkälaisia julkisuuksia journalismi välittää yleisölle. (Rahkonen 2006, 165–167.)

Äärimmillään media voi kampanjoida jonkin asian puolesta. Esimerkiksi Kauppalehdessä julkaistiin vuonna 2008 niin sanotun huippuyliopiston (myös innovaatioyliopisto) perustamisesta useita myötämielisiä pää- ja mielipidekirjoituksia ja annettiin huomattavan paljon tilaa hankkeen valmistelijoille ja kannattajille. Hanke sai siinä määrin myönteistä julkisuutta, että lehden katsotaan suoranaisesti kampanjoineen hankkeen puolesta. (Kunelius ym. 2009, 174.)

Uutisten kehyksien vaikutusta tarkastelevassa tutkimuksessa on havaittu, että ihmiset unohtavat varsin nopeasti yksittäiset tapahtumat ja niistä tehdyt uutiset. Ihmisten mieleen jäävät juttujen ilmaukset, jotka muuttuvat lopulta osaksi heidän maailmankuvaansa. (Kensicki 2004, 54.) Esimerkiksi Suomen Nato-jäsenyyttä on kuvattu lehdistössä kuin se olisi vain ajankysymys (Rahkonen 2006, 279). Lukuisat tutkimukset ovat tulleet siihen johtopäätökseen, että median sanomalla ja julkisella mielipiteellä on keskinäistä riippuvuutta. Tutkimukset antavat tuloksia kuitenkin myös toisenlaisia tuloksia. Van Aelst ja Walgrave (2006, 89–92) ovat arvelleet syyksi median rajalliseen valtaan esimerkiksi sitä, että sen huomio keskittyy johonkin asiakysymykseen vain rajoitetun ajan, mikä heikentää sen vaikutusta poliittisen päätösten usein hitaaseen valmisteluun. He ovat tarkastelleet yhdeksäätoista median vaikutusta politiikan agendaan tutkinutta päiväjärjestystutkimusta. Heidän havaintonsa oli, että kahdeksassa tutkimuksessa media vaikutus oli vahva, neljässä kohtalainen, kolmessa vähäinen ja neljässä lähes olematon.

Voimakkaimpana median vaikutus nähdään silloin, kun se kuvaa tilanteita jonkinlaisena kriisinä tai hätätilana. Kun median ääni on sekä vahva että yhtenäinen, se painostaa päätöksentekijöitä hoitamaan järjestykseen epämiellyttävät tilanteet ja myös vauhdittamaan päätöksentekoprosessia. (Van Aelst & Walgrave 2006, 93.) Risto Uimosen (2009, 64) on kuvannut tätä median ”megafonivaikutukseksi”, jonka vuoksi tiedotusvälineissä käsillä oleva näkökulma muuttuu ”vallitsevaksi totuudeksi”, kun media käsittelee aihetta valtavalla volyymilla. Van Aelst ja Walgrave (2006, 98) kuitenkin muistuttavat, että vaaleissa median rooli poliittisen agendan asettamisessa on rajallinen. Journalistit käyttävät valtaansa kuitenkin päättämällä, minkä puolueiden agendoille ja kysymyksille annetaan enemmän tilaa kuin toisille ja mistä asioita ylipäätään uutisoidaan.

3.1. Medioitunut Suomi

Median valta koetaan yleisesti vahvaksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuonna 2011 suomalaiset pitivät televisiota ja radiota kuudenneksi vaikutusvaltaisimpana ja lehdistöä seitsemänneksi vaikutusvaltaisimpana yhteiskunnan instituutiona. Valtaeliitti taas nosti television ja radion kolmanneksi ja lehdistön neljänneksi vaikutusvaltaisimmaksi instituutioksi, heti hallituksen ja eduskunnan jälkeen. Kansalaiset arvioivat oikeuslaitoksen ja suuryritykset vaikutusvaltaisemmaksi kuin median. Sekä kansalaisten että valtaeliitin mielestä joukkotiedotuksen vaikutusvalta on laskemassa. (Ruostetsaari 2014, 220.) Tiedotusvälineiden koetun vallan huippu näyttää olleen vuonna 1998, jolloin EVA:n kansallisessa arvo- ja asennetutkimuksessa (1998) tiedotusvälineillä katsottiin olevan enemmän valtaa kuin millään muulla yhteiskunnan valtainstituutiolla.

Suomalaisten mielestä tiedotusvälineillä on jopa liikaa valtaa, sillä 60 prosenttia suomalaisista katsoo, että media ohjaa Suomessa liikaa ihmisten mielipiteitä. Tulos on samansuuntainen kuin muissakin EVA:n vuodesta 1990 tehdyissä kansallisissa arvo- ja asennetutkimuksissa. Kaikkien kahden–kolmen vuoden välein tehdyissä kyselyissä suurin osa vastanneista on ollut sitä mieltä, että media vaikuttaa ihmisten mielipiteisiin liian paljon. (Haavisto 2014, 73–74.)

Tiedotusvälineiden vaikutusvallan kasvuun on viitattu 1980-luvulta lähtien yleisesti medioitumisen käsitteellä, jolla tarkoitetaan sitä, että yhteiskunnan valtarakenteissa on omaksuttu entistä enemmän median toimintatapoja ja niin sanottu median logiikka on alkanut määrätä etenkin politiikan toimintakulttuuria. Terminä medioituminen kuvaa sitä muutosta, joka politiikan viestinnässä tapahtui viime vuosisadalla. (Herkman 2011, 22.) Medioitumisella viitataan usein nimenomaan tiedotusvälineiden ja poliitikkojen suhteeseen, mutta termin voi ymmärtää myös laiveammin, sillä medioituminen ei rajoitu yhteiskunnan valtarakenteissa pelkästään politiikan sektoriin. Myös hallinto- ja järjestösektoreilla sekä elinkeinoelämässä on otettu tiedotusvälineiden vaikutus entistä paremmin huomioon, mistä kertoo esimerkiksi niiden viestinnän kasvanut ammattimaistuminen (ks. esim. Kunelius ym. 2009; Hakala 2015).

Medioitumisen on kuitenkin nähty olevan voimakkainta politiikan sektorilla. Koska enää alle 10 prosenttia äänestäjistä on tekemisissä edustajiensa kanssa muutoin kuin median kautta, tiedotusvälineiden rooli korostuu poliitikkojen viestin välittämisessä kansalaisille. Tämä tekee mediajulkisuudesta eräänlaista kauppatavaraa median ja politiikan toimijoiden välillä. (Herkman 2011, 24.) Vallanpitäjistä juuri poliitikot tarvitsevat toimittajia, jotta he saavuttaisivat julkisuudessa tunnettavuutta ja tulisivat valituksi uudelleen tehtäväänsä (Kunelius ym. 2009, 315). Äänestäjien huomion tavoittamista tiedotusvälineissä auttaa se, että poliitikoilla ja puolueilla on valmiutta sovittaa

toimintaansa, kuten aikataulunsa ja työskentelykulttuurinsa, median toiveiden ja toimintalogiikan kanssa yhteensopivaksi. Samalla entistä pienempi osa ehdokkaita ja poliitikkoja koskevasta julkisuudesta on niiden omassa hallinnassa. (Niemi 2014, 82–83.)

Yksinkertaisimmillaan ymmärrettynä politiikka on medioitunutta, kun media on tärkeä kommunikaation väylä. Jesper Strömbäckin ja Peter van Aelstin (2013, 342–344) mukaan medioituminen on pitkään jatkunut prosessi, joka on tehnyt mediasta entistä itsenäisemmän suhteessa politiikkaan ja politiikan toimijoista taas entistä riippuvaisempia mediasta. Tämä pitkän aikavälin kehitys on jaettu eri vaiheisiin, joita kuvataan prosessin eri asteina. Medioitumisen ensimmäisessä vaiheessa tiedotusvälineistä tulee tärkein kanava poliittisten toimijoiden ja kansalaisten väliselle kommunikaatiolle. Toisessa vaiheessa media tulee riippumattomaksi politiikan kontrollista ja alkaa toimia poliittisen julkisuuden portinvartijana. Kolmannessa vaiheessa tiedotusvälineiden oma logiikka alkaa säädellä mediajulkisuutta eikä politiikan asialista enää määritä mediajulkisuutta. Neljännessä vaiheessa poliitikot alkavat toimia median logiikan mukaisesti. Herkmanin (2011, 25–26) mukaan median ja poliitikkojen suhde Suomessa noudattaa hyvin tätä mallia. Hänen mukaansa 2000-luvulla poliitikkojen mediakohut ovat tulleet niin yleisiksi, että poliittiset toimijat ovat alkaneet suunnitella omaa toimintaansa niiden ehkäisemiseksi. Medioitumista voi havaita, kun seuraa päivänpolitiikkaa. Kun Vasemmistoliitto lähti hallituksesta keväällä 2014, se ajoitti eroilmoituksensa parahiksi niin, että puolue sai maksimaalisen julkisuuden Yleisradion pääuutislähetyksessä (HS 26.3.2014). Se tuskin oli sattumaa.

On tärkeää huomioida, ettei medioituminen viittaa ainoastaan tiedotusvälineiden toimintaan tai etene median yksisuuntaisesta vaikutuksesta, sillä myös politiikan toimijoilla on halua sopeuttaa toimintaansa median tarpeisiin, koska siitä on heille hyötyä. Median logiikkaan sopeutuminen on osa puolueiden pyrkimystä median hallitsemiseen. Mediasta saatavaa hyötyä pyritään kasvattamaan ja vastaavasti vähentämään riskejä joutua negatiivisen julkisuuden kohteeksi. (Strömbäck & van Aelst 2013, 345.) Myös Herkman (2011, 29) huomauttaa, ettei medioituminen ole yksisuuntainen prosessi, vaikka useat näkemykset korostavat selkeästi ainoastaan median vaikutusta politiikkaan. Myös poliitikot vaikuttavat mediaan esimerkiksi lakeja säätämällä ja epäsuorasti myös toimintatapojensa ja painotustensa kautta.

Medioitumiskehitys alkoi Suomessa 1980-luvulla. Sitä ennen poliitikkojen ja journalistien välistä yhteistyötä on kuvattu tiiviiksi ja jopa kritiikittömän lojaaliksi. Poliittinen keskusteluilmapiiri oli vielä 1970-luvulla yhtenäinen, eivätkä toimittajat juurikaan kritisoineet johtavia poliitikkoja, vaan olivat yleensä ennemminkin näiden puolella. (Kunelius ym. 2009, 315.) 1980-luvulta lähtien media muuttui kuitenkin kriittisemmäksi, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että johtavat poliitikot arvostelivat

tiedotusvälineiden toimintaa aiempaa enemmän. Pääministeri Kalevi Sorsa syytti mediaa vuonna 1984 infokratian rakentamisesta, ja presidentti Mauno Koivisto taas haukkui toimittajia ”sopuleiksi”. Vaikka toimittajien ja poliitikkojen välejä on kuvattu kiristyneiksi, median voi sanoa käsitelleen poliitikkojen yksityiselämää varsin hillitysti vielä 1980-luvulla. (Niemi 2014.)

Median rakennemuutos 1990-luvulla yhdessä kilpailutilanteen kiristymisen kanssa kuitenkin kasvatti tiedotusvälineiden mielenkiintoa poliitikkojen yksityiselämää kohtaan ja halua nostaa esille poliitikkoihin liittyviä skandaaleja. Entistä kriittisempi ja henkilökeskeisempi journalismi korvasi aiemman kunnioittavan suhtautumisen päätöksentekijöihin. Poliitiikan journalismi viihteellistyi, päätöksentekijöiden ivaaminen julkisesti yleistyi ja journalistien ote päätöksentekijöiden talouskytkösten ja korruption paljastamisessa kiristyi. (Herkman 2011, 11; Pernaa & Railo 2006 17, 36.) Toimittajille oli tärkeämpää olla uskottava omien kollegojensa kuin päätöksentekijöiden silmissä (Holmberg 2004, 31–32). Otteen muuttumisen uutisoinnissa voi nähdä heijastavan poliittis-yhteiskunnallisten olosuhteiden muuttumista ja median kilpailutilanteen kiristymistä. Poliitiikan aatteelliset ristiriidat ovat hiipuneet, ja samalla puolueet ovat alkaneet muistuttaa entistä enemmän toisiaan. Lisäksi muutokset mediatalojen omistuspohjassa johtivat siihen, että liiketaloudelliset periaatteet alkoivat vaikuttaa journalismiin aikaisempaa enemmän. Tässä tilanteessa toimittajat ovat joutuneet etsimään uusia näkökulmia ja uutisointitapoja. (Pitkänen 2014, 224; Herkman 2009, 38–39.)

Risto Kunelius ym. (2009, 60) ovat kuvanneet suomalaisen journalismin muutosta siirtymisenä objektiivisuuden ajasta aiempaa aktiivisemmän kehystämisen aikaan. Mielenkiintoa tai vahvalla näkökulmalla kirjoitetut artikkelit olivat harvinaisia sanomalehdissä vielä 1980-luvulla. Kiviojan (2008, 50–53) mukaan ero nykyajan toimittajia järjestelmällisesti esiin nostavaan mielipide- ja näkökulmajournalismiin on selvä. Sanomalehdet eivät enää ujostele ottaa julkisesti kantaa laajoihin yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin. Esimerkiksi Suomen suurimman päivälehdessä Helsingin Sanomien silloinen päätoimittaja Janne Virkkunen ilmoitti vuonna 2006 lehden kannattavan Suomen Nato-jäsenyyttä (HS 8.10.2006). Kun Suomi pohti liittymistä Euroopan unioniin vuonna 1994, sanomalehdistä muun muassa Helsingin Sanomat, Aamulehti, Hufvudstadsbladet, Demari, Kansan Uutiset ja Suomenmaa julistautuivat jäsenyyden kannalle (Salminen 2006, 139).

Median voimakkaampi kriittisyys ja riippumattomuus näkyvät selkeimmin politiikkaan liittyvien julkisten kohujen yhteydessä. Yksittäisiin poliitikkoihin liittyneet kohut ovat kasvaneet määrällisesti tällä vuosituhannella, ja ne ovat yhä useammin johtaneet päättäjän eroon luottamustehtävästään. Näkyvimpiä esimerkkejä ovat olleet ministerien Suvi Lindénin, Anneli Jäätteenmäen ja Ilkka Kanervan eroihin johtaneet tapahtumat. Näissä tapauksissa tiedotusvälineiden luoma julkinen paine

on heikentänyt kriisissä olleiden toimijoiden poliittista uskottavuutta ja pakottanut henkilövaihdoksiin. (Pitkänen 2009, 85.) On kuitenkin huomioitava, etteivät päättäjiä koskettaneet kohut ole rajoittuneet pelkästään poliitikkoihin. Esimerkiksi kuntien eläkevakuutuksen Kevan toimitusjohtaja Merja Ailus joutui eroamaan marraskuussa 2013 tehtävästään sen jälkeen, kun hänen työsuhde-eduistaan nousi kaksi viikkoa kestänyt julkisuuskohu.

Mari K. Niemen mukaan toimittajien ja valtaa pitävien suhteet ovat muuttuneet 1980-luvulta lähtien kahdella eri tavalla. Suhde on muuttunut etäisemmäksi, kun toimittajat ovat tehneet pesäeroa poliitikkoihin uutisoimalla heistä entistä kriittisemmällä otteella. Myös osapuolten välit ovat kiristyneet, sillä osa poliitikoista ei pystynyt sopeutumaan uudenlaiseen tilanteeseen. Journalistit myös asettivat itsensä entistä useammin tulkitsevaan ja selittävään rooliin uutisissa, mikä nähtiin toimittajien tunkeutumisena alueelle, joka oli aikaisemmin ollut poliitikkojen hallussa. Toimittajien vahvistunutta tulkitsevaa roolia on kuvattu termillä mediainerventionismi, joka tarkoittaa sitä, että journalistit ottavat uutisoinnissa entistä useammin tulkitsijan roolin, saavat lisäksi henkilökohtaista näkyvyyttä ja käsittelevät aiheita omista näkökulmistaan. (Niemi 2014, 78.) Toimittajat kokevat, että heidän valtansa on kasvanut 2000-luvulla. Heidän mukaansa politiikan julkisen agendan määrittelyvalta on siirtynyt yhä enemmän journalisteille ja tämä kehitys on vahvistanut journalismin riippumattomuutta ja median vaikutusvaltaa. (Pitkänen 2009, 86.)

Toimittajat arvioivat mediataidot puoluejohtajien keskeiseksi kompetenssiksi, josta heidän menestyksensä on riippuvainen. Kuitenkin päättäjien välillä on huomattavia eroja siinä, miten ammattimaisesti ja suunnitelmallisesti he itse työstävät suhdettaan mediaan. (Isotalus & Almonkari 2014, 300–301; ks. myös Ruostetsaari 2014, 182–183.) Medioitumisesta on tullut muodikas fraasi ja ennakko-oletus, jota toistetaan tutkimuksissa usein suuremmin kyseenalaistamatta. Kaikki nähdään liiankin helposti medioituneeksi. Tämän vuoksi on tärkeää tutkia medioitumisen syvyyttä ja laatua. (Herkman 2011, 27)

3.2. Kuka julkisuutta todella ohjaa?

Journalistien valtaa pohdittaessa on huomioitava, miten uutiset ja journalismin agenda syntyvät. Toimittajat eivät suinkaan kirjoita juttuja siitä, mitä päähän kunakin päivänä juolahtaa. Toimitusten arkea käsittelevän tutkimuksen mukaan journalismin sisäiset käytänteet, totutut toimintatavat ja rutiinit ohjaavat merkittävästi toimittajien työskentelyä. Jutut eivät synny itsestään, vaan esimerkiksi politiikan toimittajan työ perustuu hyvin pitkälti siihen, mitä puolueet, poliitikot, eduskunta ja politiikan muut toimijat tekevät. (Pitkänen 2009, 88.) Herkmanin (2011, 57) mukaan politiikan journalismin julkisuus määrittyy suurelta osin poliittisen järjestelmän agendan mukaan. Pääosa

aiheista määrittänyt johtavien politiikan instituutioiden ja toimijoiden kautta, kun taas mediasta lähtöisin olevia avauksia tehdään harvemmin. Tämän vuoksi valtavirran uutistarjonta on usein yksipuolista, ja moniäänisyyttä rajoittaa myös joidenkin lähteiden suosiminen.

Heikki Luostarisen (1998, 193) mukaan uutisen lähde voi toimia tiedotusvälineen tuottamassa julkisuudessa kolmella eri tavalla, joko synnyttäen uutisia kertomalla toimittajalle uutta informaatiota, kommentoiden uutisia asiantuntijana tai antamalla uutiseen liittyvää taustainformaatiota. Salmisen (2006) mukaan 1990-luvun puolivälistä lähtien tiedotusvälineiden ja politiikan suhdetta on voitu kuvata jopa kamppailuksi niiden keskinäisestä vallasta. Kummallakin osapuolella on valtaa toiseen nähden, koska molemmat tarvitsevat toisen hallitsemää resurssia (Kunelius ym. 2009, 59). Kummallakin osapuolella on usein myös intressi pitää keskinäiset välit kunnossa. Esimerkiksi politiikan toimittajilla tulee olla hyvät suhteet merkittävimpiin poliitikkoihin, jotta he saisivat ensikäden tietoa uutiskilpailussa merkittävistä asioista (Herkman 2011, 27). Poliitikoilla on taas omia luottotoimittajiaan, joita he pyrkivät palvelemaan ja joihin he ovat myös itse yhteydessä (Kunelius ym. 2009, 317).

Luostarinen (1998, 191) muistuttaa, että journalismin ja uutisten lähteiden suhteesta voi syntyä monitahoinen kilpailutilanne. Tiedotusvälineet kilpailevat siitä, mikä niistä saa käyttöönsä uutisarvoltaan merkittävimmät ja vaikutusvaltaisimmat lähteet. Lähteet taas kilpailevat keskenään journalistien huomiosta. Lisäksi lähteet ja journalismi kisailevat hänen mukaansa siitä, kenen näkökulmat, käsitteet ja sosiaalisen todellisuuden määrytykset asettuvat etusijalle julkisuudessa. Kamppailua käydään myös silloin, kun journalistit pyrkivät saamaan tietoa lähteen kannalta kiusalliseksi tai vahingolliseksi koetusta asiasta ja saattamaan sen julkiseksi.

Toimittajat yrittävät pitää kiinni roolistaan vallankäyttäjien vahtikoirana. Lähes kaikkien journalistien mielestä heidän ammattikuvaansa kuuluu muun muassa epäoikeudenmukaisuuksien arvosteleminen ja puolueettomuus (Harju 2002, 11). Journalistista riippumattomuutta vastaan sotii kuitenkin se, etteivät viestimet edusta ainoastaan yleistä etua, vaan myös omistaja- tai valvojatahojensa intressiä. Joukkoviestinnän kaupallistumisen myötä on väitetty menettäneen jonkin verran riippumattomuuttaan (esim. Ruostetsaari 2003, 125; Bourdieu 2005, 58). Toimittajat kuitenkin kokevat itse työnsä edelleen varsin riippumattomaksi (Rahkonen 2006, 58).

Toimitus kontrolloi vain osaa median sisältöä. Kauko Pietilä ja Klaus Sondermann (1994, 103) tutkivat yhtä vuoden 1989 Helsingin Sanomien numeroa ja havaitsivat, että itse lehden tekemät siirrot – esimerkiksi kannanotot – jäävät alle puoleen kaikista siirroissa lehdessä. He huomauttavat, ettei kaikkea Helsingin Sanomissa luettavaa aineistoa voi katsoa lehden puheeksi. Ajatukset, myös sanat

ovat usein peräisin lähteestä, jonka esittämiksi niitä ei kuitenkaan mainita itse tekstissä. Pietilän ja Sondermannin mukaan vain yksi kolmannes lehden kokonaistilasta on toimituksen kontrollissa, kaksi kolmannesta ulkopuolisten.

Yleensä lähteinä käytetään valtaeliitin edustajia, jotka oletettaman mukaan hallitsevat suurelta osin tiedotusvälinejulkisuutta (Nieminen 1998, 287). Hall (1987) on tuonut esiin jo 1970-luvulla sen, että itse asiassa julkisen keskustelun viitekehyksen määrittävät ”ensisijaiset määrittelijät” eli yhteiskunnan valtaeliitti. Schudson (2003) kutsuu näitä eliittiryhmiä parajournalisteiksi, jotka voivat valtansa avulla ratkaista, mihin hankkeisiin ryhdytään ja mitä asiakysymyksiä kannatetaan poliittisessa kamppailussa. Hänen mukaansa joskus viestimet vaikuttavat aloitteelliselta jossain asiakysymyksessä, mutta taustalla ovat todellisuudessa parajournalistit. Holmbergin (2004, 35) mukaan päättäjät voivat ohjailta toimittajia hyvinkin räikeästi. Näin tapahtuu esimerkiksi tilanteissa, joissa vallankäyttäjät vuotaa toimittajalle uutisen ja se julkaistaan miettimättä sen vuotajalle tuottamaa hyötyä.

Laura Berg kollegoineen (2009, 56–72) on tarkastellut, ketkä toimijat hallitsevat tiedotusvälineissä politiikan mediajulkisuutta. Tutkimuksen perusteella ministerit lähes dominoivat sitä sekä televisiossa että päivälehdissä, kun taas iltapäivä- ja aikakauslehdissä tavalliset kansanedustajat saavat enemmän huomiota. Pääministerillä on heidän mukaansa julkisuudessa erityisen näkyvä rooli. Sen sijaan huomionarvoista on, että tavallisten kansalaisten, asiantuntijoiden, kansalaisjärjestöjen edustajien, virkamiesten ja yritysmaailman edustajien osuus politiikan julkisuudesta on huomattava. Noin neljänneksessä heidän laajan aineistonsa artikkeleissa politiikan ensisijaisena toimijana oli poliittisen sektorin ulkopuolinen henkilö. Julkisuutta kuitenkin hallitsee harvalukuinen poliittinen eliitti. Pitkänen (2009, 89–90) muistuttaa, että journalistien lähdekäytännöt suosivat niin sanottuja ”uskottavia” lähteitä, joita ovat tyypillisesti vakiintuneimpien instituutioiden johtohenkilöt.

Risto Kunelius, Elina Noppari ja Esa Reunanen (2009, 67, 142–143, 263) ovat tutkineet Suomen valtaeliitin suhtautumista tiedotusvälineisiin. Heidän haastatteluaineistostaan selviää, että eliittiryhmät katsovat median olevan merkittävä yhteiskunnallisen vallan käyttäjä ja sen ajavan selvästi omaa poliittista agendaansa. Silti medialla ei koeta olevan vaikutusta suuriin yhteiskunnallisiin päätöksiin. Mediaa vahvemmitte tekijöiksi osoittautuvat valtainstituutioiden resurssit ja päätöksentekokulttuurin vakiintuneet pelisäännöt. Poliitiikan agendan muodostamisessa olennaiseksi katsottiin se, että riittävä joukko parlamentaarikkoja tai pienempi joukko puoluejohtajia kiinnostuu jostain asiakysymyksestä. Media voi saada aikaan huomion, mutta todennäköisemmin huomion lähteenä ja ylläpitäjinä ovat päättäjät itse, usein yhteistyössä joidenkin toimittajien kanssa. Julkisuutta kyllä tarvitaan valta-asemien legitimoimiseen ja vaikutusvallan hankkimiseen, mutta

päätöksenteolle julkisuus näyttäytyy ennemminkin uhkana tai haittana. Päättäjät mieltävät mediajulkisuuden omaksi sfäärikseen, jossa toimitaan sen omilla ehdoilla. Kuitenkin varsinaiseen vallankäyttöön nähden se katsottiin varsin irralliseksi. Median vallan kannalta vaikutukseksi jäi kommunikatiivista tiedon prosessointia enemmän päättäjien uhka jäädä median asettamissa ”draama-asetelmissa” konnan rooliin.

Vaikka mediassa käytävä julkinen keskustelu olisi kriittistä, median on vain harvoin nähty edistävän yhteiskunnallista muutosta tai tuovan esiin rakenteellisia epäkohtia (ks. esim. McQuail 2000, 468; Fowler 1991). Media myös ottaa usein etäisyyttä yhteiskunnallisesti merkittäviin asioihin. Pietilä ja Sondermann (1994, 152) havaitsivat tutkimuksessaan, että Helsingin Sanomat otti itse toimijana etäisyyttä yhteiskunnallisesti vaikeisiin asioihin ja vaikeissa asioissa sananvalta annettiin useimmiten lähteille. Lehti puhui omalla äänellään useammin taas positiivisimmista yhteiskunnallisista asioista. Media tuo harvoin omia avauksiaan päätöksenteon agendalle. Myös median tapaa käsitellä joitain yhteiskunnan tärkeitä murroksia on kritisoitu, esimerkiksi uutisointia 1990-luvun alun talouskriisistä. Media-alan eliitti on soimannut itseään siitä, että myös toimittajat heräsivät tilanteeseen liian myöhään ja talousjournalismi ja talouspoliittinen keskustelu olivat heikkoa. Lisäksi mediaa moitittiin siitä, että se hoki yhtä totuutta, yksinkertaisti asioita liikaa eikä osannut arvioida oikein talouden kehitystä ja suuntaa. (Salminen 2006, 106–107; Virkkunen 2013, 99.)

Sen lisäksi, että uutismedia luovuttaa vaikeissa aiheissa sananvallan lähteelle, sen on nähty pitäytyvän pitkälti niissä mielipiteissä ja näkökulmissa, jotka nousevat esiin valtavirran poliittisessa keskustelussa (Bennet 1990, 106). Suomessa tämä on tullut esiin Suomen EU-jäsenyyttä edeltäneessä julkisessa keskustelussa. Turvallisuuspolitiikka nousi jäsenyyttä puoltavana argumenttina esiin mediassa vasta sen jälkeen, kun eduskunnan puolustusvaliokunta oli tuonut argumentin esiin eduskunnassa (Mörä 1999, 148). Asennoituminen näkyy jollain tavoin myös journalistien omassa suhtautumisessa ammattiinsa. He eivät hae työstään erityisesti sitä, että he pystyisivät vaikuttamaan yhteiskunnallisesti tai parantamaan maailmaa. Sen sijaan tärkeintä on itseilmaisu ja mahdollisuus itsensä toteuttamiseen. (Jyrkiäinen 2008, 18–20.)

Valtaeliittikin katsoo kuitenkin median kanta-aottavuuden lisääntyneen. Kuneliuksen ym. (2009, 294–296) haastattelemat päättäjät puhuvat eräänlaisen missiojournalismin paluusta – siitä, että tiedotusvälineillä on sekä poliittisia että ideologisia kantoja, joita ne ajavat ja jotka vaikuttavat siihen, minkälaisia näkökulmia juttuihin valitaan, ketä haastatellaan ja miten asia tuodaan esille. Missiojournalismi on yhdistetty usein ympäristökysymyksiin, ja siihen kuuluu usein myös erilaisia lyhytkestoisempia ”kampanjoita”, joissa usein ”herkutellaan” moraalaisella narkästyksellä.

Kampanjoinnin nähdään poikkeavan perinteisestä tietoa objektiivisesti välittävän journalismin ideaalista.

Päättäjät eivät koe myöskään, että medialla olisi heille suurta merkitystä tiedon hankinnassa. Sen sijaan tärkeämmäksi katsotaan sen keskustelufunktio. Kuneliuksen ja hänen kollegoidensa (Mt., 289–290) mukaan päätöksentekijät eivät saa mediasta juurikaan uutta relevanttia tietoa, vaan se saadaan verkostoista tai muita reittejä pitkin. Tiedotusvälineiden tiedonvälitysfunktio saattaa kuitenkin korostua, jos verkostot katkeavat, kuten voi käydä puolueelle, joka joutuu hallituskauden jälkeen oppositioon. Paitsi puheenaiheiden heijastajana, media näyttää toimivan monilla myös tarttumapintana kansalaisten arkeen.

Päättäjät kokevat median tärkeäksi oman vaikutusvaltansa kannalta. Monet valtaeliitin edustajat kokevat oman valtapotentiaalinsa kasvaneen tiedotusvälineiden tarjoaman huomion kautta. Se, että tiedotusvälineet ottavat jonkun toimijan vakavasti ja antavat tälle julkisuutta, antaa tälle lisää neuvotteluvoimaa vallan verkostoissa. Mediatunnettavuus vaikuttaa luottamukseen, sillä ihmiset luottavat enemmän sellaiseen henkilöön tai vaihtoehtoon, joka on tullut tutuksi mediasta. Valtaeliitille media näyttäytyy eräänlaisena taistelukenttänä. Sieltä haetaan oman henkilökohtaisen profiilin nostoa ja kamppaillaan siitä, kenen mielipiteestä tulee vallitseva ”mediatotuus”. Omia totuuksia pyritään ajamaan läpi toiston logiikan avulla ja näin tuomaan esiin omaa ydinviestiä. Lähes kolme neljäsosaa haastatelluista kertoi saavansa haluamansa asiat yleensä hyvin esille mediajulkisuudessa. Median yleisen merkityksen kasvu yhteiskunnassa näkyy siinä, että päättäjät kokevat yhä tärkeämmäksi sen, miltä asiat näyttävät ja miten ne esitetään mediassa. (Mt., 350; 363–364 459–460)

Tämä ilmentää median kaksinaista roolia eliittirakenteessa. Yhtäältä se on yksi suhteellisen itsenäinen valtainstituutio, toisaalta myös tärkeä osan eliitin vuorovaikutusverkostoa valtaeliitin sisällä ja varsinkin valtaeliitistä ulospäin yleisölle. Eliitit esiintyvät yleisesti tiedotusvälineissä. Kuitenkin valtaeliitin sisällä on suuria eroja, kuinka aktiivisesti siihen kuuluvat ovat vuorovaikutuksessa median edustajien kanssa. Suomen valtaeliitistä neljä viidesosaa myöntää sanomalehdelle haastattelun vähintään muutaman kerran vuodessa. Enää vain yksi kolmasosa myöntää haastattelun kuukausittain. (Ruostetsaari 2014, 182–183.)

Eliittien kontaktit tiedotusvälineisiin ja niitä edustaviin toimittajiin eivät rajoitu pelkästään virallisiin haastatteluihin. Eliittiryhmien edustajat panostavat toimittajien kanssa tehtävään yhteistyöhön entistä enemmän. Myös vuorovaikutuksen muoto on muuttunut. Aikaisemmin organisaatiot lähettivät medialle tiedotteita ja pitivät tiedotustilaisuuksia. Niin toki toimitaan edelleenkin, mutta

vuorovaikutuksessa on siirrytty kohti verkostomaista aikaa, jolle on ominaista pyrkimys henkilökohtaisten kontaktien luomiseen. Päättäjien tulee nykyään tuntea toimittajia, ja heihin on luotava luottamuksellisia suhteita. Sama toimii myös toisin päin. Toimittajien kanssa järjestettyjen taustakeskustelujen merkitys ja toimittajien lobbaaminen on lisääntynyt. Päättäjät myös odottavat, että taustakeskusteluilla olisi myös jonkinlaista ohjaavaa vaikutusta. Niillä pyritään syöttämään asioita ja näkökulmia toimittajien ymmärrykseen ikään kuin kypsymään tulevaisuutta ajatellen. (Kunelius ym. 2009, 311–315.)

Erityisesti poliitikot käyttävät taustakeskusteluihin paljon aikaa, sillä ne vievät jopa 60–70 prosenttia ajasta toimittajan kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Toimittajien taustoittaminen on nykyään päätöksentekijöiden mielestä välttämätöntä, muun muassa journalistien kiristyneen aikataulun ja kasvaneen työtaakan vuoksi. Kiire heijastuu etenkin rivitoimittajan työhön, mikä näkyy tiedollisen ammattitaidon puutteena. Vastuu julkisuuteen tulevien tietojen oikeellisuudesta jää siten yhä useammin lähteelle. Näin lähde pääsee määrittelemään jutun sisältöä ja näkökulmaa entistä enemmän, mikä asettaa toimittajan itsenäisyyden ja kriittisyyden kyseenalaiseen valoon. Kehys on näin ollen monessa jutussa ulkopuolisten tahojen määrittämä. (Mts.)

Hallinnon edustajat suhtautuvat toimittajiin selvästi poliitikkoja muodollisemmin, vaikka myös he painottavat epämuodollisen kanssakäymisen merkitystä. Ministeriöissä toimittajien yhteydenotot ohjautuvat virkamiehille usein niin, että viestintäosasto välittää ne ensin. Virkamiesten omat yhteydenotot toimittajiin jäävät taas vähäisiksi. Ministeriöissä moni ajattelee, että kommentointi on hyvä jättää vastaavan ministerin vastuulle, eikä virkamiesten ja toimittajien keskinäinen luottamus ole järin vahva. Suhde on myös vaalien takia erilainen poliitikkoihin verrattuna, koska virkamiehet ovat osa yhteiskunnan pysyvää rakennetta. Heillä ei ole samanlaista painetta vastata toimittajien kysymyksiin kuin poliitikoilla. Välit toimittajiin ovat virallisempia kuin poliitikkojen. Taustakeskusteluissa hallinnon edustajat eivät puhu yleensä mitään sellaista, minkä he eivät sallisi päätyvän lehden sisällöksi. (Mt., 318–321.)

Myös elinkeinoelämässä taustoittavan toimittajayhteistyön merkitys nousee esiin. Kuitenkin mitä suurempi yritys on, sitä muodollisemmaksi suhteet journalisteihin muuttuvat. Tätä kuvaa hyvin se, että kun toimittaja haastattelee suurimpien pörssiyhtiöiden johtajia, on läsnä usein myös yhtiön oma media-ammattilainen. Hän valvoo, ettei haastatteluissa tule esiin mitään sellaista, joka voisi vaikuttaa esimerkiksi yrityksen pörssikurssiin. (Mt., 321–322.)

Näyttää siltä, että niillä, joilla on paljon yhteiskunnallista valtaa, on myös valtaa tiedotusvälineisiin. Tämä näkyy tutkimus- ja järjestöeliitin kritiikkinä tiedotusvälineiden toimintaa kohtaan. Erityisesti

kriittisesti valtaeliittiin suhtautuvilla kansalaistoimijoilla on ollut vaikeuksia saada äänensä kuuluviin tiedotusvälineissä. Toimittajat käyttävät kansalaistoimijoita lähteinään, mutta omalla äänellään he eivät juuri esiinny jutuissa. Tutkijat taas kokevat, että media antaa heille vain typistetyn puhemahdollisuuden ja että heidän osallistumisensa journalismissa ja myös päätöksenteossa jää vain näennäiselle tasolle. Tutkijat ovat artikkeleissa yleisesti käytettyjä lähteitä. He kommentoivat julkisuudessa jotain ajankohtaista asiaa, jonka näkökulma on usein rajattu. Näihin ennalta valittuihin näkökulmiin jääminen katsotaan yhdeksi toimittajien helmasynneistä. (Kunelius ym. 2009, 322–326.)

3.3. Median murros ja Helsingin Sanomat valtainsituutiona

Media-ala on elänyt viime vuodet suuren muutoksen kourissa. Lindblomin (2009, 50) mukaan digitaalisuuden ja internetin vaikutus on ollut niin suuri, että voidaan puhua murroksesta. Uudenlaiset mediat kuten sosiaalinen media ovat muuttaneet median perinteisiä toimintatapoja niin tiedon tuottamisen, jakelun kuin kulutuksen osalta.

Niin sanottu perinteinen media on saanut rinnalleen digitaalisten alustojen palvelut, joissa uutisia seurataan ja päivitetään reaaliaikaisesti mediatalojen omilla verkkosivuilla, mobiilipalveluissa ja sosiaalisessa mediassa kuten Facebookissa ja Twitterissä. Uutinen ei ole enää vain kerran päivässä ilmestyvä lehtijuttu, sillä verkkoajan uutisjournalismi on eräänlainen yhdistelmä, johon voi kuulua perinteisen mediasisällön lisäksi esimerkiksi videoita, blogeja ja keskusteluja (Karvala 2014, 16). Muutoksen vuoksi perinteisen printtimedian ja tv-kanavien kuten MTV:n ja Yleisradion journalistinen sisältö ei eroa perustavalla tavalla toisistaan. Tv-kanavien verkkosivuilta voi lukea kirjoitettuja juttuja, kun taas Helsingin Sanomien verkkosivuilla voi katsella uutisvideoita tai lehden tuottamaa keskusteluohjelmaa.

Siirtyminen nettiaikaan on iskenyt pahoin mediatalojen ansaintalogiikkaan. Kuluttajat ovat tottuneet siihen, että uutisia voi lukea ilmaiseksi verkossa, mikä on sysännyt sanomalehtien levikit laskuun. Mainosrahaa on taas siirtynyt suomalaisilta mediataloilta kansainvälisille internet-toimijoille. Kehitys on vähentänyt merkittävästi perinteisten mediatalojen kannattavuutta ja vienyt toimittajien työpaikkoja. Esimerkiksi Yhdysvalloissa median murroksen myötä kolmannes toimittajista on menettänyt työpaikkansa 2000-luvulla, ja myös Suomessa ilmoituksia mediatalojen yt-neuvotteluista kuullaan usein. Väen vähennysten lisäksi murros on tuonut toimituksiin lukuisia haasteita, epävarmuutta tulevaisuudesta, kiristyvää kilpailua sekä aikapulaa. Se on kuitenkin tuonut myös uusia mahdollisuuksia: halventanut tuotantokustannuksia, lisännyt vuorovaikutteisuutta ja helpottanut tiedonhankintaa. (Karvala 2014, 16.)

Julkaisualustojen monikanavaisuus syö myös toimitusten resursseja, jotka ovat irtisanomisten jälkeen usein jo muutenkin aiempaa rajoittuneemmat. Nykyään toimituksissa joudutaan jatkuvasti arvioimaan, mihin rajalliset voimavarat kannattaa suunnata. Kiristynyt kilpailu heijastuu usein myös uutisoinnin sisältöihin ja tapoihin. Toimitukset yrittävät hakea entistä enemmän draamaa, tunnetta sekä ihmisiä kiinnostavia puheenaiheita. Toisin sanoen internet-aika voi lisätä median viihteellistymistä. (Mt., 17–18.) Myös niin sanottujen vakavasti otettavien tiedotusvälineiden kuten Helsingin Sanomien ja Yleisradion koetaan viihteellistyneen, eikä se ei rajoitu pelkästään iltapäivälehtiin (Kunelius ym. 2009). Laura Bergin ja hänen kollegoidensa (2009, 71–75.) tutkimuksen mukaan väitteet niin sanotun vakavasti otettavan median viihteellistymisestä eivät kuitenkaan pidä paikkaansa. Poliitikot esiintyvät sekä televisiossa että päivälehdissä suurelta osin jutuissa, jotka edustavat perinteistä politiikan journalismia. Päivälehtien politiikan journalismi ei ole heidän mukaansa alkanut muistuttaa iltapäivälehtiä. Bergin ja hänen kollegoidensa tutkimuksesta on kuitenkin kulunut jo sen verran aikaa, että tilanne mediakentällä voi hyvin olla jo muuttunut.

Median murroksen vaikutus journalismiin on huomattava, ja myös journalismin voi hyvällä syyllä sanoa olevan murroksessa. Tämä luo kasvavaa epäluuloa sille, kuinka riippumatonta journalismia media tuottaa. Kun toimittajan kiire kasvaa eikä aika riitä kokonaisuuksiin syventymiseen, käsitellään asioita usein pinnallisesti tai lähde saa entistä suuremman vallan jutuissa. Uhkakuvat saavat tukea journalisteille suunnatuista kyselyistä. Vuonna 2008 julkaistussa journalistitutkimuksessa yli puolet vastanneista toimittajista arvioi, että tulevaisuudessa heidän itsenäisyytensä ja journalismin analyyttisyys ja kriittisyys vähenevät. Tämä johtuu tutkimuksen mukaan juuri siitä, että kiire ja työn hektisyys ovat lisääntyneet kilpailun kovenemisen ja internetin tuomien vaatimusten myötä. (Jyrkiäinen 2008, 26; 36; 45.) On huomioitava, että kysely on tehty vuonna 2006 ennen taantuman ja median murroksen vauhdittamaa yt-neuvottelujen kierrettä. Vuoden 2006 jälkeen kutakuinkin kaikki mediatilat ovat vähentäneet toimituksen työntekijöiden määrää. Niiden joukossa on myös Helsingin Sanomat.

Vaikka Helsingin Sanomat on menettänyt levikkiään viime vuosina enemmän kuin mikään muu sanomalehti, se on edelleen levikiltään maan selvästi suurin. Vuonna 2014 sen levikki oli 285 223 lukijaa (Media Audit Finland 2015a). Levikin lasku on kuitenkin ollut viime vuosien aikana dramaattista. Vielä vuosituhaten vaihteessa lehden levikki lähenteli 450 000 lukijaa, joista Helsingin Sanomat on menettänyt vuosien aikana yli kolmanneksen (Tilastokeskus 2015). Viimeisimmän mittauksen mukaan Helsingin Sanomien painetun lehden lukijamäärä on 712 000 ja kokonaistavoittavuus oli 1 988 000 henkilöä. Kokonaistavoittavuus kertoo, kuinka monta ihmistä lukee paperilehteä tai käyttää digitaalisia palveluja viikoittain. Kokonaistavoittavuudessa Helsingin

Sanomat on iltapäivälehtien Iltalehden ja Ilta-Sanomien jälkeen kolmanneksi suurin sanomalehti. (Media Audit Finland 2015b.) Toisin kuin Helsingin Sanomilla niiden digitaaliset palvelut kuten verkkouutiset ovat suurelta osin käyttäjälle ilmaisia. Helsingin Sanomat siirtyi verkkosivuillaan niin sanottuun maksumuuriin vuonna 2012.

Suomalaiset päättäjät ovat nostaneet Helsingin Sanomat osaksi ”vallan ydinjulkisuutta”, johon sen lisäksi luetaan sekä Yleisradion ja MTV:n tv-uutiset (ennen MTV3). Vallan ydinjulkisuus koetaan merkittäväksi, koska se sääntelee pitkälti, mistä Suomessa ylipäänsä keskustellaan. Yksi Kuneliuksen ja hänen kollegoidensa haastatteleva Suomen valtaeliitin edustaja kuvasi näiden tiedotusvälineiden merkitystä niin vahvana, ettei sitä voinut jättää koskaan ”vartioimatta”. Helsingin Sanomien painoarvoa Suomen mediakentässä korostaa se, että valtaosa Suomen päättäjistä hahmotti vielä ainakin muutama vuosi sitten mediakentän ensisijaisesti painettujen sanomalehtien kautta. Lehteä seurasi päivittäin lähes 90 prosenttia Suomen valtaeliitistä, ja se oli kaikkein tiiviimmin seurattu media. (Kunelius ym. 2009, 265–306.) On arvioitu, että sanomalehti vaikuttaisi päättäjiin televisiota enemmän, koska tekstimuodossa asioihin voi syventyä paremmin (Van Aelst & Walgrave 2006, 92).

Helsingin Sanomilla on myös erityisasema Suomen viestintäjulkisuudessa ja julkisen keskustelun ylläpitäjänä. Pertti Suhonen on arvioinut tämän johtuvan siitä, että lehti on onnistunut hankkimaan institutionaalisen aseman. Vaikka lehden levikki on keskittynyt Etelä-Suomeen, se on tullut kakkoslehtenä moneen kotitalouteen myös muualla Suomessa. Lisäksi lehden suuri levikki tuo myös muita lehtiä suuremmat toimintaresurssit. (Suhonen 1994, 71.) Erityisesti 1990-luvulla lehti nousi jopa kansainvälisesti verrattuna erityisen vahvaan asemaan. Tähän vaikutti muun muassa se, että perinteinen kilpailija, Uusi Suomi, lakkautettiin vuosikymmenen alussa. (Salminen 2006.)

Lehdellä on vaikutusvaltaa, mutta se on nostettu usein puoluepolitiikan yläpuolelle. Holmberg (2004) on havainnut väitöskirjassaan, että Helsingin Sanomien puoluepoliittinen sitoutumattomuus näkyy myös itse lehden sisällössä. Esimerkiksi Keskisuomalaisessa näkyi Holmbergin mukaan vuosien 1987 ja 2003 välillä keskusta-myönteisyys ja Aamulehdessä sen tausta kokoomuslaisena lehtenä (Mt., 222–228).

Sanomalehdillä on yleensä niin sanottu virallinen linja. Helsingin Sanomat on määritellyt linjansa seuraavasti:

Helsingin Sanomat on sitoutumaton päivälehti, joka pyrkii edistämään ja vahvistamaan kansanvaltaisuutta, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta. Tehtävänsä lehti toteuttaa ensisijaisesti tasapuolisen, nopean ja luotettavan uutisvälityksen avulla.

Helsingin Sanomat määrittää kantansa itsenäisesti, riippumatta poliittisista tai taloudellisista päätöksentekijöistä tai muista painostusryhmistä. Tätä riippumattomuuslinjaansa lehti seuraa myös päivittäisessä uutisvälityksessään.

Pyrkiessään puolustamaan ja vahvistamaan moniarvoisen yhteiskunnan kansanvaltaisuutta Helsingin Sanomat kiinnittää erityistä huomiota mielipiteen vapauden toteutumiseen.

Helsingin Sanomien käsityksen mukaan yhteiskunnan tasapainoinen kehitys on mahdollinen vain silloin, kun kaikkia kansalaisia palvelevan, monipuolisen tiedonvälityksen jatkuvuus on taattu.

Uutisvälityksessään Helsingin Sanomat pitää tavoitteena sellaisen kokonaiskuvan muodostumista, joka koostuu kansalaisten omaehtoisille ratkaisuille tarpeellisista tiedoista. (Helsingin Sanomat 2013.)

Lehti eroaa profiililtaan muista sanomalehdistä. Maakuntalehdet mielletään ensisijaisesti omien alueidensa edunvalvojiksi, kun taas Helsingin Sanomat on laajemman levikkinsä vuoksi valtakunnallisesti merkittävä toimija (Kunelius ym. 2009, 266–271). Helsingin Sanomat keskittyy paljon myös pääkaupunkiseudun paikallisten uutisten käsittelyyn. Lehden päivittäin ilmestyvällä kaupunkiosastolla se käsittelee pelkästään paikallisuutisia. Vaikka lehden painopiste näyttää siirtyneen entistä vahvemmin pääkaupunkiseudulle, voi sitä pitää edelleen valtakunnallisena lehtenä.

Helsingin Sanomat eroaa profiililtaan myös muista valtakunnallisista sanomalehdistä, Suomen kahdesta iltapäivälehdestä. Iltapäivälehdet keskittyvät politiikan journalismissaan päivälehtiä enemmän poliittisen järjestelmän ja puoluepolitiikan tapahtumien kuvailuun ja analysointiin. Tähän kuuluu olennaisesti myös yksittäisten poliitikkojen toiminnan arviointi. Poliitikkojen yksityiselämä saa päivälehtiin verrattuna suuremman huomion, kun taas asiantuntijat jäävät vähemmälle huomiolle. (Berg ym. 2009, 48–57.) Iltapäivälehtien politiikan journalismissa on havaittavissa tietynlainen moraalinen lataus, kun taas neutraalisti tiedottavan aineiston osuus on pienempi. Tämä näkyy muun muassa siinä, että iltapäivälehdistä on suhteessa enemmän mielipidekirjoituksia kuin Helsingin Sanomissa. (Kunelius ym. 2009, 104–105.)

Seuraavaksi esittelen tutkimuskysymykseni, aineistoni rajauksen ja tutkimukseni metodin.

4. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA MITEN NIIHIN VASTATAAN

Helsingin Sanomien rooli osana Suomen eliittirakennetta on kahdenlainen. Sen voi katsoa olevan valtainstituutio, jolla on itsenäistä valtaa ja joka demo-elitismi-teorian kontekstissa antaa vastavoimaa muiden eliittien vallalle. Se on myös kuitenkin myös tärkeä julkisuuden areena, jonka hallinnasta eliitit kamppailevat ja jota ne yrittävät käyttää hyväkseen mahdollisuuksien mukaan. Lisäksi sen voi katsoa olevan kanava eliittien keskinäiselle vuorovaikutukselle.

Tutkimustehtäväni on selvittää, millainen toimija Helsingin Sanomat on osana eliitin valtarakennetta Etzioni-Halevyn demo-elitismi-teorian kontekstissa, missä määrin se on käyttää itsenäisesti valtaa ja missä määrin eliitit käyttävät valtaa siihen nähden. Lisäksi tarkastelen, onko Helsingin Sanomien asemassa suhteessa eliittiryhmiin tapahtunut muutoksia vuosien 2007, 2011 ja 2015 aikana.

Tähän pyrin vastaamaan seuraavien kysymysten avulla:

1. Millainen lehden julkisuus on, ja miten eliittien valta näkyy siinä? Lehti muodostaa merkittävän osan suomalaisesta julkisesta keskustelusta. Sen sanomalla on vaikutusta ihmisten mielipiteisiin ja sitä kautta myös päätöksentekojärjestelmään. Viestinten yksi merkittävimmistä valtaresursseista on julkisuustila, ja lehden uutiskriteerit määrittävät sen, ketkä pääsevät sen sivuille esittämään näkemyksiään (Kunelius ym. 2009, 103). Tämän takia on merkittävää, mitä aiheita Helsingin Sanomissa käsitellään ja ketkä pääsevät sen julkisuuteen.
2. Miten toimitus käyttää valtaa suhteessa eliitteihin? Rahkosen (2006) mukaan toimituksella kokonaisuutena ja toimittajalla yksilönä voi olla erilaisia rooleja, jotka antavat kuvaa niiden vallankäytöstä.
3. Miten lehti valtainstituutiona pääkirjoituksissaan, Helsingin Sanomien toimittajat ja vieraskirjoittajat ottavat kantaa yhteiskunnallisiin asiakysymyksiin?

Seuraavaksi esittelen tutkimukseni rajauksen ja metodin.

4.1. Aineiston rajaus

Olen rajannut tutkielmani aineistokseni Helsingin Sanomien painetun lehden artikkelit, joissa käsitellään vuosina 2007, 2011 ja 2015 hyväksytyjen hallitusohjelmien sisältöä. Tarkastelen hallitusohjelman sisältöä käsitteleviä kirjoituksia, koska niissä käsitellään tärkeitä poliittisia linjauksia. Hallitusohjelmasta on kehittynyt keskeinen ohjausväline hallituksen toiminnalle. Ohjelma on hallituksen poliittisen tahdon ilmentymä, sisältää propagandaviestin kansalaisille ja tiedotusvälineille, ilmaisee julkishallinnolle hallituksen poliittiset linjaukset ja on myös tarkoitettu

sitomaan hallituskumppaneiden käsiä (Wiberg 2009, 19–20). Viime hallituskausien aikana hallitusohjelman merkitys politiikan peruslinjoja ohjaavana asiakirjana on korostunut. Kehityksen taustalla on se, että eduskunnassa muutettiin määräenemmistösäännöksiä 1990-luvun alussa. Enemmistöhallitukset eivät enää tarvitse opposition tukea eduskunnassa. (Kunelius ym. 2009, 246.)

Hallitusohjelman toteutumista seurataan tiiviisti. Suuri hanke ei juuri pääse hallituksen agendalle, mikäli sitä ei ole kirjattu hallitusohjelmaan. Tämän vuoksi juuri hallitusohjelmaneuvottelut ovat Wibergin mukaan paikka, jossa tehdään maan tulevaisuuden kannalta oleelliset linjanvedot. Kaikki puolueet yrittävät saada läpi hallitusohjelmaan niille tärkeitä asioita, koska se mahdollistaa niiden edistämisen myöhemmin hallituskaudella. (Wiberg 2009, 20.)

Myös eri eliittiryhmissä on oivallettu hallitusohjelman merkitys. Peräti 91 prosenttia Suomen valtaeliitistä on samaa mieltä siitä, että olennaiset poliittiset ratkaisut eduskunnan istuntokauden ajaksi tehdään jo silloin, kun hallitusohjelmasta sovitaan. Esimerkiksi järjestöt alkavat hahmotella ennen vaaleja tavoitteitaan, joita he yrittävät saada puolueiden vaaliohjelmiin ja niiden kautta hallitusohjelmaan. (Kunelius ym. 2009, 247–248.) Nykyään hallitusohjelmat ovat varsin yksityiskohtaisia linjauksia sisältäviä ohjelmia (Wiberg 2009, 20). Hallitusohjelmien yksityiskohtaisuus sai Jyrki Kataisen ja Alexander Stubbin pääministerikausilla runsaasti kritiikkiä, kun hallitukset eivät onnistuneet toteuttamaan ohjelmaansa kirjattuja tavoitteita. Vuoden 2015 hallitusohjelman piti olla vain 3–10 sivun mittainen lyhyt asiakirja, johon on kirjattu hallituksen keskeisimmät tavoitteet ja jota täydentää laajempi toimintasuunnitelma (HS. 10.1.2015). Lopulta hallitusohjelman pituus kasvoi liitteineen 73 sivun mittaiseksi (VNK 2015).

Analyysi alkaa vuosina 2007 ja 2015 hallitusohjelman julkaisemisen jälkeisestä päivästä. Vuonna 2011 verotuksen kohdennuksen päätökset julkistettiin jo paria päivää ennen itse ohjelman julkistamista, ja vuoden 2011 osalta tarkastelujakso alkaa tätä seuranneesta päivästä. Tarkastelujaksoni alkaa vuonna 2007 16. huhtikuuta ja jatkuu toukokuun loppuun asti. Vuonna 2011 jakso alkaa 15. kesäkuuta ja jatkuu heinäkuun loppuun. Vuonna 2015 tarkastelujakso alkaa 26. toukokuuta ja jatkuu heinäkuun 7. päivään asti. Vuoden 2015 tarkastelujakso on hieman muita lyhyempi, koska aineistoa kertyi lyhyemmältäkin jaksolta muita vuosia enemmän.

Alun perin olin ajatellut ottaa mukaan aineistooni niin hallitustunnustelujen, hallitusneuvottelujen aikana kuin myös ennen vaaleja julkaistut artikkelit, joissa käsitellään ohjelman sisältöä. Huomasin kuitenkin, että itse politiikan sisällöstä käytävä keskustelu painottuu selvästi ohjelman julkaisun jälkeiseen aikaan. Vaaleja ennen politiikan julkisuudessa painottuvat esimerkiksi puolueiden kannatuskehityksen seuraaminen, spekulointi tulevan hallituksen pohjalla ja poliitikkojen julkisten

esiintymisten arviointi. Ohjelman julkaisemista edeltäneen keskustelun mukaan ottaminen aineistoon olisi kasvattanut sen myös niin laajaksi, että se sopisi paremmin väitöskirjaan kuin pro gradu –työhön.

Artikkelit on kerätty Helsingin Sanomien verkkosivujen arkistosta käyttäen hakulauseketta *hallitusohje* or hallitu* ohjelm* or ”uusi hallitus” or ”uuden hallituksen”*. Haun osumien perusteella kopioin word-tiedostoon ne jutut, joissa käsitellään hallitusohjelman sisältöä tai osallistutaan siitä käytävään keskusteluun. Helsingin Sanomien verkkoarkistossa myös varsinaisen jutun yhteydessä olevat tietolaatikat ovat omina, itsenäisinä juttuinaan. Olen ottanut mukaan aineistooni ne tietolaatikoiksi luokiteltavat jutut, joita voi pitää itsenäisenä juttuna ja pääjutun jatkeen sijaan sen kainalona.

Seuraavaksi esittelen tutkimukseni metodin ja aineiston luokittelussa käyttämäni luokittelurakenteen.

4.2. Metodina määrällinen sisällönanalyysi

Oikean tutkimusmetodin valinta on edellytys sille, että tutkimuskysymyksiin pystytään vastaamaan ja tutkimuksen tuloksista saadaan luotettavia. Pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiin määrällisen sisällönanalyysin avulla, sillä se soveltuu erityisen hyvin sanomalehtiaineiston tarkasteluun.

Suhtautuminen määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen jakaa jossain määrin tieteellistä kenttää, ja myös sisällönanalyysistä puhuttaessa on kiistelty siitä, voidaanko sitä kvalitatiivisen tutkimuksen lisäksi pitää myös kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmänä. Laadullisen ja määrällisen sisällönanalyysin välille on tehty usein ero siten, että määrällistä sisällönanalyysia on kutsuttu sisällön erittelyksi (esim. Pietilä 1973). Esimerkiksi Tuomi ja Sarajärvi (2009, 106) ovat käsitteiden erottamisen kannalla. He määrittelevät sisällön erittelyn dokumenttien analyysiksi, jolla kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä, ja sisällönanalyysin metodiksi, jonka pyrkimyksenä on kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti.

Alasuutarin (2011, 32) mukaan erottelu laadulliseen ja määrälliseen tutkimukseen vastaa huonosti todellisuutta. Hänen mukaansa määrällinen ja laadullinen tutkimus kulkevat usein myös käsi kädessä. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus voidaan toisaalta erottaa, mutta niitä voidaan myös soveltaa ongelmitta samassa tutkimuksessa ja saman tutkimusaineiston analysoinnissa. Alasuutarin mukaan niitä voi pitää jossain mielessä toistensa jatkumona, ei vastakohtina tai toisensa poissulkevinä analyysimalleina.

Molemmat ovat tarpeellisia tekstiaineistojen analyysille. Pertti Tötön mukaan laadullista tai määrällistä tutkimusta ei ole lainkaan olemassa. Sen sijaan on olemassa tutkimusta, joka käyttää erilaisia aineistoja ja kysyy erilaisia kysymyksiä. (Töttö 2004, 12.) Määrällisellä ja laadullisella

lähestymistavalla on perinteisesti nähty olevan omat heikkoutensa. Kvantitatiivista sisällönanalyysiä on kritisoitu siitä, että siinä analyysi rajoittuu usein yksinkertaiseksi laskutoimitukseksi, jossa esimerkiksi ynnätään yhteen eri teksteissä esiintyviä tekijöitä. Kvalitatiivista analyysiä on taas arvosteltu siitä, että se on epäsystemaattista tekstien käytössä ja liian monitulkintaista. (Krippendorf 2004, 87.)

Määrällistä analyysiä on usein moitittu pinnalliseksi. Tötön (2004) mukaan tutkimuksen syvällisyydellä ja pinnallisuudella ei ole kuitenkaan lainkaan tekemistä laadullisen ja määrällisen kanssa. Rahkonen (2006, 164–165) arvioi määrällisen tutkimuksen kritiikin johtuvan suurelta osin siitä, että kvantitatiivista tutkimusta arvioitaessa otetaan yleensä huomioon vain sen tekninen vaihe ja jätetään huomiotta muuttujien muodostamisessa ja tulkinnassa tarvittava luova työ. Määrälliseen tutkimukseen kuuluu laadullista tulkintaa, kun tulkitaan, mihin luokkaan mikäkin havaintoyksikkö kuuluu. Ellei havaintoja muuteta määrälliseen muotoon, yhteiskunnallista ilmiöistä ei voi saada kattavaa tietoa.

Aineistooni tuli lopulta 713 artikkelia, joista luokittelin excelissä seuraavat tiedot:

1. Julkaisupäivämäärä
2. Julkaisuosasto
3. Kirjoittaja
4. Onko kirjoittaja osa Helsingin Sanomien toimitusta?
5. Jutun tyyppi
6. Onko mielipidejuttu esittelevä vai kantaaottava?
7. Onko mielipidejuttu hallitusohjelmaa kohtaan myönteinen, neutraali vai kriittinen?
8. Jutun merkkimäärä
9. Jutun aiheen yläkategoria
10. Jutun aiheen alakategoria
11. Onko artikkelin ensisijaisena aiheena hallitusohjelman sisältö?
12. Artikkelin päätoimija, toinen ja kolmas toimija sekä näiden toimijoiden sektorit
13. Onko päätoimija ja toinen ja kolmas toimija eliittiä, alaeliittiä vai kansaa?
14. Toimituksen rooli artikkelissa
15. Toimittajan rooli artikkelissa
16. Teko tai tapahtuma julkisuudessa, joka johtanut jutun kirjoittamiseen

Kävin aineiston luokittelun läpi kahteen kertaan virheiden välttämiseksi. Luokittelun perusteluihin palaan tarkemmin analyysiluvussa. Seuraavassa luvussa esittelen analyysini tulokset.

5. AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa käyn määrällisen sisällön analyysin avulla läpi Helsingin Sanomien hallitusohjelman sisältöä käsittelevät artikkelit vuosilta 2007, 2011 ja 2015. Vuonna 2007 median toimintaympäristö oli hyvin erilainen kuin vuonna 2015 (esim. Karvala 2014). Erilainen oli kuitenkin myös Suomen tilanne, ja sen vuoksi myös ennen eduskuntavaaleja ja niiden jälkeen käyty julkinen keskustelu.

Vuoden 2007 vaalien jälkeen hallituksen muodostivat Keskusta, Kokoomus, Vihreät ja RKP. Ennen vaaleja ja vaalien jälkeen keskeisin teema oli niin sanottu tasa-arvotupo. Hallitus lupasi tukea palkkatasoa julkisen sektorin koulutetuilla ja naisvaltaisilla alueilla, joiden palkkaus ei hallituksen mukaan vastannut työn vaativuutta (VNK 2007). Muita merkittäviä teemoja olivat keskustelu niin sanotusta huippuyliopistosta, joka sittemmin perustettiin ja nimettiin Aalto-yliopistoksi, keskustelu ydinvoiman lisärakentamisesta sekä keskustelu perintöveron ja ruuan arvonlisäveron alentamisesta. Helsingin Sanomissa oli pinnalla ennen vaaleja ja vaalien jälkeen myös valtion metropolipolitiikka. Sen hallitus myös lupasi ”käynnistää” ohjelmassaan (VNK 2007, 25).

Vielä vuonna 2007 puhuttiin talouden jakovarasta. Vuoden 2011 eduskuntavaaleihin mennessä Suomen taloustilanne oli muuttunut sen verran heikommaksi, että keskustelussa keskityttiin paljon siihen, mistä julkistaloudessa pitäisi säästää. Keskustelua käytiin runsaasti myös eurokriisistä, kun talouskriisiin joutuneille Kreikalle ja Portugalille myönnettiin laina. Eduskuntavaaleissa Perussuomalaiset saivat historiallisen vaalivoiton, mutta eivät lähteneet mukaan hallitusneuvotteluihin. Kataisen hallitus saatiin muodostettua riitaisten neuvottelujen päätteeksi 65 vuorokautta vaalipäivän jälkeen. Edellisen kerran hallituksen kokoaminen oli kestänyt yhtä kauan 30 vuotta aikaisemmin. Talouden ja eurokriisin lisäksi merkittävä teema oli esimerkiksi kuntauudistus.

Myös vuonna 2015 keskustelua vallitsi se, kuinka paljon valtion pitää leikata menojaan ja mistä leikkaukset pitäisi tehdä. Hallituspuolueet kannustivat työmarkkinaosapuolia niin sanottuun yhteiskuntasopimukseen, jonka tavoitteena oli alentaa työn yksikkökustannuksia. Erityisen paljon keskustelua nostivat myös hallituksen päätös tehdä leikkauksia koulutuksesta ja niin sanotun subjektiivisen päivähoito-oikeuden poistaminen.

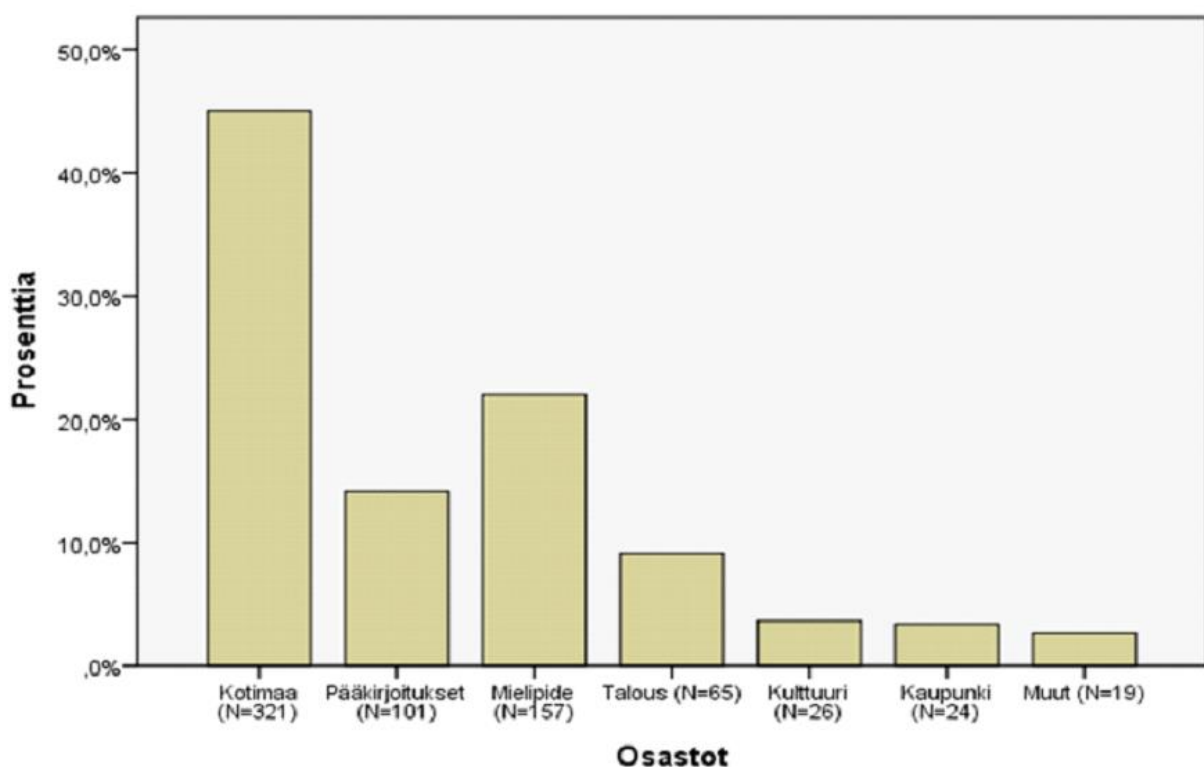
Seuraavaksi esittelen, miten hallitusohjelman julkisuus rakentui eri tarkasteluvuosina.

5.1. Aineiston rakenne

Helsingin Sanomat on päivittäin ilmestyvä kokonaisuus, jonka muodostavat lehden eri osiot eli osastot. Osastoilla on omat sivunsa päivittäin ilmestyvässä lehdessä ja usein myös omat toimituksensa. Poliitiikan journalismin kannalta oleelliset osastot ovat kotimaa ja talous.

Helsingin Sanomien politiikan ja talouden toimitukset yhdistyivät vuonna 2012 yhdeksi kokonaisuudeksi. Kotimaa on selvästi tärkein osasto hallitusohjelman julkisessa käsittelyssä, ja siinä on julkaistu lähes puolet aineiston jutuista. Juttumäärällä mitattuna toiseksi suurin osasto on lehden mielipidesivut, jossa on julkaistu hieman yli viidennes aineiston kirjoituksista. Hallitusohjelma on selvästi puhuttanut lehden lukijoita. Myös pääkirjoitussivut (osuus 14,2 %) ja taloussivut (osuus 9,1 prosenttia) ovat merkittäviä osastoja hallitusohjelman käsittelyssä. Lisäksi juttuja on kaupunki- ja kulttuuriosiossa ja jonkin verran myös lehden muilta osastoilta kuten sunnuntai- ja ihmiset-sivuilla. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Hallitusohjelmaa käsittelevät artikkelit osastoittain vuosina 2007–2015 (N=713)

Hallitusohjelman julkisuus on ollut runsainta vuonna 2015, jolta aineistoni jutuista on 277 kappaletta. Keskustelu hallitusohjelmasta oli vuonna 2015 erityisen vilkasta, sillä vuoden tarkastelujakso on lyhyempi kuin muina tarkasteluvuosina. Julkisuuden runsautta selittää se, että vuonna 2015 keskustelu hallitusohjelmasta on ollut huomattavasti vilkkaampaa mielipidesivuilla kuin neljää ja kahdeksaa vuotta aiemmin. Vuoden 2015 aineistosta yleisönosastokirjoituksia on peräti 30 prosenttia, kun taas osuus on ollut vuonna 2007 ja 2011 alle viidennes. Hallituksen sopeutustoimet vuonna 2015 ovat selvästi saaneet ihmiset ilmaisemaan mielipiteensä.

Vuosien välillä on jonkin verran eroa siinä, millaisin juttutyypein hallitusohjelmaa on käsitelty. Pääkirjoitusten määrä on noussut vuoden 2007 14:stä 23:een vuonna 2011 ja 26:een vuonna 2015.

Myös toimittajien kirjoittamien kolumnien määrä on ollut nousussa. Vuonna 2007 ohjelman sisältöä on käsitelty 11:ssä kolumnissa, kun vuonna 2015 lukumäärä on noussut 25:een. Lievää kasvua on myös analyysijuttujen määrässä.

Kuneliuksen ym. (2009, 154–155) mukaan uutisjournalismi ja mielipidejournalismi eroavat toisistaan ja näyttävät suhtautuvan poliittiseen, hallinnolliseen ja taloudelliseen valtaan eri tavoin, sillä uutisjournalismissa valtaa käyttävien instituutioiden osuus jutun synnyssä on suurempi kuin mielipidejournalismissa. Myös uutisjournalismin kyky kovistella vallanpitäjiä normaalitilanteessa on rajallinen, sillä uutinen syntyy useimmiten siitä, kun päättäjät kertoo suunnitelmistaan tai ratkaisuksistaan.

Taulukko 2. Juttutyypit vuosittain (N=713)

	2007		2011		2015		yhteensä	
juttutyyppi	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
uutinen tai haastattelu	155	64,3	102	52,3	127	45,8	384	53,9
yleisönosastokirjoitus	46	19,1	31	15,9	83	30,0	160	22,4
pääkirjoitus	14	5,8	23	11,8	26	9,4	63	8,8
kolumni	11	4,6	16	8,2	25	9,0	52	7,3
kommentti	6	2,5	1	0,5	2	0,7	9	1,3
uutisanalyysi	2	0,8	9	4,6	5	1,8	16	2,2
tietolaatikko	1	0,4	8	4,1	4	1,4	13	1,8
muu mielipidemäinen	0	0	2	1,0	0	0	2	0,3
gallup tai sanottua	6	2,5	3	1,5	5	1,8	14	2,0
yhteensä	241	100,0	195	100,0	277	100,0	713	100,0

Vuosina 2011 ja 2015 hallitusohjelmaa on tarkasteltu vuotta 2007 enemmän sellaisin juttutyypein, jotka mahdollistavat toimittajalle tavallista uutisjournalismia suuremman vapauden käyttää valtaansa suhteessa yhteiskunnan vallankäyttäjiin (Taulukko 2), sillä perinteisessä uutisjutussa toimittajan vapaus on rajoittuneempi kuin mielipiteellisissä kirjoituksissa. Myös uutisanalyyseissä toimittajan rooli yhteiskunnan tapahtumien tulkitsijana on suurempi kuin perinteisissä uutisjutuissa ja näin myös asema hieman vapaampi. Uutisanalyysit on kuitenkin luokiteltu mielipidejournalismin sijaan uutisjournalismiin, sillä niissä pitäisi päteä uutisjournalismin normit.

Hallitusohjelma on hallituksen poliittisen tahdon ilmentymä, joka ilmaisee julkishallinnolle hallituksen poliittiset linjaukset (Wiberg 2009, 19–20). Se kattaa kaikki hallinnonalat, mikä näkyy siinä, että ohjelmasta käytävä keskustelu on vuodesta toiseen hyvin laaja-alaista. Ohjelmasta käyty

keskustelu on ollut monipuolista kaikkina tarkasteluvuosina. Taulukosta 3 on nähtävissä jonkin verran eroa siinä, mitkä aiheet ovat korostuneet eri vuosina julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi keskustelu niin sanotusta tasa-arvotuposta vuonna 2011 ja yhteiskuntasopimuksesta vuonna 2015 näkyvät työmarkkina-aiheiden suurena osuutena vuoteen 2011 verrattuna. Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa ydinvoiman lisärakentaminen oli yksi keskeisimmistä vaaliteemoista, mikä taas näkyy energia- ja ympäristöpolitiikan muita vuosia suurempana osuutena.

Aiheeksi on luokiteltu ohjelman kokonaisuus, jos jutussa käsitellään hallitusohjelmaa kokonaisuutena tai useampaa ohjelmaan liittyvää aihetta niin, ettei ensisijaista aihetta ollut luokiteltavissa. Esimerkiksi vuoden 2015 jutut, joissa on yleisellä tasolla käsitelty hallituksen julkistalouden leikkauksia, kuuluvat tähän kategoriaan, mikä selittää ohjelman kokonaisuuden suhteellisesti suurta painoarvoa vuoden 2015 kohdalla. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Hallitusohjelmasta käydyn keskustelun aiheet vuosina 2007–2015 (N 713)

	2007		2011		2015		Yhteensä	
aihe	kpl	%	kpl	%	kpl	%	Kpl	%
asunto- ja liikennepolitiikka	14	5,8	12	6,2	15	5,4	41	5,8
energia- ja ympäristöpolitiikka	22	9,1	7	3,6	8	2,9	37	5,2
EU-politiikka	2	0,8	11	5,6	2	0,7	15	2,1
hallinnon organisaatio	18	7,5	2	1,0	3	1,1	23	3,2
kehitysyhteistyö	1	0,4	2	1,0	9	3,2	12	1,7
koulutuspolitiikka	26	10,8	13	6,7	31	11,2	70	9,8
kulttuuri- ja liikuntapolitiikka	7	2,9	13	6,7	9	3,2	29	4,1
kunta- ja aluepolitiikka	8	3,3	15	7,7	1	0,4	24	3,4
maa- ja metsätalous	4	1,7	3	1,5	3	1,1	10	1,4
muut	2	0,8	2	1,0	2	0,7	6	0,8
ohjelman kokonaisuus	22	9,1	28	14,4	59	21,3	109	15,3
oikeusasiat	3	1,2	15	7,7	11	4,0	29	4,1
sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka	31	12,9	14	7,2	31	11,2	76	10,7
talous	41	17,0	41	21,0	27	9,7	109	15,3
työmarkkinat ja elinkeinopolitiikka	31	12,9	8	4,1	53	19,1	92	12,9
ulko- ja turvallisuuspolitiikka	7	2,9	9	4,6	9	3,2	25	3,5
maahanmuutto	2	0,8	0	0	4	1,4	6	0,8
yhteensä	241	100,0	195	100,0	277	100,0	713	100,0

Vuosi 2011 erottuu myös siten, että hallitusohjelman sisältöä käsitteleviä juttuja on selvästi vähemmän muihin tarkasteluvuosiin verrattuna (Taulukko 3). Arja Lerssi-Lahdenvesi (2015, 142) on tutkinut väitöskirjassaan kahdeksan suomalaisen sanomalehden pääkirjoitussivujen julkisuutta

huhtikuussa 2011, ennen ja jälkeen kevään eduskuntavaalien. Hän havaitsi, että julkisuudessa keskityttiin pääasiassa spekuloidaan tulevan hallituksen kokoonpanolla ja hallitusohjelmaan liittyvät asiat jäivät huomattavasti vähemmälle käsittelylle. Sama ilmiö on nähtävissä myös Helsingin Sanomissa vuonna 2011 hallitusohjelman julkistamisen jälkeen. Substanssin sijaan julkisuudessa keskityttiin enemmän käsittelemään ja arvioimaan poliitikkojen toimintatapoja.

Mielenkiintoista on myös se, mistä Helsingin Sanomissa ei kirjoiteta. Vuonna 2011 hallitusneuvotteluissa päätettiin sanoma- ja aikakauslehtien arvonlisäverosta. Uutisjutuissa aihetta käsiteltiin ainoastaan kolmesti, joista kaksi juttua oli alle 600 merkin mittaisia. Hallitusneuvottelujen aikaan lehti kritisoi päätöstään kerran pääkirjoituksessaan. Tämä on yllättävää, sillä lehden olisi kuvitellut puolustavan omaa asiaansa huomattavasti ärhäkkäämmin.

Mielipideosastolla käsiteltävät aiheet eroavat jonkin verran lehden muiden osioiden aiheista, kun tarkastellaan yhdessä kaikkia vuosia yhdessä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalitiikkaa käsittelevien artikkelien osuus on mielipideosastolla yli viidennes, kun teeman osuus lehden muilla osastoilla jää noin kahdeksaan prosenttiin. Sen sijaan kunta- ja aluepolitiikkaa ei käsitellä mielipidesivuilla lainkaan, kun taas muilla osastoilla teeman osuus on noin neljä prosenttia. Muita aiheita, joita käsitellään selvästi enemmän mielipideosaston ulkopuolella, ovat kulttuuri- ja liikuntapolitiikka ja ulko- ja turvallisuuspolitiikka. Koulutuspolitiikasta on taas kirjoitettu mielipidesivuilla suhteellisesti selvästi muita osioita enemmän.

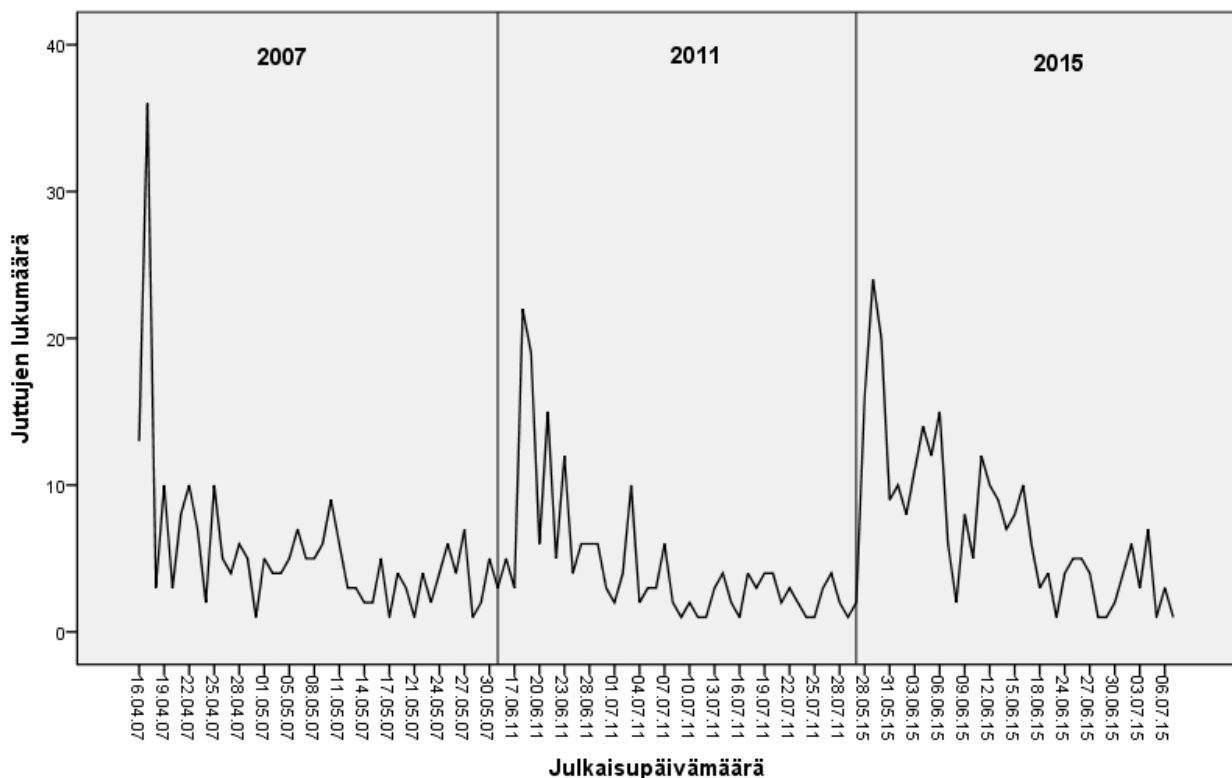
Mielipideosastolla on kaikkina tarkasteluvuosina suurimmalta osin äänessä tavallinen kansa. Tämä näkyy siinä, että aiheet ovat muuhun lehteen verrattuna lähempänä tavallisen ihmisen arkea. Esimerkiksi lasten päivähoitoa on käsitelty mielipidesivuilla kymmenen kertaa. Toista ääripäätä edustaa esimerkiksi sote-uudistus, josta ei ole yhtään kirjoitusta mielipidesivuilla. Yleisönosastolla keskustella myöskään hallituksen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tai aluepolitiikan linjauksista.

Hallitusohjelman julkisuus painottuu ohjelman julkaisun jälkeisiin päiviin (Kuvio 2). Silloin hallitusohjelma on lehden ykkösaie, jota käsitellään useamman sivun verran. Tämän jälkeen keskustelu hieman rauhoittuu ja lehdessä keskitytään kirjoittamaan suhteessa enemmän muista aiheista. Hallitusohjelmasta käydään kuitenkin varsin aktiivista keskustelua vielä reilu kuukausi sen julkistamisen jälkeen. Vuonna 2007 hallitusohjelman julkaisun jälkeiset päivät ovat painottuneet keskustelussa muita vuosia enemmän. Vuonna 2007 ohjelma julkistettiin sunnuntai-iltana ja seuraavan päivän lehdessä ohjelman sisältöä käsiteltiin 13 jutussa. Koska ohjelman julkaisu venyi varsin myöhään sunnuntai-iltaan, sen käsittelyn pääpäivä vuonna 2007 oli tiistai. Päivän lehdessä

hallitusohjelma oli aiheena peräti 36 jutussa. Sitä arvioitiin pääkirjoitus-, kotimaa- ja talousosion lisäksi myös lehden kulttuuri- ja urheilusivuilla.

Juttujen suuri määrä ei johdu siitä, että lyhyiden juttujen osuus korostuisi muihin vuosiin verrattuna, vaan ohjelman käsittely yhtenä päivänä on ollut erityisen laajaa. Kun verrataan (Taulukko 4) jokaisen vuoden juttumäärältään vilkkaimpia päiviä, paljastuu, että lyhyitä juttuja julkaistiin suhteellisesti eniten vuonna 2011. Pitkien, yli 3 000 merkin juttujen osuus on selvästi suurin vuonna 2007 vilkkaimpien uutispäivien vertailussa.

Kuvio 2. Juttujen lukumäärä päivämäärän mukaan (N=713)

Taulukko 4. Juttujen merkkimäärät vuosien vilkkaimpana uutispäivänä (N=82)

	2007		2011		2015	
jutun merkkimäärä	kpl	%	kpl	%	kpl	%
alle 500 merkkiä	2	5,6	7	31,8	2	8,3
500-1200 merkkiä	12	33,3	8	36,4	5	20,8
1200-2000 merkkiä	8	22,2	3	13,6	5	20,8
2000-3000 merkkiä	6	16,7	2	9,1	10	41,7
3000-5000 merkkiä	8	22,2	2	9,1	2	8,3
yhteensä	36	100	22	100	24	100

Vuosina 2011 ja 2015 ohjelman sisällön käsittely on jakautunut tasaisemmin julkistamisen jälkeisille päiville. Vuosi 2015 erottuu muista vuosista siten, että ohjelman sisältö näyttää pysyvän pääaiheena pidempään kuin muina tarkasteluvuosina. Osittain tätä selittää yleisönosastokirjoitusten suuri määrä vuonna 2015.

Helsingin Sanomat tarjoaa yleisönosaston ja vieraskolumnien kautta tilaa toimituksen ulkopuolisille kirjoittajille. Aineistostani kuitenkin valtaosa, 71,5 prosenttia, on lehden toimituksen kirjoittamaa materiaalia. Vierailevien kirjoittajien osuus on neljännes. STT:n uutisten osuus on taas 3,5 prosenttia, ja niiden määrä on laskenut vuosittain. STT:n juttuja on vielä vuodelta 2007 aineistossa 20, vuodelta 2011 viisi eikä vuodelta 2015 enää yhtäkään. Helsingin Sanomat luopui kokonaan STT:n uutispalvelujen käytöstä heinäkuussa 2015. Pääasiassa STT:n jutut ovat lyhyitä, alle 1200 merkin juttuja. Aineistossa on vain yksi yli 2000 merkkiä pitkä STT:n juttu, vuodelta 2007.

Seuraavaksi esittelen, missä määrin yhteiskunnan valtarakenteen eri kerrokset ja sektorit ovat saaneet näkyvyyttä hallitusohjelman julkisuudessa Helsingin Sanomissa.

5.2. Valtaeliitti hallitsee puolta hallitusohjelman julkisuudesta

Pietilän ja Sondermannin (1994, 103) mukaan läheskään kaikki lehden sisällöstä ei ole toimituksen itsensä hallussa, vaan valtaa on luovutettu toimituksen ulkopuolisille toimijoille. Lehti käyttää tilaa luovuttaessaan myös omaa valtaansa, sillä se päättää loppukädessä, ketkä pääsevät esittämään näkemyksiään sen julkisuustilassa (Kunelius ym. 2009, 103). Käytännössä valta luovutetaan uutisten lähteille, joista Niemisen (1998, 287) mukaan suuri osa on yhteiskunnan valtaeliitin edustajia.

Seuraavaksi esittelen, mitkä yhteiskunnan valtarakenteen eri kerrokset ja sektorit näkyvät hallitusohjelman julkisuudessa. Teen tämän analysoimalla artikkelien toimijoita. Pietilä ja Sondermann (1994, 77–80) määrittelevät toimijan ihmiseksi, ihmisjoukoksi, ryhmäksi tai muuksi vastaavaksi, johon artikkelissa viitataan. Esimerkiksi osakkeet eivät ole toimijoita, mutta yhtiö tai yhdistys voi olla toimija. Rahkosen (2006, 168–169) mukaan jutusta on luokiteltavissa päätoimija. Päätoimija on se jutussa esiintyvä puhuja, jonka näkökulma on hallitsevassa asemassa. Jos toimijoita on enemmän kuin yksi, päätoimijaksi luokitellaan jutussa näkyvimmin esiintyvä toimija. Mieli-piteellisten kirjoitusten kuten pääkirjoitusten ja kolumnien päätoimijaksi luokitellaan aina kirjoittaja. Koska toimittajilla on Rahkosen mukaan juttuja rakentaessa diskursiivinen valta-asema, hän on eräässä mielessä aina uutisen päätoimija. Koska uutisjutuissa toimittajan omat mielipiteet ja arvot eivät saa tulla esiin, päätoimijaksi luokitellaan jutun pääasiallinen lähde. Jutun kirjoittaja on luokiteltu artikkelin päätoimijaksi myös, jos toimittajan rooli jutun kirjoittamisessa on itsenäinen, Rahkosen (2006, 83) mallin mukaisesti. Palaan luvussa 5.4 tarkemmin toimittajan rooleihin.

Olen luokitellut jutuista Rahkosen mallin mukaisesti kolme ensisijaista toimijaa. Jutuissa on usein enemmän kuin kolme puhujaa, ja tällöin olen luokitellut toimijoiksi ne, jotka ovat jutussa keskeisimmin esillä. Päätoimijat ovat näkyvissä usein jutun otsikossa, ingressissä tai jutun ensimmäisissä kappaleissa. Yleinen ohje uutisten kirjoittamisessa on, että jutun tärkein asia tulee aina alkuun. Joissakin aineiston jutuista hallitusohjelman sisältö ei ole artikkelin pääaihe, vaan kytkös hallitusohjelmaan voi tulla esiin vasta jutun loppuvaiheessa. Koska tarkastelussa on hallitusohjelman julkisuus, näissä jutuissa toimijoiksi on luokiteltu ne, jotka osallistuvat hallitusohjelmakeskusteluun.

Juttujen toimijat olen luokitellut eri sektoreihin sen mukaan, miten ne sijoittuvat yhteiskunnan valtarakenteeseen eliittivallan kontekstissa. Tutkimuksessani hahmotan yhteiskunnan valtarakenteen Ruostetsaaren (2003, 49) kuvaamaa darts-tikkataulumallia mukaillen. Olen jakanut toimijat seitsemään eri sektoriin: politiikan, hallinnon, elinkeinoelämän, järjestöjen, joukkotiedotuksen, tieteen ja kulttuurin sektoriin. Lähimpänä keskustaa, häränsilmää, ovat ne, joilla eri sektoreissa eniten valtaa, eli yhteiskunnan valtaeliittiin kuuluvat. Kun etäisyys keskustasta kasvaa, myös toimijan valtaresurssit pienenevät niin, että ulommaisilla kehillä ovat tavalliset kansalaiset.

Olen luokitellut juttujen toimijat kolmeen kerrokseen: valtaeliittiin, alaeliittiin ja kansaan. Luokittelun pohjana on Ruostetsaaren (2014, 66–71) määritelmä Suomen valtaeliitistä. Poliittiseen eliittiin on luokiteltu kaikki ministerit, poliittiset valtiosihteerit, virassa oleva tasavallan presidentti ja entiset presidentit. Eduskunnasta poliittiseen eliittiin on luokiteltu puhemiehistö ja eduskuntaryhmien ja valiokuntien puheenjohtajat. Poliittiseen eliittiin on luokiteltu myös kaikki suuren valiokunnan jäsenet ja eduskuntaryhmien ryhmäsihteerit. Eliittiin kuuluvat myös eduskuntapuolueiden puheenjohtajisto, puoluesihteerit ja nuoriso- sekä naisjärjestöjen puheenjohtajat. Lisäksi poliittista eliittiä ovat europarlamentaarikot, komissaari ja maakuntien liittojen hallitusten puheenjohtajat. Kunnallispolitiikasta eliittiin on laskettu suurten kuntien hallitusten puheenjohtajat.

Politiikan alaeliittiin kuuluvat luokittelussani rivikansanedustajat, eduskuntapuolueiden puoluehallituksen jäsenet, jotka eivät kuulu poliittiseen eliittiin, ja merkittävät puolueorganisaation työntekijät. Esimerkiksi perussuomalaisten puoluetoimiston työntekijä Matti Putkonen on luokiteltu alaeliittiin. Alaeliittiin on luokiteltu myös eduskuntapuolueiden nuorisojärjestön varapuheenjohtajat.

Ruostetsaaren (Mts.) luokittelussa hallintoeliittiin kuuluvat ministeriöiden kanslia- ja osastopäälliköt, alivaltiosihteerit ja valtion virastojen ylimmät virkamiesjohtajat. Eliittiin kuuluvat myös oikeuskansleri, oikeusasiamies, korkeimman oikeuden, korkeimman hallinto-oikeuden ja hovioikeuden presidentit ja muiden tuomioistuinten ylimmät tuomarit. Lisäksi hallintoeliittiin on luokiteltu hallinto-oikeuksien ylituomarit. Puolustusvoimista eliittiin kuuluvat puolustusvoimien ja

eri aselajien komentajat, pääesikunnan keskeisten osastojen päälliköt ja sotilasläänien komentajat. Eliittiä ovat myös evankelisluterilaisen kirkon piispat, tuomiorovastit ja ortodoksisen kirkon piispat. Aluehallinnosta eliittiin kuuluvat aluehallintovirastojen ja ELY-keskusten ylijohtajat. Kunnallishallinnosta eliittiin on luokiteltu suurimpien kaupunkien kaupunginjohtajat. Hallintoeliittiin kuuluvat myös maakuntien liittojen johtajat, vähintään osastopäällikkötasoiset suomalaiset virkamiehet EU:ssa ja alueiden komitean suomalaisjäsenet.

Hallinnon alaeliittiin olen laskenut ministeriöiden ja virastojen alemman tason virkamiehet, jotka ovat merkittävässä asemassa organisaatiossaan. Alaeliittiin on luokiteltu virastojen yksikköjen päälliköt ja neuvokset. Kunnallishallinnosta alaeliittiin kuuluvat muun muassa suurten kaupunkien apulaiskaupunginjohtajat ja aluehallinnosta TE-keskusten johtajat ja ELY-keskusten alemman tason merkittävässä asemassa olevat virkamiehet.

Ruostetsaari (2014, 70) on luokitellut elinkeinoelämän eliittiin kuuluviksi kaikkien valtionyhtiöiden, osuustoiminnallisten yritysten ja liikevaihdoltaan suurimpien yksityisten yritysten toimitusjohtajat, hallitusten puheenjohtajat ja hallintaneuvostojen puheenjohtajat. Eliittiin on luettu myös maan varakkaimmat yksityishenkilöt ansio- ja pääomatuloilla mitattuna. Olen luokitellut elinkeinoelämän eliittiin yrityksen johdon niistä yrityksistä, joiden liikevaihto on ylittänyt tarkasteluvuonna 400 miljoonaa euroa. Elinkeinoelämän alaeliittiin olen luokitellut suuryritysten alemman portaan johdon ja toimitusjohtajan ja hallituksen puheenjohtajan, mikäli vuotuinen liikevaihto on ylittänyt tarkasteluvuonna 100 miljoonaa euroa.

Ruostetsaari (Mts.) on luokitellut järjestöeliittiin palkansaajien keskusjärjestöjen kaikki puheenjohtajat, suurimpien ammattiliittojen puheenjohtajat, ensimmäiset varapuheenjohtajat ja ylimmät palkatut toimihenkilöt. Elinkeinoelämän järjestöistä eliittiin on luettu työnantajajärjestöjen ja elinkeinopoliittisten järjestöjen toimitusjohtajat, puheenjohtajat ja ensimmäiset varapuheenjohtajat. Lisäksi järjestöeliittiin kuuluvat vakiintuneimpien kansalaisjärjestöjen puheenjohtajat ja ylimmät palkatut johtajat.

Ammattiliitoista olen luokitellut eliitiksi ne, joiden jäsenmäärä on yli 50 000. Työnantajajärjestöissä eliittiin kuuluvat järjestöt, joilla on jäsenyrityksiä yli tuhat. Näitä pienemmät työnantajajärjestöt ja ammattiliitot on luokiteltu alaeliittiin, mikäli ammattiliittojen jäsenmäärä ja työnantajajärjestön jäsenien työntekijämäärä ylittää tuhat. Tiedot on tarkastettu vuosien 2007, 2011 ja 2014 Suomen tilastollisesta vuosikirjasta (STV). Alaeliittiin on luokiteltu merkittävimpien järjestöjen alemman johtoportaan henkilöt, jotka ovat kuitenkin edelleen merkittävässä asemassa.

Ruostetsaaren (2014, 70) mukaan joukkotiedotuseliittiin kuuluvat kolme–seitsemän kertaa viikossa ilmestyvien sanomalehtien, suurimpien aikakauslehtien sekä STT:n päällikkötoimittajat. Joukkotiedotuseliittiin on luettu myös Yleisradion, MTV:n ja suurimpien paikallisradioiden johto ja toimituspäälliköt. Oma tutkimukseni käsittelee Helsingin Sanomia, minkä vuoksi joukkotiedotussektoria edustaa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Helsingin Sanomien toimituksen jäsenet. Lehdestä olen lukenut eliittiin kaikki päätoimittajat ja toimituspäälliköt, alaeliittiin taas toimitusten esimiehet ja kaikki pääkirjoitustoimittajat. Pääkirjoituksissa päätoimijaksi on luokiteltu itse lehti, joka kuuluu luokittelussani valtaeliittiin.

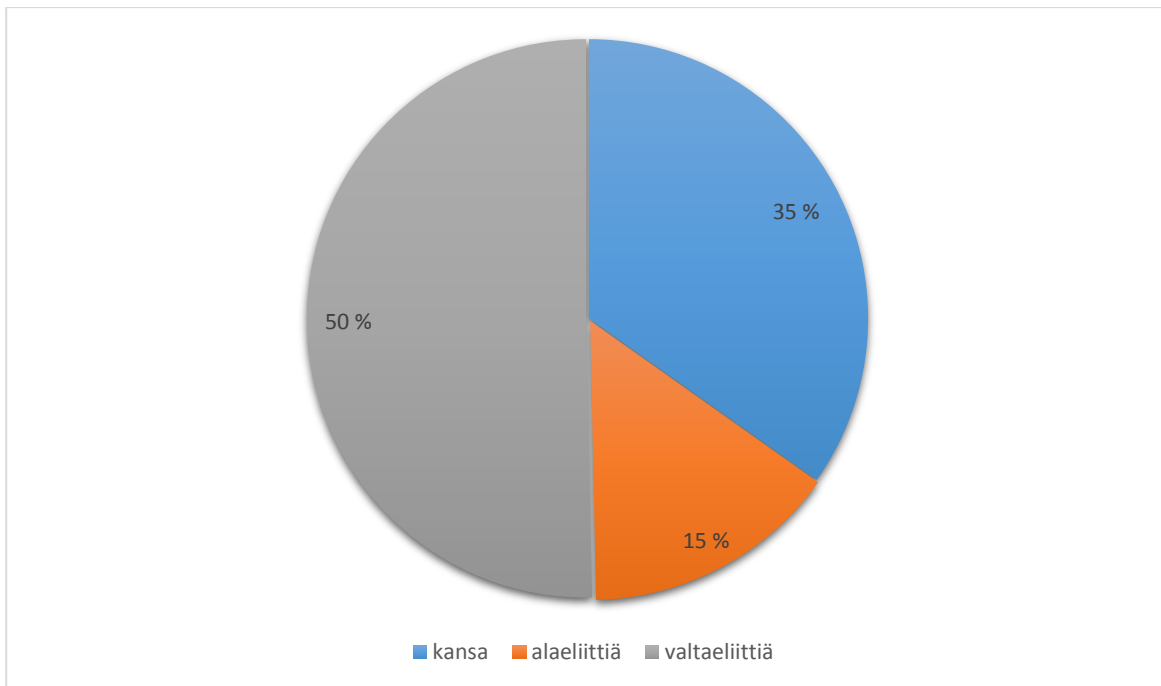
Tiede-eliittiin on luokiteltu yliopistojen rehtorit, kanslerit ja hallitusten puheenjohtajat. Eliittiin kuuluvat myös valtion tutkimuslaitosten ja yksityisten tutkimuslaitosten johtajat ja hallitusten puheenjohtajat. Lisäksi eliittiin on luokiteltu tiedettä tukevien säätiöiden ja tieteellisten järjestöjen puheenjohtajat ja ylimmät palkatut toimihenkilöt. Suomen Akatemiasta eliittiin on laskettu pääjohtaja, hallituksen jäsenet, akateemikot ja akatemiaprofessorit. (Ruostetsaari 2014, 71.) Alaeliittiin olen luokitellut tutkimuslaitosten ja yliopistojen alemman tason merkittävät johtohenkilöt sekä ammattikorkeakoulujen rehtorit.

Kulttuurieliittiin kuuluvat Ruostetsaaren (2014, 71) mukaan Taiteen keskustoimikunnan pääsihteeri ja jäsenet, eri taidelajeja edustavien järjestöjen puheenjohtajat ja ylimmät palkatut toimihenkilöt. Kulttuurieliittiin on laskettu myös eri taidelajeja edustavia tunnustusta saaneita vaikuttajia. Tähän kategoriaan olen luokitellut esimerkiksi Jörn Donnerin ja Aki Kaurismäen. Kulttuurieliittiin kuuluvat myös kaikki taiteilijaprofessorit ja taiteen akateemikot. Aineistoni pohjalta kävi selväksi, että kulttuurieliitin asema hallitusohjelmasta käytävässä julkisessa keskustelussa on kaikista tyypisteyin. Aineistossa ei esiintynyt yhtään kulttuurisektorin edustajaa, jonka olisi perustellusti voinut luokitella alaeliittiin.

Luokittelussa eri eliittiasemiin perusteena on se, että toimijalla on hallussaan korkea asema yhteiskunnallisessa merkittävässä organisaatiossa. Tämä luo kuitenkin ongelman, kun luokitellaan toimijoita, joilla ei ole enää eksaktia asemaa merkittävässä organisaatiossa, mutta heillä on edelleen niin paljon esimerkiksi asiantuntijavaltaa, ettei heitä ole soveliasta luokitella kansaan aikaisemman asemansa vuoksi. Tämän vuoksi esimerkiksi Raimo Sailas ja Esko Aho on luokiteltu valtaeliittiin myös vuoden 2015 osalta. Ruostetsaaren määritelmän mukaisesti joillakin henkilöillä saattaa olla samanaikaisesti hallussaan useampia eliittiasemia. Näissä tapauksissa luokittelussa on huomioitu se asema, jossa toimija esiintyy jutussa. Ulkomaalaisille toimijoille, jotka eivät ole osa Suomen eliittirakennetta, on luokiteltu eliittisektori, mutta ei eliittikerrosta. Esimerkiksi Ruotsin pääministeri tai ulkomaisen yhtiön toimitusjohtaja eivät kuulu Suomen eliittirakenteeseen.

Toimija-analyysi osoittaa, että valtaeliitti hallitsee puolta hallitusohjelman julkisuudesta. Kun huomioon ottaa niin Helsingin Sanomien toimituksen sisäiset kuin ulkopuoliset valtaeliitin edustajat, heidän yhteenlaskettu osuus kaikkien artikkelien toimijoista on puolet (Kuvio 3). Kun alaeliitin osuus kaikista toimijoista on 15 prosenttia, hallitusohjelman julkisuus näyttää olevan vahvasti yhteiskunnan ylimpien kerrostumien hallussa.

Kuvio 3. Valtahierarkian kerrosten osuudet kaikista toimijoista vuosina 2007–2015 (N=1037)

Taulukko 5. Toimijoiden eliittiasema vuosittain (%) (N=708)

vuosi	päätoimija			toinen toimija			kolmas toimija		
	kansa	alaeliitti	valtaeliitti	kansa	alaeliitti	valtaeliitti	kansa	alaeliitti	valtaeliitti
2007	28,6	10,0	61,4	31,8	15,2	53,0	21,1	15,8	63,2
2011	33,7	19,7	46,6	30,9	16,4	52,7	29,0	19,4	51,6
2015	46,4	12,4	41,2	29,5	23,9	46,6	37,3	11,8	51,0
yht.	36,9	13,6	49,6	30,6	19,1	50,2	30,0	15,0	55,0
N	261	96	351	64	40	105	36	18	66

Valtaeliitin osuus julkisuudesta on kuitenkin ollut laskussa (Taulukko 5). Vuonna 2007 ylimmän kerrostuman osuus päätoimijoista on ollut yli 60 prosenttia. Se on laskenut vuonna 2011 lähes 15 prosenttiyksikköä ja vuonna 2015 reiluun 40 prosenttiin. Kehityksen suunta on ollut sama, kun tarkastellaan artikkeleiden toisia ja kolmansia toimijoita. Sen sijaan kansan osuus julkisuudesta on selvässä nousussa. Vuonna 2015 se on ohittanut jopa valtaeliitin juttujen ensimmäisten toimijoiden osuudella mitattuna. Kansan suurta osuutta julkisuudesta selittää kuitenkin se, että vuoden 2015 osalta

yleisönosaston painoarvo on korostunut ja 84 prosenttia yleisönosastokirjoituksista on tämän kerrostuman kirjoittamia.

Valtaeliitin asema hallitusohjelman julkisuudesta korostuu, kun tarkastelun rajaa uutisjuttuihin (Taulukko 6). Kansan osuus päätoimijoissa on kuitenkin nousussa myös uutisjutuissa. Osuus on kasvanut vuoden 2007 11 prosentista 20 prosenttiin vuonna 2011 ja lähes 30 prosenttiin vuonna 2015. Samalla valtaeliitin osuus päätoimijoista on laskenut vuoden 2007 lähes 80 prosentista 58 prosenttiin vuonna 2011 ja 57 prosenttiin vuonna 2015. Tämä on merkki siitä, että journalismissa lähestytään yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita entistä enemmän tavallisen kansalaisen näkökulmasta. Päättäjien valta uutisten lähteinä on kuitenkin edelleen merkittävä. Valtaeliitin ja alaeliitin yhteenlaskettu osuus uutisjuttujen ensimmäisistä toimijoista oli vuonna 2015 yli 70 prosenttia. Yhteiskunnan ylimmät kerrostumat hallitsevat siis edelleen hallitusohjelman julkisuutta, mutta vähemmän kuin aikaisemmin.

Taulukko 5. Toimijoiden eliittiasema vuosittain (%) (N=708)

	päätoimija			toinen toimija			kolmas toimija		
vuosi	kansa	alaeliitti	valtaeliitti	kansa	alaeliitti	valtaeliitti	kansa	alaeliitti	valtaeliitti
2007	28,6	10,0	61,4	31,8	15,2	53,0	21,1	15,8	63,2
2011	33,7	19,7	46,6	30,9	16,4	52,7	29,0	19,4	51,6
2015	46,4	12,4	41,2	29,5	23,9	46,6	37,3	11,8	51,0
yht.	36,9	13,6	49,6	30,6	19,1	50,2	30,0	15,0	55,0
N	261	96	351	64	40	105	36	18	66

Taulukko 6. Uutisten ja mielipidejuttujen päätoimijan eliittiasema vuosittain (%) (N= 557)

	uutinen			mielipidekirjoitus		
vuosi	kansa	alaeliitti	valtaeliitti	kansa	alaeliitti	valtaeliitti
2007	11,0	11,0	78,1	74,0	6,0	20,0
2011	20,0	22,0	58,0	87,9	9,1	3,0
2015	29,8	13,7	56,5	81,1	9,5	9,5
yhteensä	19,5	14,8	65,7	80,3	8,4	11,2
N	74	56	249	143	15	20

Valtaeliitin asema uutisten päätoimijoina on vahva, mutta asema heikkenee hieman, kun tarkastellaan toisia ja kolmansia toimijoita (Taulukko 7). Valtaeliitin suurta osuutta uutisjuttujen päätoimijana selittää se, että valtaeliitin osuus vain yhden toimijan jutuista on peräti 73 prosenttia. Jutuissa, joissa

on luokiteltu useampi kuin yksi toimija, valtaeliitin osuus päätoimijoista on 56 prosenttia. Osuus pysyy myös varsin vakaana, kun tarkastellaan toisia ja kolmansia toimijoita.

Taulukko 7. Toimijoiden eliittiasema uutisjutuissa vuosina 2007–2015 (N=379)

	päätoimija		toinen toimija		kolmas toimija	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
eliittiasema						
valtaeliitti	249	65,7	95	54,6	59	58,4
alaeliitti	56	14,8	37	21,3	24	17,8
kansa	74	19,5	42	24,1	18	23,8
yhteensä	379	100,0	174	100,0	101	100,0

Taulukko 8. Toimijoiden eliittiasema jutuissa, joissa enemmän kuin yksi toimija 2007–2015 (N=174)

	päätoimija		toinen toimija		kolmas toimija	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
eliittiasema						
valtaeliitti	98	56,6	95	54,6	59	58,4
alaeliitti	33	19,1	37	21,3	24	17,8
kansa	42	24,3	42	24,1	18	23,8
yhteensä	173 ¹	100,0	174	100,0	101	100,0

Uutisjuttujen ensimmäisten ja toisten toimijoiden tarkastelussa (Taulukko 9) on huomattavissa myös se, että samat eliittikategoriat esiintyvät yleensä samoissa jutuissa. Kun jutun päätoimija on valtaeliittiä, uutisjuttujen toisista toimijoista 74 prosenttia on myös valtaeliittiä. Kun päätoimija edustaa kansaa, 55 prosentissa uutisissa myös toinen toimija on kansaa. Alaeliitin edustajia näyttää taas esiintyvän julkisuudessa samassa yhteydessä tasaisesti niin kansan kuin valtaeliitin kanssa. Hallitusohjelman julkisuudessa näyttää olevan jossain määrin sellainen jako, että ylimmät päätöksentekijät ja tavalliset kansalaiset esiintyvät eri jutuissa.

Taulukko 9. Päätoimijan ja toisen toimijan eliittiasema uutisjutuissa vuosina 2007–2015 (N=173)

	toisen toimijan eliittiasema		
	valtaeliitti	alaeliitti	kansa
päätoimijan eliittiasema			
valtaeliitti	72	15	11
alaeliitti	13	12	8
kansa	9	10	23

¹ Yhtä pienempi luku johtuu siitä, että yhden jutun päätoimija on Ruotsin entinen pääministeri Fredrik Reinfeldt, jolle ei ole luokiteltu eliittiasemaa.

Valtaeliitin osuus on laskenut myös Helsingin Sanomien toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien mielipidejutuissa ja vieraskolumneissa (Taulukko 6). Näistä kirjoituksista valtaeliitin osuus oli reilu viidennes vuonna 2007, mutta enää kolme prosenttia neljä vuotta myöhemmin. Vuoden 2015 keskustelussa valtaeliitin osuus hallitusohjelmaa käsittelevistä mielipidekirjoituksista noussut lähelle yhtä kymmenystä. Valtaeliitti ei juurikaan osallistu mielipidesivujen keskusteluun hallitusohjelman sisällöstä. Ylimmän kerrostuman kirjoittamasta 20 artikkelista 11 on yleisönosastokirjoituksia. Lähempi tarkastelu osoittaa, että niistä kuusi on vastineita lehdessä aiemmin julkaistuun kirjoitukseen. Yleisönosasto näyttää siis areenalta, jossa valtaeliitti hallitusohjelmakeskustelun sijaan keskittyy oikaisemaan aikaisempia, kirjoittajan omasta mielestä virheellisiä väittämiä.

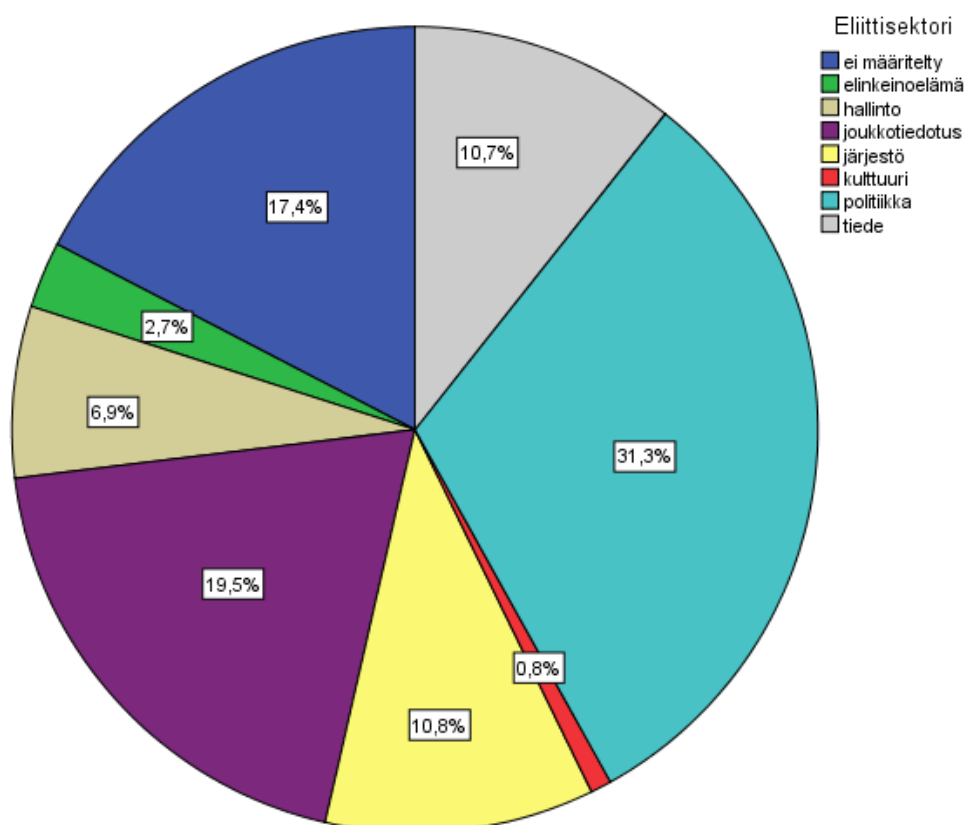
Seuraavaksi tarkastelen, mitkä yhteiskunnan sektorit ovat saaneet näkyvyyttä hallitusohjelman julkisuudessa.

5.3. Poliitiikka ohjaa uutisvirtaa

Kuneliuksen ja hänen kollegojensa (2009) tutkimuksessa tuli esiin, että poliittisen sektorin suhde tiedotusvälineisiin eroaa muista sektoreista. Poliitikot käyttävät toimittajayhteistyöhön runsaasti aikaa, ja vaalien vuoksi myös näkyminen julkisuudessa on politiikan sektorille tärkeämpää kuin muille. Poliitiikka on näkyvin sektori myös hallitusohjelman julkisuudessa. Kaikkien juttujen ensimmäisistä toimijoista lähes kolmannes edustaa poliittista sektoria (Kuvio 4). Toiseksi suurin sektori on joukkotiedotus lähes viidenneksen osuudella. Helsingin Sanomien oma toimitus on siis päätoimija murto-osassa hallitusohjelman julkisuutta, mutta kuten Rahkonen (2006) on todennut, toimittaja on tavallaan päätoimija kaikissa kirjoittamisissaan jutuissa. Helsingin Sanomien toimituksen jäsen on jutun kirjoittaja 72 prosentissa jutuista. Kolmanneksi eniten juttujen päätoimijoista edustaa joukkoa, jolle ei pystynyt määrittämään eliittisektoria, joten se edustaa tavallista kansaa.

Eliitin osuus julkisuudesta on suurin politiikan sektorilla, jonka päätoimijoista yli 90 prosenttia kuuluu valtaeliittiin ja noin yhdeksän prosenttia alaeliittiin. Huomattavaa on, että politiikan ja kulttuurin sektoria lukuun ottamatta kaikilla muilla sektoreilla valtaeliitin osuus julkisuudesta jää alle puoleen. Valtaeliitin osuus julkisuudesta on ollut pienin tiedesektorilla. (Taulukko 10.) Tulos on odotettu, sillä on luontaista, että ajankohtaista asiaa kommentoivat alan asiantuntijat eivätkä tiedemaailman hallinnon johtohenkilöt. Tiedesektorin luokittelu eliittikerrokseen on muutenkin varsin ongelmallista, sillä usein meritoitunut tutkija on jossakin aiheessa niin merkittävä mielipidevaikuttaja, että hänen valtaresurssinsa ovat suuremmat kuin hallinnollisella johtohenkilöllä.

Kuvio 4. Päätoimijan eliittisektori vuosina 2007–2015 (N=713)

Taulukko 10. Päätoimijoiden eliittiasemat eliittisektoreittain vuosina 2007–2015 (%) (N=585)

	eliittisektori						
eliittiasema	elinkeinoelämä	hallinto	joukkotiedotus	järjestö	kulttuuri	politiikka	tiede
kansa	38,9	18,4	29,5	31,2	33,3	0,9	70,7
alaeliitti	27,8	32,7	20,9	23,4	0	8,6	12,0
valtaeliitti	33,3	49,0	49,6	45,5	66,7	90,5	17,3
N	18	49	139	77	6	221	75

Tämän tutkimuksen määritelmän mukaisen tiede-eliitin osuutta julkisuudesta voi pitää jopa yllättävän suurena, sillä se nousee lähes 30 prosenttiin, kun tarkastelu rajataan uutisjournalismia edustavien juttujen (uutiset, uutisanalyysit, tietolaatikat ja gallupit) päätoimijoihin (Taulukko 11). Myös järjestöeliitin merkitys julkisuudessa nousee tällä rajauksella yli kymmenen prosenttiyksikköä. Tämä johtuu siitä, että pienien yhdistysten toimijat ovat varsin aktiivisia kirjoittajia yleisönosastolla. Uutisissa taas äänessä ovat yleensä työmarkkinajärjestöjen ylin johto. Huomionarvoista on myös hallinnon alaeliitin muihin alaeliitteihin verrattuna vahva rooli julkisuudessa. Kun julkisuudessa käsitellään hallituksen ohjelman toimeenpanoa, äänessä on usein organisaation ylimmän johtoportaahan sijaan alemman tason päättäjä.

Merkille pantavaa on myös joukkotiedotuseliitin vahva rooli, sillä yli 60 prosenttia joukkotiedotussektorin päätoimijoista on eliittiä tai alaeliittiä. Helsingin Sanomien toimituksen johtoporras siis kirjoittaa suurimman osan hallitusohjelman sisältöä käsittelevistä mielipidekirjoituksista tai itsenäisestä journalismista.

Taulukko 11. Päätoimijoiden eliittiasemat eliittisektoreittain uutisjournalismissa vuosina 2007–2015 (%) (N=393)

	eliittisektori						
eliittiasema	elinkeinoelämä	hallinto	joukkotiedotus	järjestö	kulttuuri	politiikka	tiede
kansa	37,5	19,6	56,7	21,6	33,3	0	56,4
alaeliitti	25,0	30,4	33,3	21,6	0,0	8,2	15,4
valtaeliitti	37,5	50,0	10,0	56,9	66,7	91,8	28,4
N	16	46	30	51	3	208	39

Kun jätetään joukkotiedotus ja määrittelemätön sektori tarkastelun ulkopuolelle, saadaan paremmin kuvaa, minkä sektorit ovat esillä hallitusohjelman julkisuudessa (Taulukko 12). Näin politiikan osuus nousee lähelle 50 prosenttia. Toiseksi vahvin on järjestösektori 17 prosentin osuudella. Tätä seuraa tiedesektori, jonka osuus on lähes yhtä suuri. Tiedesektorin suuri osuus julkisuudesta on hieman yllättävä, mutta sitä selittää osittain runsas keskustelu koulutuspolitiikasta vuosina 2007 ja 2015 (kts. Taulukko 3). Tiedesektorin osuus päätoimijoista on ollut vuonna 2007 ja 2015 yli 15 prosenttia, mutta se jäi alle kymmenyksen vuonna 2011. Vuoden 2007 hallitusohjelmaan tuli maininta niin sanotusta huippuyliopistosta, joka sittemmin perustettiin ja nimettiin Aalto-yliopistoksi. Vuonna 2015 koulutuspolitiikka nousi taas pinnalle hallituksen koulutukseen kohdistamien leikkausten vuoksi.

Taulukko 12. Päätoimijan sektori vuosittain ilman joukkotiedotussektoria (N=450)

	2007		2011		2015		yhteensä	
eliittisektori	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
elinkeinoelämä	6	3,2	2	1,9	11	7,0	19	4,2
hallinto	17	9,0	16	15,2	16	10,9	49	10,9
järjestö	27	14,4	18	17,1	32	17,1	77	17,1
kulttuuri	3	1,6	0	0	3	1,3	6	1,3
politiikka	104	55,3	60	57,1	59	49,6	223	49,5
tiede	31	16,5	9	8,6	36	16,9	76	16,9
yhteensä	188	100	105	100	157	100	450	100

Näyttää siltä, että julkisessa keskustelussa hallitusohjelmasta on viisi merkittävää eliittisektoria: politiikka-, joukkotiedotus-, järjestö-, hallinto- ja tiedesektori. Elinkeinoelämän ja kulttuuriin sektoreiden edustajat esiintyvät hallitusohjelman julkisuudessa harvoin. Elinkeinoelämän osalta tulos on hämäävä, sillä sektorilla on hallitusohjelman julkisuudessa merkittävä ääni, jota käyttävät edunvalvontajärjestöt, Elinkeinoelämän keskusliitto ja sen jäsenjärjestöt. Yritysten johtohenkilöt ovat esillä hallitusohjelman julkisuudessa taas varsin harvoin. Heidän roolinsa julkisuudessa näyttää olevan kertoa, miten hallitusohjelman linjaukset näkyvät toimijan oman yrityksen toiminnassa.

Politiikan sektorin osuus hallitusohjelman julkisuudesta korostuu, kun tarkastelu rajataan uutisjuttuihin (Taulukko 13). Niissä politiikan edustaja on päätoimija 56 prosentissa jutuista ja myös sektorin osuus uutisjuttujen kaikista toimijoista on yli puolet. Järjestösektori on myös uutisjutuissa toiseksi merkittävin toimija. Hallinto-, järjestö- ja tiedesektorin osuus toisen ja kolmannen toimijan tarkastelussa on suurempi kuin niiden osuus ensimmäisistä toimijoista ja vastaavasti politiikan osuus on pienempi. Näyttää siltä, että usein uutisen aiheen määrittää jokin poliittisen sektorin teko, jota hallinto-, järjestö ja tiedesektori kommentoivat.

Taulukko 13. Hallitusohjelman uutisten lähteet vuosina 2007–2015 (N=350)

	päätoimija		toinen toimija		kolmas toimija		yhteensä	
eliittisektori	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
elinkeinoelämä	17	4,9	8	4,9	3	3,4	28	4,6
hallinto	45	12,9	25	15,2	17	19,1	87	14,4
järjestö	50	14,3	38	23,2	17	19,1	105	17,4
kulttuuri	3	0,9	1	0,6	1	1,1	5	0,8
politiikka	196	56,0	68	41,5	40	44,9	304	50,4
tiede	39	11,1	24	14,6	11	12,4	74	12,2
yhteensä	350	100	164	100	89	100	603	100

Berg (2009, 58) on tutkinut kollegoineen politiikan julkisuuden perusvirtaa Helsingin Sanomissa, Turun Sanomissa ja Aamulehdessä vuosina 2008–2009. Heidän tutkimuksessaan poliittisen sektorin toimijoiden – ministereiden, kansanedustajien, paikallispoliitikkojen, vaaliehdokkaiden, presidentin, puoluetoimitsijoiden ja europarlamentaarikkojen – yhteenlaskettu osuus päätoimijoista oli 60,5 prosenttia. Asiantuntijoiden osuus päätoimijoista oli Bergin tutkimuksessa 7,5 ja virkamiesten 5,2 prosenttia. Järjestön edustaja oli päätoimija taas ainoastaan 1,6 prosentissa jutuista.

Näyttää siltä, että järjestö-, tiede- ja hallintosektori saavat hallitusohjelman yhteydessä runsaammin julkisuutta kuin politiikan julkisuuden perusvirrassa. Järjestöt ovat varsinkin vaalien aikaan näkyviä

keskustelijoita julkisuudessa. Ne tuovat esiin omia hallitusohjelmataavoitteitaan julkisesti ennen vaaleja ja myös kommentoivat valmista ohjelmaa innokkaasti. Järjestöjen vahvaa asemaa hallitusohjelman julkisuudessa ei selitä se, että työmarkkinat olivat merkittävä teema vuosina 2007 (keskustelu tasa-arvotuposta) ja 2015 (keskustelu yhteiskuntasopimuksesta), sillä järjestösektorin osuus kaikkien artikkelien päätoimijoista oli vuonna 2011 suurempi kuin vuonna 2007 ja yhtä suuri kuin vuonna 2015.

Järjestösektori näyttää pääsevän ääneen julkisessa keskustelussa varsin laaja-alaisesti. Työmarkkinoita ja elinkeinopolitiikkaa käsittelevien artikkelien osuus niistä jutuissa, joissa järjestösektorin edustaja on artikkelin päätoimija, on merkittävä, lähes kolmannes. Järjestösektorin rooli näyttää kuitenkin olevan merkittävä myös kommentoimassa hallituksen veroratkaisuja (osuus 16,9 prosenttia) ja sosiaali- ja terveystaloutta (osuus 14,3 prosenttia).

Tiedesektorin saamasta julkisuudesta painottuu koulutuspolitiikka. Se on jutun aiheena yli neljänneksessä niistä artikkeleista, joissa tiedesektorin edustaja on päätoimija. Tiedesektori on suhteellisesti runsaasti äänessä myös talouden (osuus 15,8 prosenttia) ja työmarkkina- ja elinkeinopolitiikassa (osuus 14,5 prosenttia). Hallintosektori on taas eniten esillä talouden aiheissa (osuus 14,3 prosenttia) ja kunta- ja aluepolitiikkaa käsittelevissä jutuissa (osuus 12,2 prosenttia). Valtiovarainministeriö tai sen edustaja on ensimmäinen toimija vain kolmessa taloutta käsittelevässä artikkelissa, mitä voi pitää pienenä yllätyksenä. Valtiovarainministeriön merkitys painottuu julkisia kannanottoja enemmän siten, että sen tuottamaa tietoa käytetään runsaasti aineistona julkisessa keskustelussa ja se antaa tavallaan viitekehykset keskustelulle.

Taulukko 14. Toimituksen ulkopuolisten mielipidekirjoitukset ja vieraskolumnit yhteiskunnan sektoreittain vuosina 2007–2015 (N=83)

	osuus mielipidekirjoituksista	
eliittisektori	kpl	%
elinkeinoelämä	2	2,4
hallinto	3	3,6
järjestö	26	31,0
kulttuuri	3	3,6
politiikka	13	15,5
tiede	36	42,9
joukkotiedotus	1	1,2
yhteensä	84	100

Tiedesektori on eliittisektoreista aktiivisin kirjoittamaan hallitusohjelmaa käsitteleviä mielipidekirjoituksia, kun tarkastelusta on rajattu pois ne toimijat, joiden sektori ei ole määriteltävissä (Taulukko 14). Näin tarkasteltuna tiedesektorin osuus mielipidekirjoituksista on noin 43 prosenttia. Toiseksi aktiivisimmin juttuja ovat kirjoittaneet järjestöjen edustajat, joiden osuus mielipidekirjoituksista on 31 prosenttia. Kolmanneksi innokkaimmin julkiseen keskusteluun osallistuu politiikan sektori noin 16 prosentin osuudella. Muiden sektorien osuus jää alle neljän prosentin.

Yleisönosastokirjoitusten lisäksi tiedesektori on hallitusohjelman aktiivisin kommentoija myös muilla osastoilla julkaistuissa kirjoituksissa (Taulukko 15). Helsingin Sanomien pääkirjoitussivuilla julkaistaan lähes päivittäin lehden ulkopuolisen kirjoittajan vieraskynä-kolumni, ja vierailijoiden kolumneja julkaistaan aika ajoin myös muilla osastoilla. Huomionarvoista on, että kaikki hallintosektorin kirjoittamat vieraskolumnit on julkaistu pääkirjoitussivuilla ja näistäkin kirjoittajista vain yksi on virkasuhteessa oleva virkamies. Virkamiesten ensisijaiset tehtävät ovat valmistella ja panna toimeen hallituksen poliittisia päätöksiä, minkä vuoksi ei ole lainkaan yllättävää, että he eivät juuri osallistu politiikan sisältöä koskevaan keskusteluun vaalien jälkeen.

Taulukko 15. Vieraskolumnit sektoreittain vuosina 2007–2015 (N=19)

	vieraskolumnit	
eliittisektori	kpl	%
elinkeinoelämä	1	5,3
hallinto	3	15,8
järjestö	4	21,1
kulttuuri	2	10,5
politiikka	2	10,5
tiede	6	31,6
joukkotiedotus	1	5,3
yhteensä	19	100

5.4. Toimituksen ja toimittajan roolit

Tässä osiossa tarkastelen, miten Helsingin Sanomien toimitus käyttää valtaa julkisuuden rakentamisessa ja onko tuo vallankäyttö muuttunut vuosien aikana. Päiväjärjestysteorian mukaan media käyttää valtaa yhteiskunnassa nostamalla erilaisia puheenaiheita julkisuuden agendalle. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Kunelius ym. 2009) on kuitenkin havaittu, että media on varsin riippuvainen siitä, mitä eliitit nostavat julkisuuden agendalle.

Etzioni-Halevyn (1993) mukaan eliittiryhmien suhteellinen autonomisuus on demokratian toimivuuden edellytys. Tarkastelen Helsingin Sanomien riippuvaisuutta lähteistä Juho Rahkosen (2006, 62–65) viitekehyksen avulla. Rahkosen mukaan journalismi voi omaksua kolmenlaisen roolin uutisoinnissaan: reagoivan, jatkavan tai aloitteellisen (Taulukko 16). Tyypillisin journalismin muoto on Rahkosen mukaan reagointi, jolloin journalismi välittää toimituksen ulkopuolelta alkunsa saaneita tapahtumia ja puhetekoja julkisuuteen. Aloite uutiseen tulee selvästi toimituksen ulkopuolelta. Jatkava journalismi on reagoivaa aloitteellisempaa. Siinä jokin julkisuuden puheteko tai tapahtuma saa toimituksen jatkamaan uutisointia ja esimerkiksi pyytämään asiantuntijaa kommentoimaan uutista. Aloitteellisessa journalismissa toimitus itse on havainnut jonkin asiantilan ja päättää nostaa sen uutiseksi.

Taulukko 16. Toimituksen roolit uutistyössä Rahkosen (2006, 63) mukaan

	Reagoiva	Jatkava	Aloitteellinen
Uutisen alkulähde	Konkreettinen tapahtuma tai puheteko, aloite ei tule toimituksesta	Julkisuudessa on tapahtunut jotain sellaista, että toimitus jatkaa uutisointia.	Toimitus havaitsee itse jonkin asiantilan ja päättää nostaa sen julkisuuteen.
Uutisen ensisijaiset toimitustavat	Valmiin lausunnon, esimerkiksi tiedotteen, referoiminen tai havainnointi tapahtumapaikalla.	Toimittaja pyytää kommenttia tai sisällyttää uutisen jatkon ainekset tekstiosuuteensa.	Haastattelut, havainnointi, aiemmin julkaistun lähdeaineiston referoiminen.
Esimerkkiuutinen	Oppositio kritisoi hallitusohjelmaa eduskunnan keskustelussa. Toimittaja kirjoittaa eduskuntakeskustelun pohjalta uutisen.	Hallitus kertoo uudesta sote-mallista. Toimittaja pyytää asiantuntijaa kommentoimaan hallituksen esittämää mallia.	Toimitus tilaa tutkimuksen, joka selvittää kansalaisten suhtautumisen hallituksen ohjelmaan ja tekee sen perusteella uutisen.

Journalismin aloitteellisuus kertoo siitä, että se pystyy nostamaan julkisuuteen myös omia näkökulmiaan eikä ainoastaan seuraa päätöksentekijöiden toimia. Jos uutiset ovat pelkästään reagoivia, uutisten lähteet eli usein valtaeliitin edustajat määrittävät toimillaan hyvin pitkälle julkisen

keskustelun agenda. Tällöin Helsingin Sanomat suhteellinen autonomia näyttää demo-elitismin kontekstissa heikolta.

Aineiston luokittelussa tuli jonkin verran ongelmia tehdä ratkaisu, missä menee reagoivan ja jatkavan sekä jatkavan ja aloitteellisen journalismin raja. Jouduin pohtimaan esimerkiksi sitä, missä vaiheessa hallitusohjelman vaikutusten käsittely muuttuu jatkavasta aloitteelliseksi. Toimituksen rooli voi myös näyttää jutun sisällön perusteella aloitteelliselta, mutta todellisuudessa aloite on tullut jostain muualta. Esimerkiksi juttuaiheet tulevat usein lukijoiden uutisvinkeistä.

Olen luokitellut toimituksen roolin aloitteelliseksi niissä jutuissa, joissa ei ole identifioitavissa toimituksen ulkopuolista tapahtumaa tai tekoa, johon reagoidaan. Tietystä miehestä kaikki hallitusohjelmaa käsittelevät artikkelit ovat reagoivaa tai jatkavaa journalismia, koska niissä reagoidaan hallitusohjelmaan. Jos juttu ei näytä perustuvan mihinkään muuhun toimituksen ulkopuoliseen tapahtumaan tai tekoon kuin hallitusohjelman julkaisuun, juttu on luokiteltu aloitteelliseksi kolmantena päivänä ohjelman julkaisun jälkeen. Kuviosta 2 näkyy, että ohjelman julkaisuun reagoidaan erityisen vahvasti sen kahtena sen julkaisun jälkeisenä päivänä.

Kun tarkasteluun otetaan kaikki uutisjournalismiksi luetut jutut eli uutiset, tietolaatikat, gallupit ja uutisanalyysit, 41 prosenttia hallitusohjelman sisältöä käsittelevästä uutisjutuista on ollut aloitteellista, 34 prosenttia reagoivaa ja 25 prosenttia jatkavaa journalismia. Suurimmassa osassa jutuissa aloite juttuun on tullut toimituksen ulkopuolelta. Hallitusohjelman julkaisuudessa Helsingin Sanomissa ei kuitenkaan toteudu Rahkosen (2006) väite, että reagoiva rooli olisi tyypillisintä journalismille.

Taulukko 17. Toimituksen roolit ja artikkelien merkkimäärät uutisjournalismissa vuosina 2007–2015 (%) (N=427)

	Jutun merkkimäärä						
toimituksen rooli	alle 500 merkkiä	500-1200 merkkiä	1200-2000 merkkiä	2000-3000 merkkiä	3000-5000 merkkiä	yli 5000 merkkiä	Yhteensä
reagoiva	100	54,9	40,6	22,9	14,0	8,3	34,0
jatkava	0	23,2	28,1	29,7	24,0	16,7	25,1
aloitteellinen	0	22,0	31,3	47,5	62,0	75,0	41,0
N	19	82	96	118	100	12	427

Toimituksen rooliin artikkelissa vaikuttaa muun muassa jutun muoto (Taulukko 17). Mitä laajempi artikkeli on, sitä useammin myös toimituksen rooli on reagoivan sijaan aloitteellinen. Kaikissa

lyhyimmissä, alle 500 merkin jutuissa toimituksen rooli on reagoiva. Reagoivien juttujen osuus on yli puolet myös seuraavassa kategoriassa, 500-1200 merkkiä pitkissä jutuissa. Ensimmäisen kategorian jutut ovat yleensä yhdellä palstalla julkaistuja sähköitä, joissa siteerataan muiden lehden juttua tai artikkeli on tehty tiedotteen perusteella. Suuri osa tämän kategorian jutuista on myös hallitusohjelman julkaisun jälkeisinä päivinä julkaistuja poimintoja ohjelmasta. Myös seuraavan kategorian jutuissa reagoivien juttujen osuus on yli puolet, mutta kategoriaan kuuluu myös joitakin kainalojuttuja, mikä selittää aloitteellisten juttujen yli viidenneksen osuuden tässä luokassa.

Helsingin Sanomissa sivun pääjutun mitta on yleensä yli 3000 merkkiä. Jos merkkimäärä on yli 5000, taitetaan se yleensä aukeamalle tai vaihtoehtoisesti useammalle sivulle. Jutut, joiden merkkimäärä on 1200-3000 merkkiä, ovat yleensä painoarvoltaan pidempiä juttuja vähäisempiä ja ovat yleensä sivun tai nykyisessä tabloid-lehdessä aukeaman kakkos- tai kolmosjuttuja. Aloitteellisten uutisten osuus jo lähes puolet 2000-3000 merkkiä pitkissä jutuissa ja selvästi yli puolet jutuissa, joiden merkkimäärä on 3000-5000 merkkiä ja yli 5000 merkkiä. (Taulukko 17.)

Rahkosen Natosta käytävää julkista keskustelua käsitellyt kirja on vuodelta 2006. Sen jälkeen Helsingin Sanomien politiikan journalismissa näyttää tapahtuneen huomattava muutos. Vielä vuonna 2007 yli puolet journalismista oli reagoivaa, Rahkosen väitteen mukaisesti. Tämän jälkeen reagoivien uutisten osuus on laskenut huomattavasti ja jatkavan ja aloitteellisen journalismin osuus taas noussut. Reagoivan journalismin osuus on laskenut vuoden 2007 54 prosentista reiluun neljännekseen vuonna 2011 ja alle viidennekseen vuonna 2015. Aloitteellisen journalismin osuus on taas kohonnut vuoden 2007 23 prosentista 54 prosenttiin vuonna 2011 ja laskenut jonkin verran vuonna 2015, jolloin aloitteellisen journalismin osuus oli hieman yli puolet. (Taulukko 18.)

Taulukko 18. Toimituksen rooli uutisjournalismissa vuosittain (N=427)

	2007		2011		2015	
toimituksen rooli	kpl	%	kpl	%	kpl	%
reagoiva	89	54,3	32	26,2	24	17,0
jatkava	37	22,6	24	19,7	46	32,6
aloitteellinen	38	23,2	66	54,1	71	50,4
yhteensä	164	100	122	100	141	100

Koska jutun pituudella on vaikutusta toimituksen rooliin (Taulukko 17), olen tarkastanut, onko toimituksen rooli muuttunut vuosien aikana myös silloin, jos alle 1200 merkin jutut rajataan tarkastelun ulkopuolelle. Näinkin tarkasteltuna (Taulukko 19) toimituksen rooli on muuttunut

vuodesta 2007 eteenpäin selvästi, reagoivien juttujen osuus on selvästi suurempi vuonna 2007 kuin vuosina 2011 ja 2015. Reagoivien juttujen osuus yli 1200 merkin jutuista on ollut vuonna 2007 vielä 43 prosenttia, mutta se on laskenut alle viidennekseen vuonna 2011 ja entisestään noin 13 prosenttiin vuonna 2015. Aloitteellisen journalismin osuus on kasvanut vuoden 2007 jälkeen myös tällä rajauksella. Sen osuus on ollut kuitenkin suurempi vuonna 2011 kuin vuonna 2015.

Taulukko 19. Toimituksen roolit vuosittain yli 1200 merkin artikkeleissa (N=326)

	2007		2011		2015	
toimituksen rooli	kpl	%	kpl	%	kpl	%
reagoiva	48	43,2	17	19,1	16	12,7
jatkava	30	27,0	15	16,9	43	34,1
aloitteellinen	33	29,7	57	64,0	67	53,2
yhteensä	111	100	89	100	126	100

Rahkonen (2006, 67–68) on luonut viitekehyksen myös toimittajan vallankäyttöä arvioimiseksi lehtijutuissa. Hänen mukaansa journalistilla voi olla jutun teossa neljä erilaista roolia: riippuvainen, itsenäinen, täydentävä tai haastava rooli. Riippuvainen journalisti ei aseta toimijoiden näkemyksiä kriittiseen yhteyteen tai haasta heitä. Jutuissa on useita suoria lainauksia, ja kerrontaa rytmitetään epäsuorilla esityksillä, jotka koostuvat usein haastateltavan esittämistä näkemyksistä. Uutistyyli on tyypillistä, ettei haastateltavan näkemyksiä kyseenalaisteta edes epäsuorasti asettamalla esimerkiksi vastakkaisia argumentteja. Äärimmäinen esimerkki riippuvuudesta on se, kun haastateltavan näkemykset pääsevät uutistekstiin sellaisenaan ilman merkkiä lainauksesta tai viittausta toimijaan.

Itsenäisessä journalismissa toimittaja on itsenäisesti määrittänyt jutun näkökulman ja sisällön. Näissä uutisissa ei ole juurikaan haastateltavien lainauksia edes epäsuorasti. Itsenäiseen journalismiin kyetäkseen toimittajan on oltava jonkinasteinen asiantuntija käsittelemällään alalla. Kaikki ajatukset eivät tietysti ole toimittajan omia, vaan ne ovat usein muodostuneet lähdekirjallisuutta lukemalla ja erilaisissa taustahaastatteluissa ja –keskusteluissa. Toimittaja on määritellyt joka tapauksessa erittäin itsenäisesti juttunsa näkökulman ja sisällön. (Rahkonen 2006, 68–69.) Itsenäistä journalismia edustavat muun muassa analyysijutut ja jutut, joissa toimittajat vastaavat itse esittämiinsä kysymyksiin. Niin sanottujen asiantuntijatoimittajien nostaminen esiin näyttäisi olevan trendi journalismissa. Enää ei ole erikoista, että jokin viestin haastattelee omaa toimittajaansa asiantuntijana (esim. HS. 27.1.2015).

Täydentävä journalismi tekee juttuun lisäyksiä tuomalla esiin jotain sellaista, jonka haastateltavat jättävät sanomatta joko tarkoituksella tai tarkoituksetta. Ero neljänteen tyyliin, haastavaan journalismiin on se, että täydentävä toimittaja tuo jonkin uuden ajatuksen esiin, mutta ei haasta sillä haastateltavaa. Haastava journalisti täydentää uutista, mutta tekee sen täydentävää tyyliä kriittisemmin. Haastavassa journalismissa toimijalle esitetään kriittinen väite. Toimittaja antaa kuitenkin haastateltavalleen mahdollisuuden vastata syytökseen, jotta uutinen säilyisi tasapainoisena. (Mt., 69–70.) Journalistien eettiset ohjeet edellyttävät, että jos jonkin tunnistettavissa olevan tahon toiminnasta esitetään tietoja, jotka asettavat tämän kielteiseen julkisuuteen, kritiikin kohteelle tulee varata tilaisuus esittää oma näkemyksensä jo samassa yhteydessä (JSN 2015).

Esa Reunasen (2014, 52–53) kyselytutkimuksen mukaan toimittajat tiedostavat, että lähteet puhuvat niin sanottuja osatotuuksia omasta näkökulmastaan. Tämän vuoksi toimittajat yleensä haastattelevat juttuun toista henkilöä täydentämään tietoa ja luomaan käsittelystä aiheesta paremman kokonaiskuvan. Toimittajat arvioivat lausuntojen pätevyyttä ja hankkivat tietoja mahdollisuuksien mukaan. Toimittajat kuitenkin huomauttavat, että nopeassa uutistyyssä asioiden varmentamiseen on aikaa vain rajallisesti. Toimittajan pitää myös ymmärtää käsiteltävänä olevan aihe, jotta hän voi arvioida haastateltavan lausuntojen totuudenmukaisuutta ja saada jutun kokonaiskuva ”totuutta” vastaavaksi.

Toimittajan tyypillisin rooli Helsingin Sanomien hallitusohjelmaa käsittelevissä jutuissa on täydentävä. Täydentävän journalismin osuus on 48 prosenttia vuosina 2007–2015 julkaistuissa uutisjournalismia edustavissa jutuissa. Toiseksi yleisin rooli on riippuvainen, jonka osuus on 44 prosenttia. Valtaosa uutisjournalismista on siis joko riippuvaista tai täydentävää. Itsenäisen journalismin osuus kahdeksan prosenttia, mitä voi pitää jopa yllättävän suurena. Hallitusohjelman käsittelyssä toimittaja sen sijaan ottaa erittäin harvoin haastavan roolin suhteessa haastateltavaan. Haastavan journalismin vähäinen osuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei hallituksen tekemää politiikkaa haastettaisi Helsingin Sanomien sivuilla. Kuten Reunasen kyselytutkimus osoittaa, journalistit yrittävät muodostaa julkisuuteen uutistapahtumista mahdollisimman hyvin ”totuutta” vastaavan kokonaiskuvan. Sen saavuttamiseksi ääni annetaan myös hallitusohjelmaan kriittisesti suhtautuville lähteille. Hallitusohjelmakeskusteluun osallistujien näkemyksiä vain kyseenalaistetaan jutuissa harvoin.

Toimituksen roolin tavoin myös toimittajan rooli muuttuu vähemmän riippuvaiseksi lähteestä, kun jutun merkkimäärä kasvaa (Taulukko 20). Syy tälle on varsin selkeä. Kun jutulle varattu tila kasvaa, kasvaa myös toimittajan vapaus laittaa lähteen tarjoama informaatio kontekstiin. Kun taas

käytettävissä oleva tila on pieni, pitää jutun sisältö tiivistää ja kertoa uutisesta vain kaikkein olennaisimmat asiat. Tällöin myös lähteen kokonaisvaikutus jutun sisältöön korostuu.

Taulukko 20. Toimittajan rooli ja juttujen merkkimäärä uutisjournalismissa vuosina 2007–2015 (%) (N=427)

	jutun merkkimäärä					
toimittajan rooli	alle 500 merkkiä	500-1200 merkkiä	1200-2000 merkkiä	2000-3000 merkkiä	3000-5000 merkkiä	yli 5000 merkkiä
riippuvainen	94,7	79,3	52,1	27,1	19,0	16,7
täydentävä	5,3	19,5	42,7	66,1	64,0	50,0
haastava	0	0	2,1	0	1,0	0
itsenäinen	0	1,2	3,1	6,8	16,0	33,3
yhteensä	19	82	96	118	100	12

Kun toimittajan roolia jutuissa tarkastelee vuosittain, on havaittavissa sama ilmiö kuin toimituksen rooleissa. Helsingin Sanomissa on julkaistu vuosina 2011 ja 2015 aiempaa vähemmän juttuja, jossa toimittajan rooli on riippuvainen. Osuus on laskenut vuosien 2007 ja 2011 välillä 56 prosentista alle 40 prosenttiin ja vuonna 2015 entisestään alle kolmannekseen. Samalla täydentävän, haastavan ja itsenäisen journalismin osuus on kasvanut. Kun arvioin aineiston luokitteluvaiheessa toimittajan roolia jutuissa, havaitsin, että luokittelua olisi voinut hyvin täydentää yhdellä toimittajan roolilla. Varsinkin vuoden 2015 aineistossa oli useita juttuja, jotka sijoittuivat täydentävän ja itsenäisen journalismin välimaastoon. Niistä kaikki on luokiteltu jatkavaksi journalismiksi, eli toimittajan rooli on vuonna 2015 ollut vieläkin riippumattomampi lähteestä.

Taulukko 21. Toimittajan rooli vuosittain uutismaisissa jutuissa (N=427)

	2007		2011		2015		yhteensä	
toimittajan rooli	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
riippuvainen	93	56,7	48	39,3	45	31,9	186	43,4
täydentävä	69	42,1	54	44,3	83	58,9	206	48,4
haastava	0	0	1	0,8	2	1,4	3	0,7
itsenäinen	2	1,2	19	15,6	11	7,8	32	7,5
yhteensä	164	100	122	100	127	100	427	100

Riippuvaisen journalismin osuus on alle 1200 merkin jutuissa huomattavasti suurempi kuin tätä pidemmissä jutuissa (Taulukko 21). Tämän vuoksi olen tutkinut toimittajien vallankäyttöä eri vuosina rajaamalla tarkastelun vain mitaltaan yli 1200 merkin juttuihin. Näin toimittajan roolin vertailua vuosien välillä ei vääristä se, jos jonain vuonna hallitusohjelman sisällöstä on julkaistu enemmän lyhyitä artikkeleita kuin toisena vuonna. Kun vuosien välisen tarkastelun rajaa yli 1200 merkin pituisiin juttuihin (Taulukko 22), voidaan todeta, että Helsingin Sanomien toimittajat ovat hallitusohjelman sisältöä käsittelevissä artikkeleissa vuosina 2011 ja 2015 vähemmän riippuvaisia lähteistään kuin vuonna 2007.

Jos pidemmissä jutuissa toimittajan rooli on riippuvainen, on juttuun yleensä haastateltu useampaa kuin yhtä toimijaa. Pitkissä jutuissa, joissa on vain yksi haastateltava, toimittajan asema on riippuvainen harvoin. Yli 3000 merkkiä pitkissä eli mitaltaan sivun pääjutuissa ainoastaan neljä henkilöä – Eero Heinäluoma, Mikko Paatero, Sanni Grahn-Laasonen ja Göran Åberg – on päässyt esittämään näkemyksiin niin, että toimittaja ei täydennä tai haasta heidän sanomaansa ja ovat jutun ainoa haastateltava.

Taulukko 22. toimittajan rooli vuosittain yli 1200 merkin jutuissa (N=326)

	2007		2011		2015		yhteensä	
toimittajan rooli	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
riippuvainen	49	44,1	21	23,6	33	26,2	102	31,4
täydentävä	60	54,1	49	55,1	80	63,5	189	58,2
haastava	0	0	1	1,1	2	1,6	3	0,9
itsenäinen	2	1,8	18	20,2	11	8,7	31	9,5
yhteensä	111	100	89	100	126	100	326	100

Taulukko 23. Toimituksen ja toimittajan roolit uutismaisissa jutuissa vuosina 2007–2015 (N=427)

	toimittajan rooli			
toimituksen rooli	riippuvainen	täydentävä	haastava	itsenäinen
reagoiva	110	34	1	0
jatkava	40	59	2	6
aloitteellinen	36	113	0	26

Toimittajan roolilla ja toimituksen roolilla on myös selvä yhteys (Taulukko 23). Toimittajan rooli on riippuvainen yli 75 prosentissa niistä jutuissa, joissa toimituksen rooli on reagoiva. Reagoivasta

journalismista taas yhdessäkään toimittajan rooli ei ole itsenäinen. Aloitteellisessa journalismissa toimittaja voi kuitenkin ottaa riippuvaisen aseman. Näissä jutuissa toimittaja haastattelee usein yhtä tai useampaa asiantuntijaa.

Toimituksen ja toimittajan roolilla näyttää olevan eroja sen mukaan, mitä eliittisektoria jutun päätoimija edustaa (Taulukko 24). Kaikkein riippuvaisin Helsingin Sanomat on ollut politiikan sektorista. Niissä jutuissa, joissa politiikan sektorin edustaja on päätoimija, yli puolessa toimittajan rooli on riippuvainen ja toimituksen rooli reagoiva. Toiseksi riippuvaisimpia toimittajat ovat järjestösektorista. Toimittajan asema on riippuvainen lähes puolessa jutuissa, joissa päätoimija on järjestösektorin edustaja. Myös reagoivien juttujen osuus on toiseksi suurin, kun päätoimija on järjestösektorin edustaja. Reagoivien juttujen osuus on kuitenkin enää alle neljännes, eli huomattavasti alhaisempi kuin päätoimijan ollessa politiikan sektorin edustaja. Poliitikkojen valta hallitusohjelman julkisuuteen on siis äärimmäisen korostunut. Sektori on lähteenä 56 prosentissa uutisista (Taulukko 13), ja myös sektorin valta-asema suhteessa toimittajaan ja toimitukseen on huomattavasti muita sektoreita suurempi.

Taulukko 24. Toimittajan ja toimituksen rooli uutisjutuissa suhteessa päätoimijan sektoriin vuosina 2007–2015 (N=397)

	toimittajan rooli				toimituksen rooli			
	riippuvainen		täydentävä, itsenäinen tai haastava		reagoiva		jatkava tai aloitteellinen	
eliittisektori	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
elinkeinoelämä	5	29,4	12	70,6	2	11,8	15	88,2
hallinto	14	30,4	32	69,6	5	10,9	41	89,1
joukkotiedotus	1	3,3	29	96,7	0	0,0	30	100,0
järjestö	24	47,1	27	52,9	12	23,5	39	76,4
kulttuuri	1	33,3	2	66,7	0	0,0	3	100,0
politiikka	111	52,9	99	47,1	115	54,8	95	45,2
tiede	15	37,5	25	62,5	4	10,0	36	90,0
yhteensä	171	43,1	226	56,9	138	34,8	259	65,2

Kuneliuksen ym. (2009, 322–326) mukaan tiedesektori saa hyvin näkyvyyttä julkisuudessa, mutta esiintyvät usein jutuissa, jonka näkökulma on jo valmiiksi rajattu. Tämä näkyy hallitusohjelman julkisuudessa siinä, että tiedesektorin toimintaan reagoidaan varsin harvoin, 10 prosentissa niistä jutuissa, joissa tiedesektorin edustaja on päätoimija.

Toimituksen reagoinnin pääasiallisia kohteiden tarkastelusta (Taulukko 25) voi havaita, kuinka keskeinen rooli valtainstituutioiden toiminnalla on hallitusohjelman julkisuuden rakentumisessa. Yli 60 prosentissa reagoivista tai jatkavasta journalismista on reagoitu hallitusohjelman julkistamiseen, eduskunnan tapahtumaan, kokoukseen tai muuhun päätöksen julkistamiseen. Reilu kymmenys reagoivasta journalismista ja on Helsingin Sanomien reagoimista muiden medioiden tai yksityishenkilöisen julkaisuihin. Tähän kategoriaan on luokiteltu myös kaikki STT:n jutut.

Aineiston perusteella muiden medioiden siteeraaminen on laskussa Helsingin Sanomissa. Vuonna 2007 siteerauksia on ollut 23 kappaletta. Määrä on laskenut ainoastaan neljään vuonna 2011 ja noussut seitsemään vuonna 2015. Helsingin Sanomat ei ole siteerannut juurikaan kilpailevia medioita, sillä viidessä seitsemästä on siteerattu blogikirjoitusta. Vuonna 2007 blogeja ei siteerattu kertaakaan ja vuonna 2011 vain kerran. Muita reagoinnin kohteita ovat tiedotteet, julkaisut ja kannanotot (osuus 9,2 prosenttia) ja julkiset esiintymiset (osuus 9,6 prosenttia). Julkisissa esiintymisissä toimittaja on mennyt paikalle esimerkiksi seminaariin tai kuuntelemaan päättäjän pitämää puhetta ja tehnyt jutun sen perusteella.

Taulukko 25. Uutisjournalismin reagoinnit kohteet vuosina 2007–2015 (N=250)

reagoinnin kohde	kpl	%
eduskuntakeskustelu tai kokous	45	18,0
julkinen esiintyminen	24	9,6
maailman tapahtuma	4	1,6
mielenosoitus	8	3,2
ohjelman julkistaminen	91	36,4
muu päätöksen julkistaminen	22	8,8
siteeraus	32	12,8
tiedote, julkaisu tai kannanotto	23	9,2
muu	1	0,4
yhteensä	250	100

Ruostetsaaren (2014, 183) mukaan poliittinen eliitti on muita eliittejä huomattavasti aktiivisempi kirjoittamaan blogeja. Koko valtaeliitistä kuudesosa kirjoittaa itse aktiivisesti blogia, mutta

poliittisesta eliitistä osuus on puolet. Omilla blogeilla eliitti kykenee parhaimmillaan nostamaan omia asioitaan tiedotusvälineiden julkisuuteen. Poliitikon blogikirjoitus on kuitenkin ollut aineistossani reagoinnin kohde vain kerran, ja suurimmassa osassa blogiteksteihin reagoinnista on reagoitu tiedesektorin kirjoitukseen.

Seuraavaksi esittelen, miten hallitusohjelmaa on käsitelty Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa, kolumneissa ja yleisönosastokirjoituksissa.

5.5. Pääkirjoitukset, kolumnit ja yleisönosasto

Tässä osiossa tarkastelen, miten hallitusohjelman sisältöä on käsitelty Helsingin Sanomissa julkaistuissa mielipidekirjoituksissa – siis pääkirjoituksissa, toimittajien ja vierailijoiden kolumneissa, kommenteissa ja yleisönosastokirjoituksissa. Kuten jo aiemmin olen tuonut esiin, mielipidejournalismi poikkeaa uutisjournalismista, koska siinä valtainstituutioiden osuus jutun synnyssä on pienempi kuin uutisjournalismissa. Mielipidejournalismissa toimittaja ei ole myöskään niin sidottu journalistiseen normiin tasapuolisesta ja neutraalista uutisoinnista, vaan hän voi ottaa varsin avoimesti kantaa jonkin asian puolesta.

Etzioni-Halevyn (1993) suhteellinen autonomisuus ilmenee symbolisen alamaisuuden puutteena. Lehti voi osoittaa autonomiaansa esimerkiksi paljastamalla uutisjutuissa jollekin eliittiryhmälle haitallista tietoa tai se voi kritisoida eliittejä mielipidekirjoituksissaan. Mielipidekirjoituksia tutkimalla voi myös tarkastella, onko journalismi muuttunut kantaaottavammaksi, kuten Kuneliuksen ym. (2009) haastattelemat valtaeliitin edustajat ovat todenneet.

Olen jakanut mielipidejutut kahteen luokkaan: esitteleviin ja kantaaottaviin juttuihin. Esittelevä juttu on asiantuntijakirjoitus, jossa käsitellään aihetta ottamatta kuitenkaan kantaa asiakysymyksiin, tässä tapauksessa hallitusohjelmaan. Esittelevät kirjoitukset voivat kuitenkin olla jostain näkökulmasta kirjoitettuja, vaikka ne eivät sisällä kannanottoa. Kantaaottavissa jutuissa otetaan taas kantaa johonkin poliittiseen asiakysymykseen. Olen luokitellut mielipidejutut myös sen mukaan, miten ne suhtautuvat hallitusohjelman linjauksiin. Mielipidejuttu voi olla myös esittelevä ja kriittinen. Artikkelin on luokiteltu näin, jos siinä on vallitsevana näkökulma, joka asettaa hallitusohjelman päätökset kriittiseen valoon.

Vaikka pääkirjoitusten tehtävä on ilmaista lehden mielipide, Helsingin Sanomat ottaa hallitusohjelmaa käsittelevissä yleensä esittelevän roolin (Taulukko 26). Esittelevien kirjoitusten osuus pääkirjoituksista on 60 prosenttia. Kantaaottavien pääkirjoitusten osuus on kuitenkin huomattava, 40 prosenttia. Pääkirjoitusten yleinen asenne hallitusohjelmaa kohtaan näyttää olevan

neutraali. Neutraalin aseman suhteessa hallitusohjelmaan ottavien juttujen osuus kaikista pääkirjoituksista on kaksi kolmasosaa. Lehti esittää valtainstituutiona myös varsin runsaasti kritiikkiä hallitusohjelmalle, sillä kriittisten kirjoitusten osuus on lähes neljännes kaikista pääkirjoituksista. Ohjelmaan suhtaudutaan avoimen myönteisesti selvästi harvemmin, 9,5 prosentissa pääkirjoituksista.

Taulukko 26. Pääkirjoitusten luokka ja suhtautuminen hallitusohjelmaan (%) (N=63)

suhtautuminen	esittelevä	kantaaottava
myönteinen	0	24,0
neutraali	92,1	28,0
kriittinen	7,9	48,0
N	38	25

Helsingin Sanomat on suhtautunut pääkirjoituksissaan kriittisimmin hallitusohjelmaan vuonna 2011, jolloin hieman yli kolmannes pääkirjoituksista oli kriittisiä ohjelmaa kohtaan. Kriittisten kirjoitusten osuus oli vuonna 2007 hieman yli viidennes, mutta vuonna 2015 vain reilu 15 prosenttia.

Näyttää siltä, että kolumneissa ja kommentteissa politiikan sisältöön otetaan huomattavasti varovaisemmin kantaa kuin pääkirjoituksissa (Taulukko 27). Helsingin Sanomien yksittäiset toimittajat ovat myös käsitelleet hallitusohjelman sisältöä varsin vähän mielipidekirjoituksissa. Lehden toimittajien kirjoittamia kolumneja tai kommentteja on vain 43, eli 6 prosenttia koko aineistosta. Toimittaja myös ottaa harvoin suoraan kantaa politiikan sisältöön, sillä toimittajan kolumneista tai kommentteista 17 prosenttia on sisällöllisesti kantaaottavia. Sen sijaan toimittaja voi ottaa kirjoituksessaan kriittisen näkökulman suhteessa hallituksen linjauksiin. Helsingin Sanomien toimittajan esittelevistä mielipidekirjoituksissa kolmanneksessa näkökulma hallitusohjelmaan on kriittinen. Huomioitavaa on myös se, ettei toimittajat näytä juurikaan kehuvaan politiikan sisältöä, vaan kirjoitusten perusvire on joko neutraali tai kriittinen.

Taulukko 27. HS:n toimittajien mielipidekirjoitusten luokka ja suhtautuminen hallitusohjelmaan (N=43)

suhtautuminen	esittelevä	kantaaottava
myönteinen	0	0
neutraali	66,7	42,9
kriittinen	33,3	57,1
N	36	7

Myös toimittajat ovat olleet kriittisimpiä ohjelmaa kohtaan vuonna 2011, jolloin kriittisten juttujen osuus toimittajien kolumneista ja kommenteista on ollut 54 prosenttia. On kuitenkin yllättävää, että kriittisyys on ollut suurempaa vuonna 2007 (osuus 36 prosenttia) kuin vuonna 2015 (osuus 26 prosenttia). Tosin kriittisten kirjoitusten määrä on noussut yhdellä vuonna 2015 vuoteen 2007 verrattuna.

Helsingin Sanomissa suurin osa vieraskolumneista julkaistaan pääkirjoitussivuilla. Lehdillä on erilaisia linjauksia siitä, millaisia näkemyksiä toimituksen ulkopuoliset kirjoittajat voivat esittää lehdessä. Toiset lehdet haluavat kirjoittajan arvojen vastaavan lehden omia lähtökohtia, kun taas toiset sallivat lehden näkemyksille vastakkaisiakin mielipiteitä. (Lerssi-Landenvesi 2014, 60.) Colemanin ja Rossin (2010, 74) mukaan erityisesti merkittävimmät mediat voivat olla haluttomia antamaan tilaa lehden näkemyksestä poikkeaville mielipiteille, jos ne voivat uhata tai haastaa median oman poliittisen agendan. Heidän mukaansa jotkut lehdet voivat kuitenkin valita tarjottujen kirjoitusten joukosta mieluummin provosoivia kuin maltillisia tekstejä.

Väite saa tukea hallitusohjelman julkisuuden tarkastelusta, sillä vierailijat ovat kolumneissaan selvästi kantaaottavampia ja myös kriittisempiä hallitusohjelmaa kohtaan kuin lehden omat toimittajat (Taulukko 28). Vierailijoiden kolumneissa lähes puolessa otetaan kantaa ohjelman sisältöön ja niistä viisi seitsemästä on kriittisiä hallitusohjelmaa kohtaan. Vieraskirjoittajien tarkastelussa otoskoko on kuitenkin sen verran pieni, että tulokset ovat ainoastaan suuntaa antavia. Myös vieraskolumnistien suhtautuminen hallitusohjelmaan on ollut kriittisintä vuonna 2011, jolloin kaikki kolme kirjoitusta ovat olleet kriittisiä.

Taulukko 28. Vieraskolumnien luokka ja suhtautuminen hallitusohjelmaan (%) (N=15)

suhtautuminen	esittelevä	kantaaottava
myönteinen	0	14,3
neutraali	75,0	14,3
kriittinen	25,0	71,4
N	8	7

Kuneliuksen ja hänen kollegojensa (2009) mukaan jonkin poliittisen hankkeen vastustajat, jotka eivät edusta valtavirtaa, pääsevät mielipideosastoilla enemmän ääneen kuin uutisjournalismissa. Tämä näkyy yleisönosastokirjoitusten julkisuudessa. Yleisönosastolla kantaaottavien juttujen osuus on selvästi suurempi kuin muissa mielipidekirjoituksissa ja suurin osa kirjoituksista on kriittisiä hallitusohjelman sisältöä kohtaan. Kantaaottavien ja kriittisten juttujen osuus kaikista

yleisönosastokirjoituksista on 56 prosenttia. Kun tarkastellaan ainoastaan kantaaottavia artikkeleita, osuus nousee 68 prosenttiin (Taulukko 29). Yleisönosastossa korostuu tavallisen kansan rooli verrattuna lehden muuhun sisältöön, joka on suurelta osin eliittien hallussa. Osittain tämän vuoksi yleisönosastolla korostuu myös kritiikki harjoitettua politiikkaa kohtaan.

Taulukko 29. Yleisönosastokirjoitusten luokka ja suhtautuminen hallitusohjelmaan (%) (N=160)

suhtautuminen	esittelevä	kantaaottava
myönteinen	0	17,6
neutraali	96,6	14,5
kriittinen	3,4	67,9
N	29	131

Tarkastelujakson aikana Helsingin Sanomat on kritisoinut hallituksen talouspolitiikkaa neljässä pääkirjoituksessa, joista kaikki on julkaistu vuonna 2011 (Taulukko 30). Kritiikkiä on saanut se, etteivät hallituksen toimet julkistalouden tasapainottamiselle ole olleet riittäviä. Arvostelussaan lehti nojaa jokaisessa jutussa valtaeliittiin kuuluvaan auktoriteettiin, joko valtiovarainministeriön politiikkasuosituksiin julkistalouden tasapainottamiseksi tai ministeriön valtiosihteerin Raimo Sailaksen lausuntoon tarvittavista toimista. Ministeriö näyttää olleen Helsingin Sanomille erittäin suuri auktoriteetti ainakin vuonna 2011. Sen arvio taloustilanteesta on esitetty lehdessä jopa ”faktana” (HS 22.5.2011).

Taulukko 30. Pääkirjoitusten kritiikin kohteet (N=15)

jutun aihe	kpl
asunto- ja liikennepolitiikka	1
koulutuspolitiikka	1
kulttuuri- ja liikuntapolitiikka	1
ohjelman kokonaisuus	3
sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka	5
talous	4
yhteensä	15

Hallituksen sosiaali- ja terveystaloudellinen politiikka on ollut kritiikin kohteena pääkirjoituksissa viidesti. Vuonna 2007 lehti on ollut pettynyt siihen, että hallitusohjelmasta ”on unohdettu köyhimmät” ja että ”köyhiä lapsiperheitä kyykytetään”. Vuoden 2007 jälkeen lehden päätoimittaja on vaihtunut kahdesti. Silti lehden linja vaikuttaa pysyneen samana ainakin tässä suhteessa, sillä myös vuonna 2015

pääkirjoituksissa on suhtauduttu kahdessa pääkirjoituksessa kriittisesti köyhien lapsiperheiden tilanteessa tapahtuneisiin heikennyksiin. Viides kritiikin kohde sosiaali- ja terveystalouden aiheissa oli soten maakuntamalli.

Toimittajien kolumnien hallitusohjelmaan kohdistuvassa kritiikissä painottuu substanssin sijaan pintapuolisemmat asiat. Esimerkiksi kolmessa toimittajan esittelevässä ja näkökulmaltaan kriittisessä kolumnissa on käsitelty hallitusohjelmaperin sisäisiä ristiriitaisuuksia tai ohjelman epäselvää kieltä. Selviä kannanottoja hallitusohjelman sisältöä kritisoivia kannanottoja vain kolme, joissa moititaan hallituksen talous- ja aluepolitiikkaa vuonna 2011 sekä metropolipolitiikkaa vuonna 2007.

Seuraavaksi summaan tutkimustulokseni yhteen ja pohdin Helsingin Sanomien tulevaisuutta valtainstituutiona.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

Tämän tutkielman tehtävänä oli selvittää Helsingin Sanomien asemaa valtainstituutiona demokritismin kontekstissa. Pysin luomaan kuvaa siitä, missä määrin lehti käyttää itsenäisesti valtaa ja missä määrin eliitit käyttävät valtaa siihen nähden, ja analysoimaan, onko sen asemassa tapahtunut muutosta vuosien 2007–2015 välisenä aikana.

Analyysin perusteella voin sanoa, että Helsingin Sanomat on tullut agendan määrittelyssään riippumattommaksi liittiryhmistä. Tämä näkyy siinä, että toimituksen rooli uutisjutuissa on entistä useammin reagoivan sijaan aloitteellinen. Myös toimittajan asema suhteessa lähteeseen on ollut vähemmän riippuvainen vuosina 2011 ja 2015 kuin vuonna 2007. Sen sijaan itsenäisen journalismin osuus on ollut nousussa vuoden 2007 jälkeen. Toimittajien vuonna 2008 esittämät uhkakuvat (Jyrkiäinen 2008) eivät näytä toteutuneen ainakaan Helsingin Sanomien hallitusohjelman julkisuuden perusteella. Toimittajien analyttisyys ja itsenäisyys eivät ole vähentyneet, vaan kasvaneet ainakin Helsingin Sanomissa.

Uutisjournalismissa toimittaja näyttää siis ottavan kuvailevan roolin sijaan entistä useammin uutistapahtumia ja asioita selittävän ja tulkitsevan roolin, eli arviot mediainerventionismin kasvusta (Niemi 2014) saavat tukea aineistosta. Pitkäsén (2009, 86) mukaan toimittajat kokevat, että heidän valtansa on kasvanut 2000-luvulla. Heidän mukaansa politiikan julkisen agendan määrittelyvalta on siirtynyt yhä enemmän journalistille ja tämä kehitys on vahvistanut journalismin riippumattomuutta ja median vaikutusvaltaa. Kehitys näyttää jatkuneen myös Pitkäsén kirjoituksen jälkeen.

Aloitteellisuuden kasvua on nähtävissä myös Helsingin Sanomien julkisuudessa ennen vaaleja. Kävin aineiston keräämisvaiheessa läpi hallitusohjelmaa käsittelevät artikkelit vuosina 2007 ja 2011. Vuonna 2007 ennen vaaleja on nähtävissä sama trendi kuin hallitusohjelman julkistamisen jälkeisessä julkisuudessa. Toimituksen rooli oli pääasiassa reagoiva, ja suuri osa julkisuudesta oli reagointia poliitikkojen julkisiin esiintymisiin kuten vaalitulaisuuksiin. Kasvaneesta aloitteellisuudesta vuonna 2011 kertoo esimerkiksi se, että Helsingin Sanomat esitteli laajassa juttusarjassa järjestöjen toiveita hallitusohjelmaan. Hieman kärjistäen lehti näytti havahtuneen hallitusohjelman merkitykseen politiikkaa ohjaavana asiakirjana vuonna 2011 ja on pitänyt myös itse yllä julkista keskustelua siitä ennen vaaleja.

Journalismin kantaottavuuden kasvua on kuvattu termillä medioituminen. Sen kolmannessa vaiheessa mediajulkisuus ei enää määrity politiikan asialistan perusteella, vaan mediajulkisuutta alkaa säädellä tiedotusvälineiden oma logiikka (Herkman 2011, 25). Medioitumiskehitystä näyttää tapahtuneen analyysini perusteella myös Helsingin Sanomissa. Pitkäsén (2014, 224) mukaan

medioitumisen taustalla on ollut poliittis-yhteiskunnallisen tilanteen muuttuminen ja median kilpailutilanteen kiristyminen.

On huomioitava, että Helsingin Sanomien muutos itsenäisempään suuntaan näyttää tapahtuneen vuosien 2007 ja 2011 välisenä aikana. Selitys sille, miksi näin on käynyt, vaikuttaa varsin selkeältä. Kiristynyt kilpailu ja median murros ovat pakottaneet Helsingin Sanomat ottamaan analyttisemmän ja taustoittavamman roolin. Internetin ja sosiaalisen median aikakaudella reagoivat ja riippuvaiset uutiset ovat väistämättä vanhoja uutisia seuraavan päivän lehdessä, jossa uutistapahtumia pyritään nykyään jatkamaan, taustoittamaan ja analysoimaan. Riippuvainen ja reagoiva journalismi on tuskin katoamassa Helsingin Sanomista, vaan se on todennäköisesti siirtynyt painetusta lehdestä verkkoon.

Herkmanin (2011, 57) mukaan politiikan journalismin julkisuus määrittyy suurelta osin poliittisen järjestelmän agendan mukaan. Hänen mukaansa pääosa aiheista määrittyy johtavien politiikan instituutioiden ja toimijoiden kautta, kun taas mediasta lähtöisin olevia avauksia tehdään harvemmin. Analyysin perusteella totutut toimintatavat ja rutiinit ohjaavat edelleenkin toimittajan työtä paljon, ja politiikan journalismi perustuu edelleen pitkälti siihen, mitä eliitit tekevät.

Eliittien valta näkyy selvästi hallitusohjelman julkisuudessa. Kun tarkastellaan artikkelien toimijoita, 65 prosenttia kaikista toimijoista kuuluu joko valtaeliittiin tai alaeliittiin. Hallitusohjelman julkisuus on siis tiukasti yhteiskunnan ylimpien kerrostumien hallussa. Valtaeliitin osuus julkisuudessa on toimija-analyysin perusteella kuitenkin laskussa, ja Helsingin Sanomissa tavallinen kansa pääsee entistä useammin ääneen myös hallitusohjelman käsittelyssä. Iltaapäivälehtiä on pidetty perinteisesti päivälehtiä näkökulmiltaan ja aihevalinnoiltaan lähempänä tavallisia ihmisiä, ja myös eliitit ovat esittäneen näkemyksen, että iltaapäivälehdet edustavat kansan mielipiteitä (esim. Kunelius ym. 2009, 281, 306). Päätoimijoiden analyysin perusteella Helsingin Sanomat näyttää tulleen ainakin haastateltavien valinnassa lähemmäksi kansaa. Tästä ei voi kuitenkaan tehdä johtopäätöstä, että Helsingin Sanomat olisi tältä osin muuttunut iltaapäivälehtien kaltaiseksi ja ikään kuin kauemmaksi eliiteistä. Bergin ym. (2009) mukaan iltaapäivälehdistä ja Helsingin Sanomissa ovat pienin painotuseroin esillä samat henkilöt, mutta ne ovat aihevalinnoiltaan ja lähestymistavoiltaan erilaisia.

Journalismin rutiinit ja toimintatavat näkyvät myös siinä, kuinka usein politiikan sektorin edustaja on jutun päätoimija. Uutisjutuissa politiikan sektorin osuus päätoimijoista on yli puolet, ja toimittajan ja toimituksen rooli on suhteessa muihin sektoreihin riippuvaisempi, kun päätoimijana on poliittisen sektorin edustaja. Poliittisen sektorin osuus on kuitenkin yllättäen hieman pienempi päätoimijoista kuin Bergin ym. (2009) politiikan julkisuutta käsittelevässä tutkimuksessa ja hallinnon, järjestöjen ja tieteen osuus on taas suurempi. Poliitikkojen painoarvo on siis hieman pienempi joko Helsingin

Sanomissa verrattuna Turun Sanomiin ja Aamulehteen tai hallitusohjelman julkisuudessa verrattuna politiikan julkisuuden perusvirtaan.

Myös Suomen poliittisen järjestelmän korporatiivinen luonne tulee ilmi hallitusohjelman julkisuudessa. Järjestösektori on useimmin käytetty uutisten lähde politiikan sektorin jälkeen. Vallasta kertoo myös se, että toimittajat ja toimitukset ovat poliittisen sektorin jälkeen toiseksi riippuvaisimpia järjestösektorista. Myös tiede- ja hallintosektorien osuus hallitusohjelman julkisuudesta on merkittävä, mutta heidän roolinsa näyttää olevan hallituksen toimien kommentointi. Tiedesektorin valta mediassa on suurelta osin asiantuntijavaltaa, sillä heidän näkemyksensä voi ainakin olettaa perustuvan tutkittuun ja puolueettomaan tietoon (Väliaverron 1997, 192). Myös hallinnon edustajat esiintyvät mediassa usein asiantuntija-asemassa, mutta heidän roolinsa on yleensä selittää, miten hallitusohjelman kirjaukset vaikuttavat käytännössä hallinnonalalla.

On selvää, ettei joukkotiedotus on huomattavasti riippuvaisempi muista eliiteistä kuin esimerkiksi politiikan sektori tai järjestösektori. Myös Bourdieu (2005, 33) on huomauttanut, että journalismin kentän autonomia suhteessa erityisesti politiikan ja talouden kenttään on varsin heikko. Etzioni-Halevyn (1993) mukaan riippumattomuuden ei tarvitse olla absoluuttista, vaan se näkyy symbolisen alamaissuhteen puuttumisena. Kuneliuksen ym. (2009) tutkimuksen perusteella käy ilmi, että eliitin edustajat pitävät Helsingin Sanomia merkittävänä itsenäisen vallankäyttäjänä. Lehtiaineistossa riippumattomuus näkyy esimerkiksi siinä, että lehden mielipidekirjoitusten yleisvire päättäjiä kohtaan näyttää olevan enemmän kriittinen kuin myötäilevä.

Bennetin (2007, 54–55) mukaan tiedotusvälineiden uutisten näkökulmat ja teemat heijastelevat usein vallassa olevien puolueiden mielipiteitä. Aineistoni perusteella voin sanoa, etteivät Helsingin Sanomien pääkirjoitusten ja omien toimittajien kolumnien ja kommenttien aiheet juurikaan poikkea uutisjournalismin aihevalinnoista. Hallitusohjelman julkisuuden perusteella näyttää kuitenkin siltä, että lehdellä on oma jonkinlainen agendansa, joka tulee esiin pääkirjoitussivuilla. Lehti on pysynyt kannanotoissaan varsin johdonmukaisena, vaikka sen päätoimittaja on vaihtunut tarkastelujakson aikana kahdesti.

Pietilä ja Sondermannin (1994, 152) mukaan Helsingin Sanomien toimitus ottaa itse toimijana etäisyyttä yhteiskunnallisesti vaikeisiin asioihin ja vaikeissa asioissa sananvalta annetaan useimmiten lähteille. Tästä on havaittavissa merkkejä aineistossa. Silloinkin, kun hallitusohjelman sisältöön otetaan kantaa, referoidaan yleensä joidenkin muiden tahojen näkemyksiä. Esimerkiksi kritiikissä hallituksen finanssipolitiikka kohtaan on nojattu jokaisessa tapauksessa valtiovarainministeriön laskelmiin.

Helsingin Sanomien omien toimittajien kolumnien ja näkökulmien osuus aineistosta on varsin pieni, Niiden osuus on kuitenkin lievässä nousussa. Juttutyypit ovat muuttuneet enemmän sellaisiksi, jotka mahdollistavat toimittajalle suuremman vapauden ottaa kantaaottava tai tulkitseva asema. Tämä on ainakin indikaattori siitä, että toimittajat eivät ota enää niin paljon etäisyyttä yhteiskunnallisesti merkittäviin aiheisiin. Tosin niiden käsittelyssä Helsingin Sanomien toimittajat näyttävät olevan hyvinkin maltillisia. Tämä ei johdu välttämättä toimituksen johtoportaan linjauksesta, vaan toimittajat saattavat myös varoa leimaantumista yleisön silmissä jonkin poliittisen ideologian kannattajaksi.

Tutkielmani lopuksi pohdin vielä Helsingin Sanomien tulevaisuutta.

6.1. Näivettykö Helsingin Sanomat median murroksessa?

Helsingin Sanomien aseman kehitys osana eliittivallan rakennetta näyttää osittain ristiriitaiselta. Vuosien 2007 ja 2015 välisenä aikana sen toimituksen työntekijämäärä ja tilaajien määrä on laskenut huomattavasti. Internetin ja sosiaalisen median tulo informaatiokanavana perinteisten medioiden rinnalle on tarkoittanut sitä, että tietoa hankitaan ja välitetään valtavasti myös journalistisen kentän ulkopuolella. Yhteiskunnallista keskustelua on mahdollista käydä ja vallanpitäjiä vahtia myös ilman journalismia (Luostarinen 2014, 17).

Journalismi on menettänyt valta-asemaansa julkisuuden portinvartijana. Poliitikot ja muut päättäjät tavoittavat suuria yleisöjä esimerkiksi Twitterissä ja Facebookissa ilman sitä, että journalistit suodattaisivat jollain tavoin heidän sanomaansa. Entisellä pääministerillä Alexander Stubbilla oli Twitterissä 262 000 seuraajaa maaliskuussa 2016. Muun muassa Timo Soini on korostanut sosiaalisen median vaikutusta poliittisessa viestinnässä. Hänen mukaansa tietynlaiset mielipiteet eivät olisi koskaan saaneet julkisuutta valtamedioissa, mutta internetin blogi-kirjoitukset avasivat väylän julkisuuteen myös näille näkemyksille (Soini 2014, 23). Helsingin Sanomien yhden keskeisimmän valtaresurssin, sen julkisuustilan, merkitys on siis vähentynyt. Samaan aikaan kun sen merkitys valtainstituutiona näyttää heikentyneen, sen riippumattomuus eliittirakenteen muista toimijoista näyttää kuitenkin kasvaneen.

Mikä sitten on Helsingin Sanomien tulevaisuus valtainstituutiona? Kun mediatalo on tekemässä irtisanomisia, kuullaan yleensä tuttu lause: väkeä pyritään vähentämään niin, ettei se näy lehden sisällössä. Tieteellisin keinoin on mahdotonta tai ainakin hyvin hankalaa arvioida journalistisen sisällön laadukkuutta. Perinteisesti laadukkaan journalismin merkinä on kuitenkin pidetty sitä, että juttua tehdessä on hankittu mahdollisimman paljon tausta-aineistoa, esimerkiksi haastatteluin muuta lähdeaineistoa käyttämällä. Aineistoni perusteella taustoittava työ on joko nousussa tai vaihtoehtoisesti toimittajat tuovat tausta-aineistonsa paremmin esiin jutuissa.

Selvää kuitenkin on, että resurssien vähentymisen jatkuminen ei voi olla näkymättä jollain aikavälillä myös lehden sisällön laadussa. Yleinen ilmapiiri alalla on, että YT-neuvottelujen kierre on paremminkin kiihtymässä kuin hiljentymässä. Helsingin Sanomien tulevaisuuden kannalta avainasia on, miten lehti pystyy sopeutumaan uudenlaiseen ympäristöön, jossa ihmisten mediakulutus painottuu entistä enemmän paperilehden sijaan digitaalisiin sisältöihin. Paperilehden tilauskanta kääntyy tuskin enää nousuun, joten tulovirrat tulevat jatkossa digitaalisesta sisällöstä – niin lukijoilta kuin ilmoittajilta.

Median murros on yleismaailmallinen ilmiö, ja perinteiset mediat ovat joutuneet vaikeuksiin ympäri maailmaa. Rohkaiseviakin esimerkkejä on. Vuoden 2015 lokakuussa New York Times ilmoitti, että se oli ylittänyt miljoonan digitilaajan määrän. Lehden ilmoituksen mukaan sen tilaajamäärä oli noussut korkeammaksi kuin kertaakaan 164-vuotisen historiansa aikana (New York Times 2015). Menestyminen digiaikana ei siis ole mahdotonta perinteisille sanomalehdille.

Tarvitaanko yhteiskunnassa edes nykyään suuria ja vahvoja mediataloja? Kuten Luostarinen (2014) on tuonut esiin, vallanpitäjiä voi nykyään valvoa ja yhteiskunnallista keskustelua käydä myös ilman perinteistä mediaa. Keskustelua voi käydä sosiaalisessa mediassa, ja valtaapitävien valvonnasta vastaavat entistä useammin blogosfäärin kansalaisjournalistit. Internetin ja sosiaalisen median myötä tavallisen ihmisen saatavilla olevan tiedon määrä on kasvanut räjähdysmäisesti. Verkosta on saatavilla runsaasti niin sanottua vaihtoehtoista tietoa, jota ei ole saatavilla perinteisissä medioissa. Nykymediaa voi kuluttaa helposti niin, että suodattaa pois kaiken sen informaation, joka ei vastaa omaa maailmankatsomusta.

Tämän vuoksi journalismille on yhteiskunnallinen tarve myös tulevaisuudessa. Itse asiassa sen tarpeen voi nähdä jopa kasvavan (esim. Heinonen & Ruotsalainen 2014, 5). Koska saatavilla olevan informaation määrä on niin valtava ja sen tuottamisen taustalla on usein ainakin jonkin tahon intressi, tiedon tarjoajan ja kuluttajan välissä on tilausta journalismille, joka arvioi ja taustoittaa informaatiota. Äärimmäinen uhkakuva on, että jos kaupallisen median alamäki jatkuu joukkotiedotuseliittiä jää Suomessa yksin edustamaan Yleisradio, jonka asema journalistisella kentällä on vahvistunut viime vuosina suhteessa kaupalliseen mediaan. Tästä kertoo muun muassa useiden päällikkötason toimittajien siirtyminen kaupallisen median leivistä Yleisradioon.

Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, millainen Helsingin Sanomien asema on osana Suomen eliittirakennetta. Eliiteille Helsingin Sanomat on edelleen merkittävä tekijä, jota seurataan tiiviisti ja jossa esiintymisellä koetaan olevan positiivinen vaikutus myös omiin valtaresursseihin (Kunelius ym. 2009). Ruostetsaaren tutkimuksen (2014) perusteella eliitit näyttävät edelleenkin hahmottavan

mediakentän pitkälti painettujen sanomalehtien kautta. Eliittien yleisin mediastrategia oli haastattelun antaminen sanomalehdelle.

Halusin selvittää, miten Kuneliuksen ja hänen kollegojensa (2009) tutkimuksessa esiin tulleet valtaeliitin suhteet mediaan ja yleiset mediatrendit näkyvät Helsingin Sanomien sisällössä. Onnistuin tässä mielestäni tyydyttävästi, sillä lehtiaineistossa oli nähtävissä samoja trendejä, joista tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu. Helsingin Sanomat näyttää muuttuneen hieman riippumattommaksi eliittien toiminnasta ja journalismi on muuttunut ilmaisussaan vapaampaa muotoon, joka mahdollistaa kantaaottavuuden kasvamisen.

Tutkimus jätti myös avoimeksi monia kysymyksiä, joihin voisi etsiä vastauksia laajemmalla tutkimusaineistolla. Koska tutkimukseni aineistona olivat hallitusohjelmaa käsittelevät artikkelit, on oltava maltillinen sen arvioinnissa, miten muutokset näkyvät politiikan julkisuuden perusvirrassa. Esimerkiksi kysymykseen, ottaako lehti valtainstituutioon etäisyyttä yhteiskunnallisesti vaikeisiin kysymyksiin, voisi hakea vastausta vertaamalla kantaaottavuuden tasoa tärkeistä päätöksistä käytävässä keskustelussa politiikan journalismin keskustelun perusvirtaan. Laajemmalla aineistolla saataisiin myös kuvaa siitä, kuinka eliitit osallistuvat keskusteluun yleisönosastolla ja vieraskolumneissa. On myös mielenkiintoista nähdä, tapahtuuko toimituksen ja toimittajan roolissa muutoksia myös tulevaisuudessa. Kuten totesin aiemmin, mikään ei viittaa siihen, että median ja journalismin murros olisi loppumassa.

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRIKÄLTIKÄ

Helsingin Sanomien hallitusohjelmaa käsittelevät artikkelit 16.4.–31.5.2007, 15.6.–31.7.2011 ja 26.5.–7.7.2015.

KIRJALLISUUS

Alasuutari Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Bachrach, Peter & Baratz, Morton (1970) *Power and Poverty: Theory and Practice*. New York: Oxford University Press.

Berg, Laura, Niemi, Mari K., Pernaa, Ville, Pitkänen, Ville & Railo, Erkka (2009) Poliitiikan julkisuuden perusvirta. Teoksessa Pernaa, Ville, Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.) *Poliitiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora.

Bennet, Lance W. (1990) Towards a Theory of Press-State Relations in the United States. *Journal of Communication* 40:2, 103–105.

Bennett, Lance W. & Lawrence, Regina G. & Livingston, Steven (2007) *When the Press Fails: Political Power and the News Media from Iraq to Katrina*. Chicago: The University of Chicago Press.

Bourdieu, Pierre (2005) The Political Field, the Social Science Field, and the Journalistic Field. Teoksessa Benson, Rodney & Neveu, Erik (toim.) *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge, Malden: Polity Press.

Coleman, Stephen & Ross, Karen (2010) *The Media and the Public. "Them" and Us" in Media Discourse*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Elinkeinoelämän valtuuskunta (1998) *Globaalistuminen ja Suomi: EVA-raportti maailman yhteenkasvamisesta, 1998*. Helsinki: EVA.

Etzioni-Halevy Eva (1993) *Classes and Elites in Democracy and Democratization*. New York ja Lontoo: Garland.

Fowler, Roger (1991) *Language of the News. Discourse and Ideology in the Press*. Lontoo: Routledge.

Gans, Herbert (1979) *Deciding what's news. A study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. New York: Pantheon Books.

- Haavisto Ilkka (2014) *Neljäs Suomi. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2014*. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Habermas, Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos: tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Alkuteos Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Suomentanut Veikko Pietilä. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (1978) *Policing the Crisis. Mugging, the State, and Law and Order*. Basingstoke: MacMillan.
- Hakala, Salli (2015) *Vallan merkilliset tiedottajat. Professionalisaatio ministeriöiden viestinnässä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Harju, Auli (2002) *Journalistisen työn sääntely ja ammattietiikka*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Heinonen, Sirkka & Ruotsalainen, Juho (2014) *Sirpaleinen symbioosi. Media ja journalismi 2030. Heikkoja signaaleja ja uusia alkuja*. Turku: Turun yliopisto.
- Helsingin Sanomat 8.10.2006.
- Helsingin Sanomat 22.5.2011.
- Helsingin Sanomat 8.1.2014.
- Helsingin Sanomat 26.3.2014.
- Helsingin Sanomat 10.1.2015.
- Helsingin Sanomat 27.1.2015.
- Helsingin Sanomat 20.10.2015.
- Herkman, Juha (2011) *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha (2009) Journalismi markkinoilla. Konserni- ja mediajournalismia. Teoksessa Esa Väliaverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. 32–49. Helsinki: Gaudeamus.
- Holmberg, Jukka (2004) *Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehti uutisissa 1987–2003*. Väitöskirja. Jyväskylä: University Printing House.
- Isotalus, Pekka & Almonkari, Merja (2014) Mediatization and Political Leadership: Perspectives of the Finnish Newspapers and Party Leaders. *Journalism Studies* 15:3, 289–303.
- Jyrkiäinen, Jyrki (2008) *Journalistit muuttuvassa mediassa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 50. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Karvala, Kreetta (2014) *Kaaoksen kesyttäjät : Utismediat nettimurroksessa 2006-2012*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kivioja, Pasi (2008) *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan murroksessa*. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A 106. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kensichi, Linda Jean (2004) No Cure for What Ails Us. The Media-Constructed Disconnect between Societal Problems and Possible solutions. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 81:1, 53–66.
- Kunelius, Risto; Noppari Elina & Reunanen Esa (2009) *Media vallan verkoissa*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
- Lerssi-Lahdevesi, Arja (2015) *Aina jonkun asialla, vai...? Sitoutumattomat sanomalehdet yhteiskunnallisina vaikuttajina pääkirjoitussivuillaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lindblom, Toni (2009) *Uuden median murros Alma Mediassa, Sanoma Osakeyhtiössä ja Yleisradiossa 1994–2004*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lukes, Steven (2005) *Power, A Radical View*. Toinen painos. Pagarave Macmillan.
- Luostarinen, Heikki (1998) Vahvojen asialla? Julkisuuden hallinnan mekanismit ja journalismin itsenäisyys. Teoksessa Kivikuru Ullamaija & Kunelius Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä*. Helsinki: WSOY.
- Luostarinen, Heikki (2014) Irti Venäjästä, kapitalismista ja pomoista. Teoksessa Luostarinen, Heikki & Raittila, Pentti (toim.) *Journalistin vapaus*. Tampere: Vastapaino.
- McNair, Brian (2006) *Cultural Chaos. Journalism, news and power in a globalised world*. London: Routledge.
- McQuail, Dennis (2000) *McQuail's Mass Communication Theory*. Lontoo: Sage.
- Mills, C Wright (1959) *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Möra, Tuomo (1999) *EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994*. Viestinnän väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Niemi, Mari K. (2014) *Kaksi tietä huipulle. Media ja puoluejohtajuus Suomessa naisten noususta populismin aaltoon*. Poliittisen historian väitöskirja, Turun yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto.

- Nieminen, Hannu (1998) Viestintä ja demokratia. Kohti pluralistista julkisuutta? Teoksessa Kivikuru Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä*. Helsinki: WSOY.
- Parry, Geraint (1969) *Polical Elites*. London: Allen & Unwin.
- Parsons, Talcott (1986) Power and the Social System. Teoksessa Lukes, Steven (toim.) *Power*. Oxford: Blackwell.
- Pernaa, Ville & Pitkänen Ville (2006) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994) *Sanomalehden yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pitkänen, Ville (2009) Poliitiikan journalismin yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa Pernaa, Ville, Niemi Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.) *Poliitiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Pitkänen, Ville (2014) *Puolueiden keskustelutilaisuuksista mediatapahtumiksi. Television vaaliohjelmien ja niihin liittynyt sanomalehtijulkisuus 1960-luvulta 1980-luvulle*. Turku: Turun yliopisto.
- Rahkonen, Juho (2006) *Journalismi taistelukenttänä. Suomen Nato-jäsenyydestä käyty julkinen keskustelu 2003-2004*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ridell, Seija (1997) Miten uutinen puhuttelee? Journalistiset tekstit retorisisina sosiaalisina muotoina. Teoksessa Anu Koivunen & Veijo Hietala (toim.) *Kanavat auki! Televisiotutkimuksen lukemisto*. Turku: Turun yliopisto.
- Ruostetsaari Ilkka (1992) *Vallan ytimessä*. Tampere: Gaudeamus.
- Ruostetsaari Ilkka (2003) *Valta muutoksessa*. Helsinki: WSOY.
- Ruostetsaari Ilkka (2014) *Vallan sisäpiirissä*. Tampere: Vastapaino.
- Salminen, Esko (2006) *Mediavallan aika*. Helsinki: Edita.
- Schudson, Michael (2003) *The Sociology of News*. New York & London: W.W. Norton Company.
- Seppänen, Janne & Väliaverron, Esa (2012) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Soini, Timo (2014) *Peruspomo*. Helsinki: WSOY.

- Strömbäck, Jesper & van Aelst, Peter (2013) Why Political Parties Adapt to the media: Exploring the Fourth Dimension of Mediatisation. *International Communication Gazette* 75:4, 341–358.
- Suhonen, Pertti (1994) *Mediat, me ja ympäristö*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Tilastokeskus (2007) *Suomen tilastollinen vuosikirja 2007*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2011) *Suomen tilastollinen vuosikirja 2011*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2014) *Suomen tilastollinen vuosikirja 2014*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Töttö, Pertti (2004) *Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.
- Valtioneuvoston kanslia (2007) *Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma*. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/368562/hallitusohjelma-vanhanen-II/2a27514c-b939-4bb6-9167-ce886c358dff>.
- Valtioneuvoston kanslia (2015) *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma*. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavissa: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82.
- Van Aelst, Peter & Walgrave, Stefaan (2006) The Contingency of the Mass Media's Political Agenda Setting Power: Toward a Preliminary Theory. *Journal of Communication* 56, 88–109.
- Virkkunen, Janne (2013) *Päivälehdien mies*. Helsinki: WSOY.
- Väliverronen, Esa (1997): Mediat ympäristöpolitiikan areenana. *LTA* 2/97. 186–192. Saatavissa: http://lta.hse.fi/1997/2/lta_1997_02_a5.pdf.
- Wiberg, Matti (2009) *Hallitseeko hallitus?* Sastamala: Kunnallisalan kehittämissäätiö KAKS.
- Weber, Max (1978) *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*. Editoinut Roth Günter & Wittich, Claus. Berkeley: University of California Press.
- Willis, Jim (2010) *The Mind of a Journalist. How reporters view themselves, their world, and their craft*. USA: SAGE Publications.

INTERNET-LÄHTEET

Julkisen sanan neuvosto (2015) *Journalistin ohjeet*. Saatavissa: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu: 19.2.2015.

Helsingin Sanomat (2013) *Helsingin Sanomien periaatelinja*. Saatavissa: <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305633947683>. Luettu: 12.3.2016.

Media Audit Finland (2015a) *LT-Levikkotilasto 2014*. Saatavissa: <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2015/09/LTtilasto2014.pdf> . Luettu: 8.10.2015.

Media Audit Finland (2015b) *KMT syksy 2014/kevät 2015: lukijamäärät ja kokonaistavoittavuudet*. Saatavissa: <http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2015/09/Lukijamaarat-ja-kokonaisuustavoittavuudet.pdf> . Luettu: 9.10.2015.

New York Times (2015) *The New York Times Reaches a Milestone, Thanks to Our Readers*. Saatavissa: <http://www.nytimes.com/2015/10/05/business/the-new-york-times-reaches-a-milestone-thanks-to-our-readers.html>. Luettu: 3.3.2016.

Tilastokeskus (2015) *Suurilevikkisimmät sanomalehdet*. Saatavissa: http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_kulttuuri.html#sanomalehdet. Luettu 8.10.2015.